

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

Коломієць А.М., Лапшина І.М., Білоус В.С.

**ОСНОВИ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

**Навчально-методичний посібник для студентів
спеціальності „Початкове навчання”**

Вінниця- 2006

УДК 378.14.(043)
ББК 74.580.2

Коломієць А.М., Лапшина І.М., Білоус В.С. **Основи інформаційної культури майбутнього вчителя.** Навчально-методичний посібник. – Вінниця: ВДПУ, 2006. – 88 с.

Рецензенти: доктор педагогічних наук, професор **Р.С.Гуревич**,
директор Інституту перспективних технологій,
економіки і фундаментальних наук;
кандидат педагогічних наук, доцент Л.Л.Коношевський,
завідувач кафедри інформаційних технологій та інноваційних
методик навчання

Мета посібника – дати майбутньому вчителю уявлення про роль інформації в розвитку інформаційного суспільства, найбільш важливі джерела та способи одержання інформації, переконати в необхідності розвитку особистої інформаційної культури, допомогти студентам навчитися орієнтуватися в світі інформації, самостійно знаходити необхідні для навчального процесу відомості й факти, раціонально працювати з книгою, складати план, конспект, реферат, правильно оформляти список літератури.

В бібліографічному покажчику представлені наукові видання, автореферати дисертацій, тези конференцій, статті із збірників наукових праць, журналів, навчальні видання, в яких досліджуються аспекти формування інформаційної культури.

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокод №2 від 20.09.2006 р.).

© Коломієць А.М., 2006
Лапшина І.М.,
Білоус В.С.

Тема 1. Інформація в епоху інформаційного суспільства

1.1. Феномен інформації та її роль у розвитку суспільства

Поняття „інформація”, як і численні похідні від нього, посідає чільне місце в публікаціях з філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних, економічних, політологічних, інформаціологічних й інших проблем. При цьому різноманіття визначень поняття “інформації” багато в чому залишається пов'язаним із багатоаспектністю останнього. В той самий час, воно не ізольоване від інших філософських, загальнонаукових і кібернетичних понять.

Власне інформація ще задовго до виникнення такого біологічного об'єкта, як людина, існувала в численних формах (формули ДНК, кристалічні решітки, молекули, атоми й ін.). З етимологічних позицій, під інформацією розуміють відомості про навколишню дійсність; ознайомлення, роз'яснення, повідомлення. У загальному плані вона є відомостями, переданими від одних людей до інших за допомогою різних способів (усні, письмові або інші), або власне процес передавання й одержання відомостей.

Нерідко інформацію тлумачать як різноманітні дані, спосіб передавання знань, емоцій і вольових зусиль людини в суспільстві. Це дозволяє зробити висновок, що *інформацією є передане знання*.

Як “соціокультурний продукт” інформація виступає, на думку І.Г.Хангельдієвої, “як соціокультурний феномен, інформація може нести на собі певне відображення рівня розвитку суспільства” [46].

У даний час мають місце вкрай суперечливі погляди на сутність інформації — від її визнання третім атрибутом матерії, — поряд з речовиною й енергією, — до її повного заперечення, оголошення фікцією. Дозволимо собі не погодитися з такого роду висловленням, оскільки інформація все-таки є об'єктивною реальністю, даною нам у відчуттях, сприйняттях і виявляється вона в різних об'єктах культурної діяльності людини.

З часу відкриття бездротового зв'язку людство вступило в нову еру, характерною рисою якої є поява на основі стрімкого розвитку електроніки системного об'єднання процесів як керування, так і передавання інформації, обміну сигналами. Посилення значущості інформаційних процесів у соціумі створило передумови для узагальнених теоретичних інтерпретацій різноманітних форм передавання інформації. Звідси зрозуміло, що й саме поняття “інформація” стало пов'язуватися не лише з повідомленнями, переданими за допомогою людського мовлення, а взагалі з усяким сигналом впливу.

Зростаюча роль радіотехнічних засобів життя суспільства обумовила виникнення наукової теорії інформації.

Початок ХХ століття характеризувався 1) розвитком логіко-математичних, логіко-семантичних і семіотичних досліджень, що, в свою чергу, привернуло увагу вчених до таких важливих проблем, як представленість знаків, значень в

існуючих текстах; 2) розвитком технічних засобів передавання інформації. Це сприяло прояву інтересу дослідників до вивчення інформаційних процесів (у тому числі, в культурі), кількісній і якісній оцінці зафіксованої інформації.

Але якщо в першій третині XX століття розгляд інформації стосувався лише уточнення процесів її формалізації і оптимізації умов її передавання, то до середини століття виник цілий спектр теоретичних досліджень, що пізніше сформували низку теорій інформації (наприклад, ймовірнісну, комбінаторну, алгоритмічну й ін.). Розробка математичних засобів сприяла здійсненню математичного моделювання самого процесу передавання інформації, виявленню її основних елементів, принципів кількісної оцінки інформації і ступеня її перекручування.

Про відчутний вплив інформації на розвиток суспільства свідчить поява нової науки – інформпатології, що вивчає диспропорції в галузі інформаційних течій, їхні наслідки і вплив на суспільні процеси. Основними напрямками інформпатології є такі:

- 1) вивчення впливу нових технологій комунікацій на культуру;
- 2) дослідження шляхів захисту національної самобутності, розробка концепцій нового інформаційного порядку;
- 3) вивчення питань, пов'язаних із зміною структури як самого суспільства, так і ЗМІ в результаті впровадження нової технології;
- 4) вивчення змін у процесах міжнародного обміну інформацією в соціальній, політичній та інших структурах суспільства в результаті поширення супутникового телебачення, а також відео- і комп'ютерного зв'язку;
- 5) розробка проблем етики в системі масової комунікації за умов її глобалізації.

Визначальний якісний стрибок у розвитку теорії інформації, підготовлений усім ходом попереднього розвитку, був здійснений, на наш погляд, саме К.Шеноном, що сформував узагальнену теорію інформації. Він вважав, що інформація – це те, що усуває невизначеність вибору. Звідси *кількість інформації тим більша, чим більшу невизначеність ця інформація усуває.*

Після математиків, термін *інформація* як наукова категорія став широко використовуватися фізиками. Л.Брілюен створив спеціальну теорію, в якій поняття *інформація* було тісно пов'язане з фізичним поняттям матерії. З теорії слідувало, що інформація володіє великим гносеологічним потенціалом і може бути рекомендована для пізнання неорганічної природи.

Виникнення і розвиток кібернетики привів до того, що інформацію почали розглядати як самостійну загальнонаукову категорію, що має безпосереднє відношення до процесів керування і розвитку. Саме тоді інформація встала в один ряд з такими категоріями, як *речовина* і *енергія*. При цьому, як міра упорядкованості структур і їхньої взаємодії, інформація виступила не стільки об'єктивною характеристикою всіх стадій організації матерії, скільки атрибутом матерії (вона бере участь у процесах самоорганізації матерії, сприяючи виникненню живого з неживого).

Інтенсивний розвиток систем автоматичної обробки інформації в різних бібліотеках і науково-інформаційних службах спричинив за собою (вже в 60-х роках) оформлення інформатики як комплексної науково-технічної дисципліни, що займалася вивченням механізмів циркуляції інформації в суспільстві. Цей часовий відрізок узагалі характеризується проникненням даного поняття в різні наукові галузі.

Стало очевидним, що інформацію не можна розглядати тільки як властивість, притаманну лише органічній природі. У цьому зв'язку найбільш характерним визначенням інформації є твердження В.М.Глушкова: “Інформація в самому загальному її розумінні представляє собою міру неоднорідності розподілу матерії й енергії в просторі і в часі, міру змін, якими супроводжуються всі процеси, що протікають у світі... Інформацію несуть у собі не тільки поцятковані буквами аркуші книги або людська мова, а й сонячне світло, складки гірського хребта, шум водоспаду, шелест листя і т.ін.” [8,с.36].

У 1980-і роки позначилися спроби вирішення проблем інформаційного забезпечення всіх сфер життєдіяльності людини, що знайшло відображення в публікаціях з гуманітарних аспектів обігу інформації в суспільстві. Міждисциплінарні дослідження, що знаходяться на стику інформатики, кібернетики й антропології, породили нейроінформаційні та нейролінгвістичні роботи, в яких процеси передавання інформації розглядаються на рівні вищої нервової діяльності.

Сучасні науковці називають зростаюче значення і роль інформації в житті соціуму “інформаційним вибухом”, “інформаційною кризою”, “інформаційною революцією”. Починаючи приблизно з 1990-х років оформився новий науковий напрям – інформаційна культурологія, основоположником якої є доктор педагогічних наук, професор Ю.С.Зубов. Саме він є ініціатором введення в навчальні плани багатьох вищих навчальних закладів такої дисципліни, як “Інформаційна культура”.

На початку ХХІ століття в дослідженнях різних форм духовної культури на перше місце висувається культурологія, що багато в чому спирається на теорію інформації. І це не випадково, тому що обумовлено об'єктивними процесами, які відбуваються в сучасному інформаційному соціумі.

Вивчення інформації в соціокультурних науках здійснюється в двох основних напрямках: дослідження інформаційних процесів, інформаційної культури різних культурних общин (цивілізацій, етносів, держав і ін.) і дослідження локальних інформаційних процесів, що відбуваються в різних видах людської діяльності. Незважаючи на те, що ці дослідження мають прикладний характер, вони дозволяють, на наш погляд, найбільше широко, всебічно і багатогранно розглянути конкретні об'єкти, вирішити поставлені задачі і (за допомогою досягнень інформатики, кібернетики, інформаціології) одержати цікаві результати наукових праць.

Ми вважаємо, що розгляд і аналіз сьогодні всіх можливих трактувань цього багатогранного поняття *інформація* є важливим кроком переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань, коли використання й застосування різних сучасних інформаційних технологій можуть перетворити

вже визначену інформацію в знання, необхідне для соціокультурного розвитку інформаційної цивілізації.

Розглянемо етапи розвитку видів передавання інформації.

Етап ієрогліфічної символіки. Перші приклади інформаційної символіки зустрічалися в кам'яному віці у вигляді малюнків на камені, тобто у вигляді піктографічного письма. У бронзовому столітті з'явилися зображення повторюваних систем понять – ідеограм, що з кінця IV століття до н.е. перетворилися в рисункове ієрогліфічне письмо.

Етап абстрактної символіки. Ієрогліфічне письмо, хоч і є найдавнішим, збереглося до наших днів у ряді регіонів (Китай, Японія, Корея). Його збереженню сприяла зручність, наочність і те, що народи цих країн були етнічно однорідні і через особливості культури, традицій, географічного положення майже не мігрували. У Середземномор'ї ж були передумови удосконалення писемності: різні мовні форми, розвинуті міжнаціональні торговельні зв'язки, відносно нестабільна політична обстановка в державах і міграція населення. Тому тут за короткий історичний період завершився перехід від ієрогліфічної системи письма до абстрактної і більш зручної для читання системи клинопису на сирих глиняних табличках (III-II ст. до н.е.).

Наступний період створення послідовного складного письма на глиняних табличках - вавілонський. Вавілонська мова вперше в історії починає виконувати міжнародні функції в дипломатії і торгівлі, тобто здобуває комунікаційні і терміноутворюючі функції. Новим етапом з'явилося створення в X-IX ст. до н.е. фінікійського алфавіту. Етап переходу до алфавітної системи завершився в VIII ст. до н.е. створенням на основі фінікійського письма грецького алфавіту, що згодом став основою всіх західних писемних систем. Удосконаленням цієї інформаційної символіки стало введення в II-I ст. до н.е. в Олександрії початків пунктуації. Розвиток письмової символіки завершується в Європі в XV ст. створенням сучасної пунктуації. З'являється давньогрецька наукова термінологія, завдяки якій почалося усунення зайвої інформаційної надмірності.

Етап картографії, графіки і візуалізації. Перші карти, що дійшли до наших днів, були складені у Вавілоні (III-I тис. до н.е.). Карта світу була вперше складена Птолемеєм у II ст. до н.е. Створення нових картографічних проєктів і технологій їхнього складання відбувається наприкінці XVI ст. Виникнення технічної графіки відноситься до часів появи ранньої писемності і розвивається в зв'язку зі спорудженням складних об'єктів (піраміди, палаци, водопровідні системи) у III-II тис. до н.е. Подальший розвиток технічна графіка одержала в епоху Відродження в зв'язку з конструюванням складних машин і механізмів і розбудовою великих міст.

Етап "каменопису", "глинопису", "деревопису", "пергаментопису". Запис на камені дозволяє вперше домогтися ефекту знеособлення процесу передачі інформації. Перехід до запису на глиняних табличках і дерев'яних дощечках дозволяє перейти до інформаційних комунікацій (з'являється властивість інформаційної динамічності, тобто інформацію можна було передавати на відстані). Винахід папірусу (III тис. до н.е.) значно підвищує

ємність, дозволяє стиснути інформацію (актуалізується властивість інформації – стискуваність). Поява пергаменту завершує допаперову фазу, тому що з'являється оптимальний носій інформації - книга (IV ст. до н.е.). На розвиток механізму інформаційної взаємодії людей у допаперову епоху впливають соціальні, політичні, регіональні й інші чинники.

У кам'яному віці піктограма була загальнодоступним інформаційним повідомленням, що відповідало низькому рівневі розвитку праці і соціальної ієрархії. На етапі створення перших держав, глиняні і дерев'яні таблички зберігалися в закритому приміщенні, а користуватися ними могла тільки аристократія, тому з'явилася потреба в навчанні. З'явилися централізовані сховища цієї інформації, наприклад, у столиці Хетської держави в палаці зберігалося близько 20 тис. глиняних клинописів. Якісно новий, більш динамічний і відкритий характер здобувають інформаційні комунікації, коли у великих державах (Греція, Персія, Єгипет) виник добре налагоджений поштовий зв'язок. У цей період бібліотеки стають доступними для вільних громадян і центрами зосередження інформаційних носіїв. Уперше з'являється інструмент масової інформаційної комунікації.

Ще на ранніх етапах розвитку людства формувалися окремі групи людей, для яких спочатку основним, а відтак і єдиним заняттям стає робота з інформацією. Жерці – спочатку охоронці усних скарбів знань, а потім переписувачі і тлумачі книг – протягом тисячоліть зберігали за собою виняткову владу, засновану на монопольному доступі до фонду людського досвіду. Вони залишалися посередниками між накопиченими знаннями та людьми, зацікавленими в цих знаннях. Цей живий бар'єр почав руйнуватися лише після винаходу книгодруку.

Етап друкарства. Друкарство було винайдено в Німеччині в XV ст. як масова діяльність і стало початком нового наукового етапу в природознавстві (верстат Гуттенберга, 1440-1450). Відбувалося масове тиражування в просторі інформації на матеріальних носіях, що приводило до росту професійних знань і розвитку інформаційних технологій.

Етап технічної (індустріальної) революції XIX ст. Друкарство розвивало науки, сприяло систематизації і формалізації знань за галузями. Ці знання можна було тепер швидко тиражувати (ще одна важлива властивість інформації). Знання стали доступні багатьом, у тому числі і територіально віддаленим учасникам трудового процесу (підсилюються просторово-часові властивості інформації).

Новий етап у розвитку інформаційних комунікацій, пов'язаний з технічною революцією XIX ст., асоціюється з початком створення регулярного поштового зв'язку, як форми стабільних міжнародних комунікацій.

Етап математизації і формалізації знань. Сьогоднішній етап розвитку інформаційних технологій характеризується математизацією та формалізацією знань. Значна частина інформації зберігається в закодованому, оцифрованому вигляді. Проте перші ознаки цього процесу спостерігаємо ще за часів, коли жерці намагалися формалізувати астрономічні знання. З'являлися книги з астрономічними формулами, таблицями, на їхній базі розроблялися навігаційні

інструменти, що дозволяло передавати професійні знання й уміння, наприклад, мореплавцям.

Можливість процесу відчуження професійних знань від їхніх носіїв до самого останнього часу визначалася можливістю формалізації професійних знань математичними методами й апаратом. Галузі професійних знань, що виявилися більш формалізованими, одержали назву точних або природничих наук – математика, фізика, біологія, хімія й ін. Інші галузі утворили гуманітарні науки. У галузях науки формуються специфічні мовні системи, серед яких особливо важлива мова математики, як інформаційна основа системи знань у точних, природничих науках. Свої мови мають хімія (мова структурних хімічних формул), фізика (мова атомних зв'язків), біологія (мова генетичних кодів) і т.д. Даний етап розвитку інформатики характерний створенням і становленням мови інформатики.

Етап інформатизації, інформаційно - логічного представлення знань. З появою ЕОМ вперше в людській історії став можливий спосіб запису і довгострокового збереження професійних знань, раніше формалізованих математичними методами (алгоритмів, програм, баз даних, евристик і т.д.). Ці знання, а також досвід, навички, інтуїція могли уже використовуватися широко і без проміжного впливу на людину впливати на режим роботи виробничого устаткування. Чисельність людей в інформаційній сфері до початку 80-х років у більшості розвинутих країн складало близько 60% від загального числа зайнятих у виробництві і продовжувало рости, тобто ЕОМ застосовувалася там, де існувала формальна постановка задач, алгоритм і обробка великих наборів даних по стандартних процедурах.

Етап автоформалізації знань. Цей етап тісно зв'язаний з розвитком персональних комп'ютерів і обчислень, що роблять можливим формальний опис (а, отже, актуалізацію, передавання, збереження, стиск) дослідниками накопиченого знання, досвіду, професійних умінь і навичок. Розвиваються методи віртуалізації та візуалізації. Використовується когнітивна графіка, що породжує нові рішення, а також “віртуальний світ” – штучний тривимірний і візуальні середовища (Visual-середовища).

Етап безпаперової інформатики і глобальних систем зв'язку (Інтернет). Перехід до безпаперової інформатики, електронних інформаційних технологій і використання мереж Інтернет, інформаційного виробництва товарів і послуг характерний для всіх країн, що вступили в стадію побудови інформаційного суспільства. Основні атрибути суспільства безпаперової інформатики такі:

- 1) електронні документообіг, діловодство, їхня державна підтримка;
- 2) інформаційна (мережева) грамотність населення і її державна підтримка;
- 3) перетворення інформації в товар (із всіма атрибутами товару);
- 4) інтелектуальна і доступна система баз даних і знань, доступ до мережі Інтернет;
- 5) інформатизація й інформаційна безпека основних систем суспільства.

Вступ держави в “інформаційну цивілізацію” насамперед, підтверджується макроекономічними показниками, зокрема, - збільшенням частки інформаційного сектора у валовому національному продукті і підвищенням частки працівників інформаційної сфери в загальній чисельності зайнятих. Інформаційний бізнес займає помітне місце в структурі економіки промислово розвинутих країн. Саме інформатизація, а не комп'ютеризація, як іноді думають, активізує інформаційні аспекти виробничих відносин і продуктивних сил.

1.2. Інформація та інформаційні процеси на нинішньому етапі розвитку суспільства

Інформація – впорядкована, структурована послідовність повідомлень, знань. Це збільшення, розвиток, актуалізація знань, що виникає в процесі інтелектуальної діяльності людини.

Людина сприймає інформацію за допомогою органів чуттів, як правило, у вигляді знаків, звуків, жестів, зображень безпосередньо або опосередковано (перетвореними за допомогою сигналів). Ніяка інформація, ніяке знання не з'являється відразу - цьому передують етапи нагромадження, осмислення, систематизації досвіду, поглядів. Знання - продукт такого процесу. Мислення - необхідний атрибут такого процесу.

Інформація може існувати в пасивній (не актуалізованої) або активній (актуалізованій) формі. Інформація завжди актуалізується повідомленнями, при цьому форми перетворення інформації в повідомлення різні, наприклад, для живих істот це - сигнали, жести, для технічних пристроїв - сигнали.

Приклад. Передана від однієї людини до іншої інформація може передаватися символами (лист), жестами (сигнальник на бойовому кораблі), звуками (диктор), геометричними фігурами (креслення), художніми образами (картина чи танець балерини). Передана тваринами інформація може бути передана звуками (гавкіт, виття, писк), ситуаційною поведінкою (образами). Інформація в технічних пристроях, автоматах може бути передана електричними, магнітними, світловими імпульсами, як в ЕОМ.

Інформація за відношенням до навколишнього буває трьох типів: вхідна, вихідна і внутрішня.

Вхідна інформація (стосовно навколишнього середовища) - інформація, яку система сприймає від навколишнього середовища.

Вихідна інформація (стосовно навколишнього середовища) - інформація, яку система видає в навколишнє середовище.

Внутрішня, внутрісистемна інформація (стосовно системи) - інформація, що зберігається, переробляється, використовується лише всередині системи, актуалізується тільки підсистемами системи. Це ідеалізоване поняття.

Приклад. Людина сприймає, обробляє вхідну інформацію, наприклад, дані про погоду на вулиці, формує вихідну реакцію - ту або іншу форму одягу. При цьому використовується внутрішня інформація, наприклад, генетично закладена (придбана) фізіологічна інформація про реакції, про "морозостійкість" людини.

Генетично закладена в молекулах ДНК інформація і придбана інформація (у пам'яті) впливають на поведінку, на адаптацію людини в навколишнім середовищі.

Основні властивості інформації (і повідомлень):

- повнота (мінімальна необхідність для розуміння інформації);
- актуальність (своєчасність, необхідність) і значимість (знань);
- чіткість (виразність повідомлень мовою інтерпретатора);
- адекватність, точність, коректність (актуалізації знань);
- інтерпретованість і зрозумілість (інтерпретаторові інформації);
- достовірність (відображення повідомленнями інформації);
- інформативність, значимість (повідомлень інформації);
- захищеність і перешкодостійкість (актуалізації повідомлень);
- цінність (значимість при достатньому рівні підготовки споживача інформації) і ін.

Приклад. Рекламний щит - простий барвистий шматок дерева (металу), але інформація закладена в повідомленнях на цьому щиті повинна володіти всіма перерахованими вище властивостями і тільки тоді цей щит буде асоціюватися в інтерпретатора (людини) з рекламованим товаром або рекламованими послугами й актуалізувати інформацію. При цьому вся форма представлення реклами повинна будуватися з урахуванням зрозумілості інтерпретаторові, бути інформативною. Поки символи не організовані певним чином, не використовуються для деякої визначеної мети, вони не відображають інформацію.

Інформація може виявитися і шкідливою, такою, що впливає негативно на свідомість. Вона може вплинути на сприйняття світу: від байдужого або некритичного – до негативного, "розлюченого", неадекватного. Інформаційний потік - досить сильний подразник.

Приклад. Негативна інформація-подразник - інформація про крах комерційного банку, про різкий ріст (падіння) валютного курсу, про зміну податкової політики й ін.

XXI століття — ера інформаційного суспільства. Інформація все частіше визначається як основний ресурс майбутнього, але повністю використовувати його зможуть тільки ті члени суспільства, які мають необхідні знання і підготовку до навігації в інформаційному просторі.

Проаналізуємо початкові **етапи інформаційної революції**.

У 1946 р. був виготовлений перший комп'ютер, який пам'ятав 20 слів. У 1971р. — з'явився перший мікропроцесор із незрівнянно більшими можливостями. В 1948р. винайдено транзистор, через 10 років — великі інтегральні схеми. У 1962 р. з'явилися перші мережі передавання даних.

Білл Клінтон у 1993 р., ставши Президентом США, оголосив, що надалі всі листи в Білий Дім мають надсилатися тільки електронною поштою. Цей факт суттєво стимулював використання Інтернет в США і, природно, всюди. 1999 р. — фірма Microsoft стає найбільшою, найвідомішою в світі, а Білл Гейтс — найбагатшою людиною.

Розвиток ІТ перебуває під пильним наглядом урядів. Так, Конгрес США контролює і встановлює квоти на продуктивність комп'ютерів, які мають продаватися. Країни світу розподілені на кілька категорій. Україна належить до третьої. Тобто, може купувати тільки такі комп'ютери, котрі в тисячу разів відрізняються за потужністю від існуючих у США.

Чимало держав розвиток ІТ ставлять на перше місце. У багатьох країнах ближнього зарубіжжя зроблено радикальні кроки в цьому напрямі. Наприклад, в Угорщині всі державні організації мають безкоштовний доступ до Інтернет. В Естонії ним користуються 28% населення, 90% робочих місць службовців комп'ютеризовано. Доступ у всіх установах до мережі безкоштовний.

Завдяки розвитку комп'ютерних технологій і телекомунікацій інформаційне суспільство перетворилося в реальність: людство отримало доступ до різноманітних видів інформації. Світ вступає в епоху інформаційного суспільства. Країни переходять до економіки, в якій домінують глобальні процеси інформатизації та комп'ютеризації. Держави входять в електронний, цифровий простір, опановується світ інформаційних і телекомунікаційних технологій, світ CD і DVD – носіїв, електронних книг і віртуальних бібліотек, DVD/VHS відеомагнітофонів, комп'ютерів і відеопроєкторів.

Ріст інформаційних послуг є істотним чинником, що лежить в основі добробуту країни. Інформація в її різноманітних формах впливає на розвиток людини, проникає в усі сфери суспільства, створює певний інформаційний простір.

Інформаційний простір – деякий простір (територія – країна, регіон, бібліотека, галузь знання), де „циркулює” різноманітна інформація.

Людина живе і діє у визначеному інформаційному просторі. У кожної людини – своє інформаційне поле (так зване „інформаційне поле особистості”).

Інтенсивний розвиток комунікаційних технологій на зламі XX і XXI століть, що дістав у публіцистиці назву „комунікаційного вибуху”, значно полегшив накопичення й поширення соціально вагомої інформації, а також зумовив формування глобального інформаційного простору, до якого залучені співтовариства, політичні, економічні, релігійні й культурні інститути. Сучасні технічні засоби комунікації, передаючи нечувані раніше обсяги інформації мільйонам людей, справляють істотний вплив на освіту, сфери праці, побуту, дозвілля, політичного життя, диктують зразки поведінки, відображають і формують громадську думку.

Одним із найважливіших показників рівня цивілізованості сучасної держави є ступінь розвитку її інформаційного простору. У третьому тисячолітті на зміну техногенній цивілізації прийде інформаційна, і саме міра розвитку інформаційного простору поступово ставатиме сумарним показником розвиненості країни. Змінивши обличчя суспільства, інформатизація та комп'ютеризація дали новий поштовх до самовдосконалення людини.

Інформаційний простір належить до класу складних багатовимірних системних понять. У період трансформації суспільства є особливо великою роль ЗМІ, оскільки без їхнього активного функціонування неможливо змінити політичну свідомість і ціннісні орієнтації населення.

Відповідно до статті 20 Закону України „Про інформацію” **масова інформація** – це „публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація”. **Друковані засоби** масової інформації – періодичні друковані видання з визначеним тиражем, **аудіовізуальні ЗМІ** – радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо. Виходячи з цього до електронних можна віднести мас-медіа, що публічно розповсюджують друковану, аудіовізуальну або іншу **інформацію в електронному вигляді**. Основними видами таких ЗМІ зараз є **телебачення, радіомовлення та Інтернет-медіа** (спеціалізовані інформаційні сайти в глобальній інформаційній мережі).

Інформаційний потенціал є однією з найважливіших характеристик могутності сучасної держави. Яскравим прикладом цього слугують США, Західна Європа та Японія — лідери в інформаційних технологіях (ІТ). Певною мірою і Китай зараз проводить чітко спрямовану політику, намагаючись увійти в число провідних країн світу. Одноосібний лідер в інформаційному просторі – США.

Україна активно розпочала будівництво електронного суспільства. Національну програму інформатизації було схвалено ще в 1998 р.

Український сегмент мережі Інтернет почав розвиватися з кінця 1990 року. Станом на 2000 р. в Україні функціонувало близько 32 тис. Інтернет-хостів. Кількість користувачів Інтернет за експертними оцінками становила близько 1 відсотка населення України (для порівняння: в Норвегії – 38 %, США – 30 %, Японії – 15,8 %, Португалії – 5,7 %, Росії – 1,4 %, Китаї – 0.8 %).

Кризові явища світового масштабу і складності, які співпали з перехідним періодом, пов'язаним зі зміною суспільного ладу у країні, погіршили стан і без того відсталих від розвинених країн Заходу вітчизняних інформаційних ресурсів.

Інформаційний простір України впродовж останніх років зазнав істотних кількісних та якісних змін. Передусім з'явилося чимало нових періодичних друкованих видань. Зараз загальна кількість зареєстрованих газет і часописів сягає 83000 (це в кілька разів більше, ніж у 1991 р.). Їхніми фундаторами виступають, головним чином, комерційні структури. В Україні станом на 2001р. було зареєстровано 791 телерадіоорганізацію – 28 державних, 250 комунальних та 513 комерційних. На сьогодні в країні налічується приблизно 1 тис. видавництв і понад 2 тис. поліграфічних підприємств різних організаційно-правових форм власності.

Існує низка причин, які об'єктивно звужують необхідний для середньостатистичної людини обсяг власного інформаційного простору. Безпосереднє відношення до формування інформаційної культури суспільства мають засоби масової інформації (ЗМІ). Проте ЗМІ не повною мірою відповідають потребам, очікуванням, ціннісним орієнтаціям, загальному рівню культури дорослого населення України. Зокрема, слід наголосити на невисокий професійний рівень багатьох програм телебачення і радіо; свого роду " тусовочно-бомондівський " синдром як центральних, так і регіональних ЗМІ; заангажованість значної кількості авторів; свідоме чи несвідоме обмеження інформаційних потоків,

відсутність різнобічності та плюралізму у висвітленні соціально-політичного спектра громадської думки в Україні тощо.

1.3. Інформаційна культура суспільства та особистості

Виникнення та розвиток інформаційного суспільства нерозривно пов'язані з усвідомленням фундаментальної ролі інформації в суспільному розвитку, розглядом в широкому соціокультурному контексті таких феноменів, як **інформаційні ресурси, нові інформаційні технології, інформатизація**.

Незважаючи на те, що за останні кілька десятиріч до традиційних засобів інформації (преса, радіо, телебачення, різноманітні посібники на друкованій основі) добавилися найсучасніші, серед яких виділяють електронні підручники й посібники, мультимедійні системи, електронний бібліотечний каталог, банк і бази даних, електронна пошта, мережа Інтернет, до теперішнього часу в українському суспільстві відсутнє чітке розуміння ролі інформатизації в розвитку всіх сторін суспільного життя.

В той самий час, засоби масової комунікації створюють навколо кожного з нас особливе інформаційне поле, під впливом якого формуються соціальні, моральні, художні, інтелектуальні цінності й інтереси. Сучасна людина настільки звикла до величезної кількості інформації, обсяг якої постійно збільшується, що не уявляє собі життя без медіа (до них традиційно відносять пресу, телебачення, радіо, кінематограф, відео, комп'ютерні мережі і т.ін.). Медіа-інформація здатна одночасно впливати і на слух, і на зір, синтезуючи в собі практично всі накопичені людством способи спілкування. Зображувально-виразні засоби медіакультури створюють умови для демонстрації матеріалу з того або іншого предмета або явища в різних ракурсах, планах, з різних точок зору.

Останні десятиліття спостерігається зростання інтересу школярів і молоді до медіа, що, як відомо, несуть усі види соціальної інформації: економічну, наукову, політичну, естетичну і т.ін. Існує безліч точок зору щодо проблеми медіа.

Деякі науковці зазначають, що занурюючись в інформаційний, віртуальний світ, школярі часто не вдумується в зміст медіатекстів, зазнають утруднення в їхньому оцінюванні, аналізі і критичному осмисленні величезного інформаційного потоку. Така ситуація приводить до того, що поступово притуплюється потреба в набутті знань, спілкування з прекрасним, у духовно-естетичному збагаченні. Для певного прошарку молоді засоби інформації виконують, на жаль, лише розважальну або релаксаційну функцію.

Інші стверджують, що засоби інформації досить часто використовують спеціальні технології маніпулювання психікою і свідомістю [Почепцов]. З огляду на це, Т.І.Пашукова вважає, що „настав час спеціального, починаючи з соціальних працівників і студентів педагогічних ВНЗ, навчання населення психогігієнічним правилам організації інформаційного середовища” [Пашукова, 15]. Мова йде про підвищення культури споживання інформації, про уміння

оцінити її психологічний вплив, про готовність реципієнта до адекватних форм реагування на негативні впливи.

Отже, в різноманітні засоби інформації вбачають і джерело знань, і, в той самий час, перешкоду в навчанні і вихованні, засіб усебічного розвитку і чинник, що гальмує цей розвиток і т.ін.

Дійсно, засоби масової комунікації можуть сприяти позитивному розвитку людини, але в той самий час спустошенню, – духовній, моральній, естетичній кризі особистості. Засилля низькопробної в художньому і змістовому відношенні продукції кіно- і відеоринку вимагають сьогодні від педагогів підсилити увагу вихованню засобами і на матеріалі медіа, що розвивають художнє сприйняття, пізнавальні інтереси, різнобічні здібності.

За останні роки пильну увагу дослідників стали привертати освітні аспекти формування інформаційного суспільства. Вони пов'язані, в першу чергу, з аналізом проблем інформаційного суспільства як суспільства, що постійно навчається, оскільки для всіх членів такого суспільства зростає потреба постійного підвищення кваліфікації, оновлення знань, освоєння нових видів діяльності.

Проте на сьогодні інформаційні ресурси України і світу в нашій країні все ще не використовуються належним чином. Одна з причин – відсутність достатнього рівня інформаційної культури споживача.

Інформаційна культура – сукупність системних відомостей про:

- а) основні способи подання та здобуття знань;
- б) уміння та навички застосування їх на практиці.

Ці пункти реалізуються з використанням методів і засобів сучасних інформаційних технологій (насамперед, Інтернету) для розв'язання змістовних завдань користувача. Іншими словами, інформаційна культура – це культура поведінки зі знаннями, даними та інформацією, які зосереджені на різних носіях. Складовою частиною інформаційної культури є комп'ютерна грамотність, теоретичні знання та навички роботи (насамперед, навігації) в Інтернеті.

Лише люди з високою інформаційною культурою здатні здійснювати точний облік природних, людських, екологічних та інших ресурсів, що дозволяє підвищувати оперативність та ефективність управлінських рішень. Поряд з іншими чинниками це сприятиме процвітання України.

Необхідність розвитку інформаційної культури суспільства загалом і людини зокрема зумовили виникнення нового напрямку в культурології – інформаційна культурологія або наука про інформаційну культуру. Ця наука, володіючи властивим їй предметом і об'єктом дослідження, функціями, завданнями і методами рішення різноманітних системних проблем, нараховує величезну кількість публікацій.

Засновником цього наукового напрямку є доктор педагогічних наук, професор кафедри документознавства й інформаційної культури Краснодарського державного університету культури і мистецтв, Президент Відділення інформаційної культури Міжнародної Академії Інформатизації, академік Академії гуманітарних наук Юрій Сергійович Зубов.

З тих пір інформаційна культурологія активно розробляє теоретичні, історичні, організаційно-методичні та технологічні аспекти. Науковці визначають інформаційну культуру як галузь культури, пов'язану з функціонуванням інформації в суспільстві і формуванням інформаційних якостей особистості. Так, І.Г.Хангельдієва зазначає, що „інформаційна культура – якісна характеристика життєдіяльності людини у сфері одержання, передавання, збереження і використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські цінності” [46].

В останні роки спостерігається підвищений інтерес науковців до проблем інформатизації освіти. Значна кількість конференцій присвячена проблемам формування інформаційної культури фахівця, питанням інформатизації освіти, проблемам інформаційної культури особистості, культурологічним аспектам формування інформаційного суспільства, регіональним аспектам інформаційно-культурологічної діяльності, проблемам розвитку людини в інформаційному просторі цивілізації, проблемам інформаційної волі й інформаційної безпеки, парадигмам ХХІ століття: інформаційне суспільство, інформаційний світогляд, інформаційна культура.

Все частіше переконуємося, що людина, яка опанувала принципами керування інформаційними потоками, перетворюється в універсального фахівця, здатного працювати в різних галузях. Таким чином, нові інформаційні технології впливають не тільки на окремі сторони життя людей, мова йде про фундаментальні зміни основ самого життя в інформаційному суспільстві. У цих умовах одним із основних завдань, що стоять перед системою освіти, є завдання формування основ інформаційної культури майбутнього фахівця.

Спираючись на наукові праці, що розкривають поняття інформаційної культури, представимо їх у порівняльному вигляді, щоб виявити загальні властивості, елементи цієї культури.

Термін „інформаційна культура” вперше з’явився в 70-х роках ХХ ст. і означав культуру раціональної та ефективної організації інтелектуальної діяльності людей. Науковці виділяють в понятті „інформаційна культура” три компоненти – світоглядний, який містить у собі уявлення про роль ІТКТ в оптимізації виробничої і інтелектуальної праці, про сутність інформації та інформаційних процесів, комунікативне, характеризується умінням спілкування з людьми безпосередньо і опосередковано за допомогою комп’ютерної техніки і інших інформаційних засобів, алгоритмічний компонент, що визначає раціональний спосіб розумової діяльності.

Розглянемо детальніше зміст цього поняття та різні підходи до його трактування. До визначення інформаційної культури як наукового поняття застосовують різноманітні підходи, серед яких культурологічний, філософсько-соціальний, інформаційний, парадигмальний, психолого-педагогічний, соціально-технологічний і ін.

Інформаційна культура, на думку науковців, виступає в якості одного з основних чинників розвитку сучасного суспільства. Від її рівня залежить подальший прогресивний або регресивний стан інформаційного середовища і ноосфери в цілому. На думку Н.Г.Джинчарадзе, інформаційна культура

суспільства є цілісною соціальною системою, одним із найважливіших багатограних чинників загальної культури людства. Що стосується інформаційної культури особистості, то науковець зазначає, що вона „вміщує в себе багатоаспектні, взаємопов'язані елементи – інформаційний потенціал, інформаційний світогляд, інформаційний менталітет, інформаційно-орієнтаційну діяльність, мікро- та макроінфомодель, інфопотребу та інші” [21].

Виходячи з філософського, культурологічного й діяльнісно-інформаційного підходів, інформаційну культуру можна визначити і як гармонію внутрішнього інформаційно-світоглядного компонента із зовнішнім інформаційно-креативним, інформаційно-енергетичним середовищем (ноосферою).

Більшість науковців одностайні щодо того, що інформаційна культура пов'язана із соціальною природою людини. Вона вбирає в себе знання тих наук, які сприяють її розвитку й пристосуванню до конкретного виду діяльності (кібернетика, інформатика, теорія інформації, математика, теорія проектування баз даних і низка інших дисциплін).

Важливим вважаємо визначення Н.Б.Зинов'євої, що виникло на базі особистісно-орієнтованої спрямованості інформаційної культури. Остання трактується нею як „гармонізація внутрішнього світу особистості в ході освоєння всього обсягу соціально-необхідної інформації” [25].

Науковці наголошують, що „сучасна соціальна трансформація суспільства діалектично веде до зміни парадигми виховання й освіти, що має вплив на культуру суспільства і детермінується в культурі особистості” [12,с.172].

Аналогічно будемо розрізняти інформаційну культуру суспільства та інформаційну культуру особистості. Інформаційна культура суспільства - це “рівень досягнутого в розвитку інформаційного спілкування людей, а також характеристика інформаційної сфери життєдіяльності людей, у якій ми можемо відзначити ступінь досягнутого, кількість і якість створеного, тенденції розвитку, ступінь прогнозування майбутнього” [45].

Інформаційну культуру суспільства розуміють також як „досягнутий рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволення потреб людей в інформаційному спілкуванні, рівень ефективності створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання і використання інформації, що забезпечує цілісне бачення світу, його моделювання, передбачення результатів рішення, які приймаються людиною” [23].

„Інформаційна культура – ступінь досконалості людини, суспільства або визначеної його частини у всіх можливих видах роботи з інформацією: її одержанні, нагромадженні, кодуванні і переробці будь-якого роду, у створенні на цій основі якісно нової інформації, її передаванні, практичному використанні” [43,с.3].

Таким чином, у глобальному розумінні ІК – це методика, методологія і світогляд суспільства в епоху інформатизації.

Сьогодні є всі підстави говорити про формування нової інформаційної культури, яка має стати елементом загальної культури людства. Її основою є знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, уміння орієнтуватися в інформаційних потоках.

Інформаційна культура суспільства в широкому значенні - це сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх поєднання в загальний досвід людства.

У вузькому значенні слова це:

- оптимальні способи поведінки із знаками, даними, інформацією і представлення їх зацікавленому споживачу для вирішення теоретичних і практичних задач;
- механізми вдосконалення технічних середовищ виробництва, зберігання і передавання інформації;
- відповідний розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів і інформації.

Точкою відліку історії розвитку інформаційної культури людства логічно визнати момент зміни формального ставлення до сигналу, яке було властиве тваринному світу, на змістовне, що властиве виключно людині. Обмін змістовними одиницями послужив основою розвитку мови. До появи писемності люди використовували широку гаму вербальних методик, що породило культуру поведінки з усним текстом. Проте усні методики збереження знання не забезпечували повного збереження об'ємів інформації і її фіксації. Настала інформаційна криза, що породила наступний етап розвитку інформаційної культури – писемність, який увібрав у себе все різноманіття усної інформаційної культури. З часом кам'яні, дерев'яні та папірусні носії інформації переставали задовольняти потреби суспільства в знаннях. Нова криза призвела до виникнення книгодрукування. Паперові носії за досить тривалий час заповнили державні і приватні бібліотеки, знайти в них необхідну інформації ставало все важче.

Чергова інформаційна криза викликала до життя комп'ютерні технології, що модифікували носії інформації (дискети, диски) і автоматизували деякі інформаційні процеси (пошук інформації, передавання, тиражування).

Інформаційна культура суспільства передбачає певний рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволення потреб людей в інформаційному спілкуванні, ефективність процесу створення, збирання, зберігання, переробки та передавання інформації.

Сучасна інформаційна культура увібрала в себе всі свої попередні форми і з'єднала їх в єдиний засіб. Як особливий аспект соціального життя вона виступає як предмет, засіб і результат соціальної активності, відображає характер і рівень практичної діяльності людей. Це результат діяльності суб'єкта і процес створення, збереження, розповсюдження і споживання об'єктів культури.

Сьогодні є всі підстави говорити про формування нової інформаційної культури, яку можна розуміти, як систему з чотирьох базових компонентів, а саме:

- культури організації подання інформації;
- культури сприймання та користування інформацією;

- культури використання нових інформаційних технологій (НІТ);
- культури спілкування через засоби НІТ.

Розвиток інформаційної культури формує в усіх країнах групи людей, що духовно об'єднані спільністю розуміння тих проблем, в рішенні яких вони задіяні. Інформаційна культура органічно входить до реальної тканини суспільного життя, додаючи їй нової якості. Вона призводить до зміни багатьох соціально- економічних, політичних і духовних уявлень, вносить якісно нові риси до складу життя людини.

Проте, на думку багатьох науковців, поки інформаційна культура є ще показником не загальної, а, скоріше, професійної культури, але в майбутньому має стати важливим чинником розвитку кожної особистості.

Термін **“інформаційна культура особистості”** був уведений для відображення того факту, що кожна людина повинна мати визначений рівень культури щодо поводження з інформацією. Інформаційна культура, таким чином, є частиною загальної культури особистості і її часто розглядають поряд з математичною, фізичною, художньою й іншими культурами людини. Оволодіння інформаційною культурою – це шлях універсалізації якостей людини, яка сприяє реальному розумінню людиною самої себе, свого місця в суспільстві й своєї ролі в ньому.

Наявні визначення цього поняття часто трактують його занадто вузько. Так, А.А.Гулеватий, М.І.Жалдак та Г.С.Ітпекова основним у визначенні поняття „інформаційна культура” вважають готовність до „використання нових інформаційних технологій у своїй життєдіяльності” [26,с.40], а основну роль у формуванні інформаційної культури відводять предмету інформатики [13,с.37]. Така думка є правомірною, проте, на нашу думку, підготовка в галузі інформатики повинна включати не тільки практичне освоєння інструментарію інформаційних технологій, а й оволодіння загальними поняттями і методами інформатики як базової наукової і навчальної дисципліни. Вищий рівень методології інформатики складають поняття про інформацію й інформаційні системи, про інформаційні процеси в природі і суспільстві, про місце і функції інформатики в системі наук і т.п.

Частіше під інформаційною культурою особистості розуміється сукупність методів, прийомів і навичок із збирання, збереження, обробки і створення освітньої інформації [39]: “інформаційна культура – уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її одержання, обробки і передачі комп'ютерну інформаційну технологію, сучасні технічні засоби і методи”. Автори зводять одну зі складової загальної культури людини тільки до визначеного уміння або тільки до сукупності методів, тим самим, звужують зміст поняття. Проте, на наше переконання, інформаційна культура є визначальним чинником розвитку всіх інших складових культури людини. Ми більше згодні з тлумаченням ІК як „якісною характеристикою життєдіяльності людини, насамперед в галузі одержання, передавання, зберігання та використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності” [24, с.106].

Перекликаються між собою і два наступні означення:

„Інформаційна культура – рівень знань, що дозволяє людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні і сприяти інформаційній взаємодії” [35,с.59].

„Інформаційна культура – сукупність інформаційних можливостей, що доступні фахівцям в будь-якій сфері діяльності в момент розвитку цивілізації” [42,с.12].

Ми більше погоджуємося з думкою А.П.Єршова, про те, що поняття “інформаційна культура” повинне бути більш ємним, широким і конкретним. Досить широким це поняття вважає Р.С.Гуревич, який аналізує інформаційну культуру „як фундаментальний вимір життя сучасного постіндустріального суспільства” , до суттєвих ознак якого зараховує докорінну зміну структури зайнятості населення, ріст питомої ваги висококваліфікованого персоналу в усіх галузях виробництва й управління, провідну роль наукових досліджень у розвитку суспільства [18,с.354].

Найбільш повний зміст поняття інформаційної культури розкрите Н.М.Розенбергом [41]. Він розглядає інформаційну культуру як найважливіший компонент духовної культури людини в найзагальнішому значенні цього слова і приводить ряд її складових.

Вважаючи інформаційну культуру важливою складовою духовної культури, Н.М.Розенберг прийшов до висновку, що поняття “інформаційна культура людини” відноситься до системних, багатоаспектних понять, що не обмежуються рамками інформатики як навчальної дисципліни. Н.М. Розенберг виділяє наступні його компоненти: загальнонавчальна культура, культура діалогу і власне “комп’ютерна культура”.

Такий підхід до трактування поняття ІК підтримує і Г.М.Коджаспирова, яка пропонує в змісті поняття “інформаційна культура особистості” виділити наступні компоненти: систему загальнонавчальних знань і умінь; комунікативні уміння, знання й уміння в галузі інформатики.

До першого компонента автори відносять уміння швидко читати, складати план, реферувати й конспектувати, складати анотації, резюме, використовувати документи, каталоги, картотеки, уміння міркувати, доводити, обґрунтовувати і т.ін.[29]. З цієї точки зору загально-навчальна культура, як компонент інформаційної, представляє собою комплекс навичок у роботі з книгою, що включає усвідомлений вибір тематики читання, систематичність і послідовність, уміння знаходити потрібну літературу за допомогою бібліографічних посібників; користуватися довідково-бібліографічним апаратом, орієнтуватися в книзі з метою максимального засвоєння і глибокого сприйняття прочитаного, застосовувати раціональні прийоми роботи з книгою і т.ін. Тому перший компонент інформаційної культури точніше називати інформаційно-бібліографічною культурою.

Комунікативні якості особистості включають уміння адекватно сприймати й оцінювати чужу думку; пред’являти інформацію в такій формі, що сприяє продуктивному процесу дискусії; складати конструктивні програми діяльності для досягнення загальних цілей. Культура діалогу, яку Н.М.Розенберг

також відносить до інформаційної, тісно пов'язана з мовною, комунікативною, психологічною культурами.

Комунікативні уміння найкраще розвивати за допомогою дисциплін філологічного циклу, але значну роль тут відіграють предмети психолого-педагогічного та соціального циклів. Проте в сучасному інформаційному суспільстві, яке багато в чому вже орієнтоване на мережні технології, комп'ютерно-опосередковані комунікативні навички є ключовими серед професійних якостей. Тому в професійній педагогічній освіті такі комунікативні навички, як грамотність листування, ефективна робота з різною електронною інформацією, критична оцінка інформаційних ресурсів, координування спільних дій, презентація і самопрезентація, дозволять ефективно будувати взаємодії і взаєморозуміння з учасниками освітнього процесу, керувати комунікативним процесом в освітньому середовищі.

Комп'ютерну культуру, на нашу думку, варто було б назвати комп'ютерною компетентністю, і вона також, поза всяким сумнівом, належить до інформаційної культури. У зв'язку з цим вважають близьким до поняття „інформаційна культура” поняття „інформаційно-комунікаційна компетентність”, яке розуміється як системне утворення знань, умінь і навичок педагога в галузі ІКТ і оптимальне поєднання методів свідомого використання програмних засобів.

Детальніше це виглядає так:

Загально навчальні уміння і навички	Комунікативна культура	Комп'ютерна культура
Комплекс інтегрованих знань і умінь, необхідних для успішного засвоєння інших предметних і надпредметних знань	Культура діалогу; уміння представляти інформацію в необхідній формі; уміння відстоювати власну позицію; уміння знаходити спільні рішення з іншими людьми; уміння спільної взаємодії для досягнення спільної мети	сукупність знань і умінь із збирання, збереження, перетворення, використання і передавання інформації за допомогою засобів комп'ютерної техніки

Поняття „комп'ютерна грамотність”, на нашу думку, повинне включати також акмеологічну компоненту, що відображає психологічні проблеми і наслідки використання ІТКТ в навчальному процесі, психологічну структуру взаємодій суб'єктів навчання, особливості формування позитивного ставлення до оволодіння комп'ютерною грамотністю і т.д. „Поряд із професійною компетентністю основними якостями, що забезпечують конкурентоздатність на ринку праці, стали мобільність, гнучкість до адаптації, критичне мислення, орієнтація в інформаційному просторі, уміння працювати з інформацією, комунікабельність, комп'ютерна грамотність” [27,с.34].

Згадані три складових інформаційної культури тісно переплітаються між собою. Система загальнонавчальних знань і умінь не лише сприяє успішному засвоєнню предметних знань і умінь. У її склад входять уміння читати, швидко

писати, структурувати матеріал, конспектувати, реферувати, письмово й усно викладати матеріал, уміння працювати з таблицями, графіками тощо.

Таким чином, робимо висновок, що, незважаючи на досить широкий спектр публікацій, присвячених інформаційній культурі, не існує сталого обсягу цього поняття, а також його трактування. Це пояснюється багатомірністю і складністю самого феномена інформаційної культури.

1.4. Інформаційна культура вчителя початкових класів

Очевидно, що дати вичерпне означення ІК особистості фахівця сьогодні майже неможливо внаслідок надзвичайної динамічності цього поняття. Інформаційне суспільство розвивається досить швидкими темпами, а тому постійно будуть зростати вимоги до ІК фахівця будь-якої галузі, оскільки ІК фахівця найчастіше трактується як „сукупність загальноосвітніх і вузькоспеціальних знань, умінь і навичок роботи з інформацією, необхідних йому для якісного виконання своїх професійних обов'язків” [47, с.392].

Навіть із такого вузького і спрощеного трактування ІК видно, що вона значною мірою визначається специфікою інформаційних потоків, що використовує в своїй професійній діяльності фахівець конкретної галузі.

Велику роль у формуванні інформаційної культури відіграє освіта, що повинна формувати нового фахівця інформаційного суспільства. У цього фахівця необхідно виробляти наступні навички й уміння:

- пошуку інформації;
- диференціації інформації;
- виділення значущої інформації;
- вироблення критеріїв оцінки інформації;
- здобування інформації та її використання.

Проте існують професії, для яких названих навичок і умінь замало. Наприклад, професія вчителя. В сукупність характеристик сучасного стилю мислення педагога окрім названих навичок і умінь варто ще віднести уміння систематизувати, структурувати, створювати власну інформацію, успішно презентувати її учням різних вікових категорій тощо.

Для з'ясування особливостей ІК вчителя початкових класів визначимо характер і склад інформаційних потоків, що використовуються ним у професійно-педагогічній діяльності. Умовно розділимо ці потоки на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх відносяться навчальна інформація шкільних підручників, наочних посібників, дані про успішність учнів, навчально-методична документація тощо. З такими інформаційними потоками вчитель працює щодня, швидко набуваючи навички їхнього використання. А тому опрацювання внутрішніх потоків інформації не викликає в учителя жодних труднощів.

Значно потужнішими за обсягом та інтенсивністю є зовнішні потоки, до яких відносимо такі:

- 1) засоби масової інформації (газети, журнали, телебачення, радіомовлення);
- 2) довідники, посібники, словники, енциклопедії, наукові статті, монографії, дисертації тощо на паперових носіях;
- 3) наукова та науково-популярна інформація на електронних носіях (CD-диски);
- 4) всесвітня мережа Internet.

Від уміння вчасно й ефективно скористатися зовнішніми інформаційними потоками значною мірою залежить професіоналізм вчителя, його професійний розвиток, професійна культура.

Узагальнюючи вищесказане, можна дати наступне визначення інформаційній культурі. **Інформаційна культура педагога** – це інтегроване особистісне утворення, що містить у собі не тільки вміння працювати з комп'ютером, а й уміння орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі, уміння шукати, відбирати і критично аналізувати інформаційні ресурси, уміння спілкуватися за допомогою сучасних засобів комунікації.

Таким чином, ІК є системоутворюючим чинником професійної культури вчителя, оскільки перетворює її увідкриту, самодостатню, таку що саморозвивається і саморегулюється систему.

Для творчого вчителя початкових класів проблема інформаційної культури ускладнюється ще й тим, що він працює з різнопредметною інформацією. Йому доводиться викладати математику, природознавство, письмо, читання, малювання, співи, уроки трудового навчання, організовувати предметні ранки, писати міжпредметні сценарії інших виховних заходів тощо. Тому для ефективної інноваційної діяльності вчителя початкових класів вкрай необхідною є оптимальна система інформаційного забезпечення, що спроможна була б забезпечити повноту й оперативність інформації за рахунок інтеграції різноманітних ресурсів і використання метаінформації. Для ефективного використання майбутнім учителем такої системи інформаційного забезпечення в професійній діяльності педагогічний ВНЗ повинен сформувати в нього високий рівень інформаційної культури.

Важлива роль у формуванні культури споживання відео-, аудіо- та інших видів продукції відводиться вчителю початкових класів. Саме діти молодшого шкільного віку стають жертвами негативного впливу фільмів-жахів, комп'ютерних ігор, в яких пропагується насилля тощо. Для оцінки такої інформаційної продукції вчителю самому необхідно володіти високим рівнем інформаційної культури.

Основним завданням педагога є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття і розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку, оволодіння способами спілкування на основі невербальних форм комунікації і за допомогою технічних засобів і сучасних інформаційних технологій.

На жаль, багато педагогів дотепер застосовують засоби масової комунікації лише як наочний засіб навчання, не використовуючи виховний і розвивальний потенціал медіакультури. Однак досвід вітчизняної та закордонної медіаосвіти давно виявив величезні можливості медіапедагогіки в

розвитку творчих здібностей, самостійного мислення, уяви, повноцінного сприйняття медіатекстів, аналізу й осмислення всього різноманіття масової інформації, формування художньої культури, що повною мірою можуть бути розкриті в різноманітних формах, таких як інтеграція з обов'язковими навчальними предметами, автономні уроки, лекції, семінари, спецкурси, факультативи, кружки, медіастудії, клуби й ін.

Для того, щоб досягнути і застосовувати на практиці весь освітній, виховний і розвивальний потенціал сучасних засобів інформації, вчитель, знову ж таки, має володіти високим рівнем інформаційної культури.

Що ж таке „інформаційна культура вчителя”? У термінологічному словнику розкривається поняття „інформаційна підготовка вчителя”, що „повинна включати знання й уміння в галузі основ інформатики, що необхідні для його майбутньої професійної діяльності. Учитель повинний знати основні типи документів і види видань в освіті; канали і джерела одержання науково-педагогічної інформації; мати уявлення про методи аналітико-синтетичної обробки документів, інформаційно-пошукові мови, про способи пошуку документів у бібліотеках і базах даних. Він повинен уміти користуватися бібліографічними каталогами, покажчиками і картотеками; орієнтуватися в структурі книг і словників; скласти бібліографію за визначеною тематикою; створити за допомогою комп'ютера фактографічну або бібліографічну базу даних з досліджуваної проблеми” [40,с.141]. Очевидно, що таке означення передбачає, насамперед, бібліографічну культуру вчителя.

У педагогічному словнику Г.М.Коджаспирова й А.Ю.Коджаспиров дають наступне визначення: „Культура особистості інформаційна – сукупність правил поведінки людини в інформаційному суспільстві, способи і норми спілкування із системами штучного інтелекту, ведення діалогу в людино-машинних системах „гібридного інтелекту”, користування засобами телематики, глобальними і локальними інформаційно-обчислювальними мережами. Містить у собі здатність людини усвідомити й освоїти інформаційну картину світу як систему символів і знаків, прямих і зворотних інформаційних зв'язків, вільно орієнтуватися в інформаційному суспільстві, адаптуватися до нього” [29].

Таке означення є глибшим і передбачає глибокі знання в галузі інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІТКТ).

На основі аналізу українських літературних джерел нами було встановлено, що до структури інформаційної культури науковці відносять когнітивну (знання і уявлення про нову інформаційну картину світу в гіпотезах і теоріях), операційно-змістову (практичні уміння і навички, пов'язані з одержанням, зберіганням, передаванням і обробкою інформації), комунікативну (принципи і правила поведінки особистості в інформаційних і комунікаційних системах) і ціннісно-рефлексивну (життєві установки, оцінки і ставлення до інформаційної галузі) компоненти. Всі згадані компоненти взаємопов'язані і взаємообумовлені [17,с.42].

Існування різних означень і трактувань інформаційної культури та їхнє ускладнення в міру розвитку суспільства свідчить про динамічність цього поняття і необхідність у його визначенні враховувати вимоги інформаційного

розвитку суспільства. Виробляючи власний підхід до розуміння інформаційної культури вчителя початкових класів, ми цілком усвідомлювали правомірність застереження Р.С.Гуревича стосовно того, що „в міру становлення вчителя в новому інформаційному просторі складові його інформаційної культури будуть доповнюватися і видозмінюватися” [18,с.111].

Враховуючи всі названі підходи до визначення поняття „інформаційна культура” і її місця в професійній культурі вчителя, ми пропонуємо своє бачення цієї структури (Рис.1). Інформаційна культура (ІК) зображена в центрі схеми, вказуючи на те, що вона є „джерелом живлення” всіх інших структурних компонентів професійної культури вчителя.

Провідну роль у процесі формування інформаційної культури майбутнього фахівця відіграє система освіти як найважливіший чинник розвитку загальної культури і як сама велика галузь з усієї індустрії знань.

На жаль, в даний час можна спостерігати формування певного протистояння між категорією індивідів, інформаційна культура яких формується під впливом інформаційних технологій і відображає нові зв'язки і відносини інформаційного суспільства, і категорією індивідів, інформаційна культура яких визначається традиційними підходами. Це створює різні рівні її якості за однакових витрат сил і часу, викликає об'єктивну несправедливість, що пов'язана із зниженням можливостей творчого прояву одних суб'єктів у порівнянні з іншими.

Інформаційне суспільство передбачає ситуацію, коли з таким ресурсом, як інформація, здатна оперувати більша частина громадян. Тому вимоги до системи освіти такі, щоб уже випускники шкіл володіли навичками роботи з персональним комп'ютером (ПК) на рівні користувача в комп'ютерному інформаційному середовищі. Високий рівень культури вчителя на сучасному етапі передбачає високий рівень його інформаційної культури.

До ІК вчителя М.І.Жалдак відносить „уміння систематично підвищувати свою кваліфікацію, застосовувати раціональні прийоми пошуку, аналізу, відбору, систематизації, узагальнення та використання інформації, в тому числі навчального матеріалу, орієнтуватися в інтенсивному потоці інформації, що стосується відповідної предметної галузі і суміжних галузей...” [23].

Інформаційна культура вчителя, на думку О.Й.Карабін, яка вважає, що інформаційна культура майбутнього вчителя є „відносно цілісна підсистема загальної професійної культури людини”, є продуктом його творчих здібностей і в сукупності з професійно значущими якостями вчителя виявляється в таких аспектах:

- висока комунікативна культура;
- розуміння й уміння адекватно інтерпретувати тенденції розвитку інформаційного суспільства;
- володіння основами аналітичної переробки інформації;
- уміння працювати з різною інформацією;
- знання особливостей інформаційних потоків у своїй сфері діяльності;
- ефективна робота з масовими інформаційними технологіями;

- уміння витягати інформацію з різних джерел та представляти її в зрозумілому вигляді;
- навички використання технічних пристроїв;
- володіння всіма жанрами навчально-методичної літератури;
- володіння засобами психолого-екологічного захисту від негативної інформації [27,с.37].

До даного переліку хочемо додати ще такі аспекти:

- уміння оцінювати якість інформації: її правдивість і важливість;
- уміння інтегрувати різнопредметну інформацію;
- уміння створювати власну інформацію.

Рис.1. Структура професійної культури вчителя

Під інформаційною культурою вчителя ми розуміємо вміння поставити проблему, оперативно знайти необхідну інформацію, оцінити її корисність, вибрати головне, структурувати для навчальних потреб, цілеспрямовано й свідомо застосувати для вирішення поставлених завдань.

Коли йдеться про вчителя початкових класів, який, з огляду на специфіку предметного навчання, змушений працювати з різнопредметною інформацією,

то від нього вимагаються ще й уміння інтегрувати міжпредметну інформацію, створювати якісно нову власну інформацію.

Таким чином, інформаційна **культура вчителя початкових класів** – це система знань, умінь і навичок із формулювання потреби в інформації; здійснення пошуку необхідної інформації з усієї сукупності інформаційних ресурсів; з відбору, оцінювання, збереження знайденої інформації; з інтеграції, структуризації та створення нової інформації.

Базуючись на дослідженнях Р.С.Гуревича, О.П.Єршова, М.І.Жалдака, С.Д.Каракозова, ми виділяємо такі складники інформаційної культури: комп'ютерна грамотність, інформаційна компетентність, інформаційний ціннісно-змістовий компонент, інформаційна рефлексія, інформаційна культуротворчість. Суть кожного із компонентів інформаційної культури вчителя подано в таблиці.

Компоненти інформаційної культури вчителя

Інформаційна культура вчителя	Комп'ютерна грамотність	Знання, уміння і навички в галузі комп'ютеризації та інформатизації.
	Інформаційна компетентність	Здатність забезпечити собі вільний доступ до інформації, створити і розповсюдити власну інформацію, ефективно використати знання в розв'язанні різних проблем.
	Ціннісно-змістовий компонент	Система особистісно значущих і особистісно цінних устремлінь, ідеалів, переконань, поглядів, позицій у галузі інформаційних процесів.
	Інформаційна рефлексія	Відслідковування цілей, процесу та результатів своєї діяльності з присвоєння інформаційної культури, осмислення вчителем власного рівня інформаційної грамотності і компетентності.
	Інформаційна культуротворчість	Готовність вчителя до виконання культуротворчої ролі як стосовно присвоєння культури, так і створення нових форм культури (створення нових знань, освітніх технологій тощо).

Формування інформаційної культури педагога ґрунтується на інформаційній освіті, головне завдання якої полягає в підготовці вчителів до життя і діяльності в сучасних інформаційних умовах, навчанні школярів сприймати, розуміти різноманітну інформацію, усвідомлювати специфіку її впливу на психіку.

Актуальними стали підготовка педагогічних працівників до оволодіння інформаційним простором, формування в учителів умінь використовувати дидактичний потенціал засобів інформаційних комунікацій у навчально-виховному процесі; оволодіння і впровадження вчителями педагогічних технологій формування інформаційно компетентної особистості.

В умовах модернізації освіти створюється нове високоякісне інформаційне середовище навчання, що стимулює процес інформаційного розвитку учасників.

Очевидно, що система навчання постійно знаходиться під впливом соціального середовища, тому необхідно враховувати інформаційні зміни, що відбуваються. Інформаційне середовище стимулює учасників освітнього процесу на участь у принципово новому виді комунікації, орієнтованій на діяльнісний, операційний характер поведінки. Дані тенденції зумовили ріст вимог до інформаційної компетентності особистості. Людині все більше потрібні знання, сформовані уміння і навички ефективної взаємодії зі швидко змінюваним інформаційним середовищем, уміння використовувати надані ним можливості. Освітні установи намагаються сформувати таке середовище навчання, де суб'єкти освітнього процесу мають можливість одержати необхідну інформацію. Вона повинна бути доступною, відрізнятися повнотою, оперативністю, адекватністю завданням, що розв'язуються.

Тому в навчальні плани всіх факультетів Вінницького державного педагогічного університету усіх спеціальностей введені комп'ютерно-орієнтовані дисципліни: „Основи роботи з персональним комп'ютером”, „Мультимедійні засоби навчання”, „Методика застосування комп'ютерних технологій при викладанні предметів шкільного курсу”. Досвід показує, що ці предмети викликають у майбутніх учителів значний пізнавальний інтерес, спонукають до самостійності і творчості, розвивають професійні уміння і навички.

Учитель постійно працює з масивами інформації, що в сучасному суспільстві збільшуються шаленими темпами. Дати правильну дидактичну оцінку інформаційної продукції здатна лише інформаційно грамотна особистість, тому закономірною є необхідність підготовки вчителів до оволодіння педагогічними технологіями формування інформаційно грамотної особистості в сучасному постіндустріальному суспільстві, а для цього вони самі мають володіти високим рівнем інформаційної культури.

Таким чином, формування і розвиток інформаційної культури майбутнього вчителя – це не лише мета освіти, а й засіб, що дозволяє найбільш ефективно здійснювати освітні процеси. Розглядаючи інформаційну культуру як складову професійно-педагогічної культури вчителя, ми виходимо з того, що інформаційна грамотність і компетентність мають сприяти розвиткові його загальної культури, що включає і професійно-педагогічну.

Інформаційна культура сьогодні стала культурою життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Йдеться про вироблення оптимальної моделі розвитку науково-освітньої діяльності. Інформаційна культура студента складається з уміння не тільки здобути різноманітну інформацію, а й осмислити її та використати для саморозвитку, самоосвіти, виконання творчих завдань.

Компоненти інформаційної культури та вимоги до неї змінювалися у ході історичного процесу розвитку суспільства. Окрім того, воно має як загальнонаукове (теоретичне), так і прикладне (практичне) значення.

На формування інформаційної культури впливає багато факторів, в тому числі сім'я, засоби масової інформації, навчальні заклади (школа, ВНЗ). Процес підвищення рівня інформаційної культури, її вдосконалення продовжується протягом усього активного життя людини. Важливо знати правила доступу до

інформації, володіти культурою пошуку та відбору необхідних джерел, уміти користуватися ними, створювати якісно нову інформацію. У сучасному світі саме *культура* має найважливіший вплив на формування особистості. Вже нині формується особлива інформаційна культура суспільства, яка спирається на масове залучення до найсучасніших засобів інформації, до нових інформаційних технологій людини, починаючи з дитинства за допомогою електронної (комп'ютерної) гри, персональних комп'ютерів, шкільної освіти.

Основою інформаційної культури особистості є знання про інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, а головне — досконале вміння орієнтуватися в безмежному сучасному світі інформації.

Інформаційна культура особистості органічно пов'язана з особливостями інтелектуального розвитку. Чим більший внутрішній світ людини, тим більше можливостей формування його високої інформаційної культури. Саме через це в багатьох економічно розвинутих країнах все більше уваги надається підвищенню освітнього та інтелектуального рівня населення.

Інформаційна культура виступає засобом соціального захисту особистості, здатної до самостійного накопичення знань, зміни сфери діяльності, регулюванню особистої поведінки на основі всебічного аналізу ситуації. Інформаційна культура є засобом захисту суспільства від непродуманих дій людини, гарантом того, що принципові рішення у будь-якій сфері – соціальній, економічній, технологічній приймаються лише після глибокого аналізу існуючої інформації.

Розвиток сучасних засобів інформації дає можливість особистості використовувати її для збагачення свого внутрішнього світу. Тому неабияку роль відіграє розвиток саме інформаційної грамотності студентства, як значущої складової інформаційної культури.

Тема 2. Бібліотека як інформаційний центр

2.1. Роль бібліотеки в задоволенні наукових і навчальних запитів користувачів

Формування інформаційної культури населення— невідкладне практичне завдання, основи інформаційної грамотності мають бути закладені у навчальні курси усіх навчальних закладів - від середньої школи до вищої включно - і потім продовжуватися в установах, організаціях, на виробництві. Адже інформаційна культура розглядається нині як найважливіша специфічна складова загальної культури, а завдання формування інформаційної культури особистості і суспільства - як необхідна умова інтелектуалізації суспільного життя, його розвитку.

Поки в нашій країні не створена струнка система оволодіння інформаційною культурою, бібліотеки спільно з іншими інформаційними установами перебирають на себе основну роботу з її формування.

На сьогодні інформаційні ресурси України все ще не використовуються належним чином. Одна з причин — відсутність достатньої інформаційної культури споживача в той час, як інформаційна культура — це складова знань, вміння пошуку і освоєння інформації, що зафіксована на різних носіях. Особливої уваги заслуговує проблема виховання інформаційної культури користувача, що передбачає формування різноманітних навичок:

- пошук інформації- уміння користуватися рекомендаційними списками літератури, бібліотечними каталогами та картотеками; вільне орієнтування в бібліотечних фондах, володіння принципами розстановки документів, знання основ систематизації та авторського знаку; уміння складати списки літератури, знання правил опису та відповідних державних стандартів;
- розуміння та обробка інформації- знання структури книги та її довідкового апарату, вміння працювати з декількома джерелами інформації одночасно, знання та розуміння основних прийомів роботи з текстом, уміння аналізувати та чітко передавати зміст прочитаного;
- використання одержаної інформації - здатність передавати одержану інформацію, складання планів, оглядів по визначеній тематиці, використання додаткових джерел.

Саме такі навички та уміння повинні привити користувачам бібліотечні працівники. Невід'ємною частиною роботи бібліотеки є інформаційна освіта. Важливе місце в процесі формування інформаційної культури посідають бібліотеки, бо саме вони формують інформаційне середовище. Без глибокого і різнобічного оволодіння обсягами і потоками інформації, які постійно зростають, неможливо існувати та орієнтуватися в інформаційному просторі. Саме цим визначається роль і значення виховання інформаційної культури особистості та діяльність бібліотек у цьому напрямку. Студенти університету— це користувачі різноманітної наукової та науково-популярної інформації.

Навчання пошуку інформації пов'язано з навчанням правил користування каталогами, картотеками, довідниками, словниками та ін. додатковими

матеріалами. Поява комп'ютерних інформаційно-пошукових систем у бібліотеці вимагає розвиток спеціалізованих навичок: розуміння представлення інформації в базах, уміння вибирати область пошуку, використання ключових слів.

Інформаційна культура – систематизована сукупність знань, умінь, навичок, які забезпечують оптимальне виконання індивідуальної інформаційної діяльності, направленої на задоволення професійних, навчальних потреб в інформації. Інформаційна культура відображає ступінь володіння людиною основ знань в галузі методів та технологій роботи з інформацією, а також наявність досвіду, навичок виконання інформаційних процедур. Складовою частиною інформаційної культури є бібліотечно-інформаційна грамотність.

Бібліотека (від грець. - *biblion* – книга, *theke* - сховище) - заклад культури, який виконує ідейно-виховне, освітнє, інформаційне, культурно-просвітницьке завдання. Організовує відбір, зберігання, громадське використання творів друку, а також ін. носіїв інформації.

Історична довідка: Виникнення бібліотек зумовлено ростом запасу знань про навколишній світ, необхідністю створення суспільного механізму збору, накопичення, організації, обробки та використання інформації. бібліотек, як сховище пам'ятників писемності виникла в глибоку давнину. Майже 2 тис. р. до н.е. існували бібліотеки на глиняних табличках. Відома бібліотека при дворі ассірійського царя Ашшурбаніпала. В Давньому Єгипті існували бібліотеки при храмах, які обслуговували жерців.

В Стародавньому Єгипті бібліотеки мали дуже гарні назви: “Аптека душі”, “Притулок мудрості”, “Будинок життя”..., але користуватися такими бібліотеками могли тільки багаті, знатні люди, фараони та жерці храмів. Для простого люду вхід був закритий.

Заснування великої бібліотеки приписується Арістотелю (4 ст. до н.е.). В античні часи відома Александрійська бібліотека, заснована Птолемеєм, яка нараховувала до 700 тис. кн. та бібліотека в Пергамі, яка мала близько 200 тис. рукописних книг. В Римі публічні бібліотеки виникали при храмах. В Західній Європі в період раннього середньовіччя та панування релігійної ідеології бібліотеки створювалися при монастирях та храмах. Число бібліотек збільшилося в епоху Відродження (15-16 ст.). Помітно новий етап настав у результаті виникнення книгодрукування. Почали рости бібліотеки університетів (Сорбони, Празького, Гейдельберзького ун-тів), виникло ряд бібліотек, які увійшли в історію бібліотечної справи (Лауренціана у Флоренції, бібліотека Ватикана, Королівська бібліотека в Парижі та ін.). Ці бібліотеки виконували, в основному, функцію книгосховища. Лише в 17-18 ст. економічний та політичний розвиток держав привів до відкриття бібліотек, що одержали з часом загальнонаціональну та міжнародну славу (Б. Бодлі в Оксфорді, бібліотека Британського музею та ін.). Розвиток НТП 19 ст. приводить до інтенсивного розвитку бібліотек (конгресу США, бібліотеки в Великобританії, Швейцарії, Угорщині).

Перша відома бібліотек на території Давньої Русі заснована в 1037 Я.Мудрим при Софіївському соборі в Києві. В 11-12 ст. бібліотеки з'являються при монастирях.

У XVII ст. І.Мазепа заснував велику, дуже цінну, чи не найкращу бібліотеку в Україні: з інкунабулами, старовинними рукописами, раритетними (цінними), мистецьки оздобленими виданнями багатьма мовами. Гетьман охоче обдаровував книжками з цієї бібліотеки монастирі, церкви, окремих осіб.

Справжньою перлиною книгозбірні Мазепи було “Пересопницьке Євангеліє”. Цю рукописну книгу створено староукраїнською мовою в 1556-1561 рр. на тонкому пергаменті в с.Пересопниці на Волині. Нині “Пересопницьке Євангеліє” зберігається в Інституті рукопису ЦНБ ім.В.І.Вернадського.

В 1919 р. у Києві при АН УРСР створена центральна наукова бібліотека.

В наш час бібліотеки виконують свої функції залежно від свого призначення, виду, змісту бібліотечного фонду (БФ). Серед бібліотек України:

Універсальні наукові бібліотеки:

- Національна парламентська бібліотека України (м. Київ) – провідний державний культурний, освітній, науково-інформаційний заклад.
- Центральна наукова бібліотека ім. В.І.Вернадського НАН України.
- Львівська НБ ім.В.Стефаника.

Обласні універсальні НБ.

Універсальні бібліотеки для юнацтва.

Обласні бібліотеки для дітей.

Багатогалузеві бібліотеки, в т.ч. навчальних закладів, галузеві (медичні, технічні та ін.).

Види бібліотек:

- Державні;
- Науково-дослідних інститутів, навчальних закладів;
- Громадських організацій;
- Приватні.

Докорінні зміни в соціально-культурному житті країни суттєво вплинули на вимоги до студентів ВНЗ. В нових умовах формування професійних якостей студентів орієнтовано не стільки на об'єм та повноту конкретного знання, скільки на здатність самостійно здобувати ці знання, ставити та вирішувати різноманітні завдання, висувати альтернативні рішення.

У сучасних умовах освіта стає одним з вирішальних факторів прогресу суспільства. Саме освіта досить оперативно відгукується на суспільні й цивілізаційні проблеми, суттєво впливає на прогрес суспільства. Входження України до Болонського процесу має забезпечити відповідність системи вищої освіти в Україні міжнародним вимогам.

Наразі стає досить очевидним, що місце і роль кожної держави у світовому співтоваристві, її конкурентноздатність на світових ринках виробництва і в новітніх технологіях визначається насамперед двома взаємопов'язаними факторами — якістю підготовки спеціалістів і умовами, які створює держава для реалізації їхнього інтелектуального потенціалу. Тому розвиток вищої освіти стає одним з визначальних чинників прогресу суспільства. Серед пріоритетів державної політики розвитку освіти, найбільш інформаційнонасиченими є: особистісна орієнтація освіти; формування національних та загальнолюдських цінностей; розвиток системи безперервної освіти впродовж життя; інтеграція

освіти та науки; розроблення і запровадження освітніх інноваційних технологій; інтеграція української освіти в європейський та світовий інформаційний простір.

Функції бібліотеки вищого навчального закладу у новому інформаційному середовищі

Бібліотека вищої школи розглядається як соціальна інституція, відмінною особливістю якої є взаємозв'язок з системою вищої освіти, а основними типологічними ознаками — безпосередня включенність у структуру і систему комунікацій вищого навчального закладу та проблемна орієнтація студентства в інформаційному просторі на задоволення інформаційних потреб (ІП).

В єдиному інформаційному просторі університету чільне місце відводиться бібліотеці, як бібліотечно- інформаційному центру. Поступовий перехід до автоматизованих технологій за допомогою програм (ІРБІС, УФД/ Бібліотека та ін.) об'єднує виробничі процеси комплектування, каталогізації й обслуговування в єдину інтегровану автоматизовану систему.

На підставі зазначеного, визначена місія бібліотеки вищого навчального закладу — **забезпечення доступності документів, інформації, знань для ефективного розвитку освітньої та наукової діяльності вищого навчального закладу на основі максимально повного задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу і студентів.**

Запропонована місія розглядається як головна функція, що визначає мету функціонування бібліотеки вищої школи як системи. Вона дозволяє книгозбірні вищого навчального закладу стати стрижневим компонентом якісно нової системи освіти, що характеризується поєднанням глобального і національного, безперервністю, гнучкістю, відкритістю, можливістю дистанційного навчання. **Основні функції бібліотеки ВНЗ** — загальнокультурні та специфічні. Зупинимось на особливостях реалізації цих функцій у бібліотеці ВНЗ. До загальнокультурної групи, що залежить від конкретно-історичних умов, входять функції, що зумовлені соціальним контекстом існування бібліотеки вищого навчального закладу як складової системи вищої освіти, на різних етапах її розвитку. Це **пізнавальна, соціалізуюча, ціннісно-орієнтаційна, трансформаційна** функції, що притаманні культурі та освіті, проте реалізуються специфічними бібліотечними засобами.

Пізнавальна — шляхом кумуляції у фондах бібліотеки ВНЗ документів на різних носіях, що забезпечують інформаційну базу навчальної діяльності, наукових досліджень та виховного процесу. закладу.

Соціалізуюча функція бібліотеки вищого навчального закладу реалізується у результаті залучення професорсько-викладацького складу та студентів до сукупності інформаційно-документних ресурсів, що зосередженні як у фонді бібліотеки, так і у світовому та вітчизняному освітньому просторі.

Бібліотека вищого навчального закладу бере активну участь у розвитку інтелектуального і морального потенціалу особистості студентів. Це досягається наданням реальної можливості для ознайомлення з культурною спадщиною і новітніми науковими здобутками.

Ціннісно-орієнтаційна функція відображає діяльність бібліотеки при реалізації суспільних і особистих орієнтацій через виробництво інформаційної продукції, що багатоаспектно розкриває її фонди та ресурси мережі Інтернет.

Трансформаційна функція характеризується спрямованістю діяльності бібліотеки вищої школи на формування ресурсної бази, орієнтованої на відображення змін у суспільно-економічних процесах і освітньому просторі України. Вона проявляється у створенні проблемно-орієнтованої інформації, як джерельної бази навчальної, наукової та виховної діяльності, орієнтованої на оптимізацію вищої освіти в Україні.

Виходячи з цих ознак, основними функціями бібліотеки ВНЗ назвемо **кумулятивну, інформаційну, когнітивну і комунікаційну**.

Кумулятивна функція полягає у створенні та нагромадженні документів на різних носіях інформаційну базу для забезпечення основних напрямів діяльності вищого навчального закладу. Реалізація цієї функції забезпечується процесами комплектування, організації та зберігання бібліотечного фонду.

Інформаційна функція передбачає розкриття змісту фондів та зовнішніх ресурсів, що необхідно для активізації їхнього використання. Вона реалізується шляхом створення локальних і корпоративного ЕК бібліотек вищої школи; організації електронної бібліотеки та системи бібліографічних БД та метаінформації, що допомагає в пошуку зовнішніх інформаційних ресурсів. Ця функція реалізується за допомогою процесів каталогізації, бібліографування, оцифрування власних фондів та комплектування первинних документів на електронних носіях.

Когнітивна — у результаті аналітичної діяльності бібліотеки. Проявом цього нового профілю функції є створення реферативної, оглядової та прогнозно-аналітичної інформації, формування проблемно-орієнтованих баз даних.

Комунікаційна функція передбачає забезпечення якісного інформаційно-бібліотечного забезпечення користувачів, активну участь бібліотеки у дистанційному навчанні, надання можливостей для доступу до власних інформаційних ресурсів через мережу Інтернет. Важливим напрямом реалізації комунікаційної функції є розвиток бібліотеки як культурно-просвітницького центру вищого навчального закладу; посилення її впливу як центру неформальних комунікацій шляхом організації конференцій, семінарів, міжособистісного спілкування читачів. Однією із головних функцій бібліотек є збереження в інтересах майбутніх поколінь духовного і матеріального надбання, культурного та інформаційного потенціалу нації.

Закон „Про бібліотеки і бібліотечну справу” регламентує діяльність бібліотек, закріплює права громадян на певний рівень бібліотечного обслуговування, надає можливість реалізувати потреби в інформації. Ці права громадян підтверджені Конституцією України, а також Законом «Про місцеве самоврядування в Україні».

В країнах Заходу рівень інформаційно-бібліотечного обслуговування населення віднесено до найважливіших показників, що характеризують загальний рівень соціально-економічного розвитку країни. У США бібліотеки

розглядаються як важлива складова національної інформаційної інфраструктури. В 90-х роках вони почали активно підключатися до світової комп'ютерної мережі — Інтернету. Доступ до Інтернету розглядається сьогодні як обов'язкова умова якісного бібліотечно-інформаційного обслуговування. В першій із десяти поправок до Конституції США вказано, що Конгрес не може приймати закони, які обмежують свободу слова і преси. Конституція Німеччини гарантує право громадян на вільний доступ до інформації.

Освітні функції бібліотек навчальних закладів

Нині в Україні функціонує 45 тисяч бібліотек усіх систем і відомств, в яких зібрано понад 700 млн. книг. Для розкриття інформаційних ресурсів бібліотек України вже зараз використовуються понад сто електронних баз даних. Головними функціями бібліотеки визнаються інформаційна, культурна й освітня. Якщо про культурну й інформаційну функцію бібліотек написано вже досить багато, то освітня не піддавалася ретельному аналізу.

Інформаційна функція насамперед спрямована на задоволення читацьких потреб, просвітительська ж націлена на їхнє пробудження і формування. Бібліотека також самостійно займається навчанням користувачів основам інформаційної культури, культури читання. Просвітительська функція, будучи сутнісною характеристикою бібліотеки як соціального інституту, виявляється в освітній діяльності бібліотеки як установи, види, форми і методи якої міняються в залежності від зміни потреб різних груп суспільства і вимог часу.

У зміст освітніх функцій бібліотеки входить наступне:

- надання інформації і консультацій, що включає консультування з питань створення центра навчальних матеріалів або фонду навчальних матеріалів у навчальних закладах, а також з питань добору, обробки і пошуку цих матеріалів; складання рекомендаційних бібліографічних списків і покажчиків; організація виставок; підтримка контактів з освітніми установами;
- забезпечення матеріалами, що означає посередництво в придбанні матеріалів і формуванні спеціального фонду, що відповідає цілям освіти; підтримка освіти, що має на увазі пропаганду і заохочення використання фондів і послуг бібліотек;
- керівництво пошуком, добром і використанням матеріалів; сприяння в розвитку навичок читання і самоосвіти; навчання інструкторів і вчителів умінню користуватися бібліотекою і її фондами; надання інформації про освіту тим, хто зайнятий у системі освіти.
- інформаційне забезпечення освіти, що включає ефективне використання довідково-пошукового апарата, розробку і впровадження довгострокових програм у допомогу навчальному процесові, найбільш повне розкриття фондів відповідно до різних програм, формування інформаційних ресурсів з урахуванням потреб сучасних освітніх установ;
- гарантія загальної доступності інформації на високому технічному рівні, формування і розвиток пізнавальних потреб, розширення кругозору, прилучення до вітчизняної і світової культури;
- створення умов для самостійної навчальної і самоосвітньої діяльності;

- допомога учням і педагогам у навчальному процесі (спеціалізована інформація педагогів, учнів і батьків, створення списків по позакласному читанню, різні масові заходи і т.д.);
- виховання інформаційної культури учнів і студентів;
- координація роботи з освітніми установами;
- методична допомога іншим бібліотекам;
- упровадження нових технологій і формування інформаційно-освітнього середовища.

Головне завдання освітньої діяльності бібліотеки полягає саме в розширенні, збільшенні знань, збагаченні кругозору особистості, навчанні її умінням і навичкам самостійного пошуку інформації, її переробки й одержання знань, що складає основу неперервної освіти на базі самоосвіти.

2.2. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32 м. Вінниця, 21100,

Тел. : дир. (0432) 26-51-98; 27-59-46; Email: vspun@sovamua.com;

Режим роботи: ч.з. – з 9 до 20 год., аб. – з 10 до 19 год

Коротка історична довідка про бібліотеку ВДПУ

Заснована в 1913 р. як бібліотека учительського інституту. Через рік її книжковий фонд нараховував 2032 примірники. У зв'язку з реорганізацією навчального закладу, назва змінювалася:

- ☐ 1920 р. б-ка інституту народної освіти;
- ☐ 1930 р. б-ка інституту соціального виховання;
- ☐ В 1933 р. б-ка педагогічного інституту.
- ☐ Сучасна назва з 1998 р.

Напередодні Великої Вітчизняної війни в бібліотеці вже налічувалось понад 100 тис. видань. Читачів обслуговували на абонементі та в читальному залі на 50 місць. Роботу бібліотеки забезпечували шість спеціалістів. Під час фашистської окупації бібліотека зазнала значних втрат і з 1944 р., після відновлення навчання в інституті, створювалася заново.

В інвентарній книзі №1 під першим інвентарним номером у вересні 1944р. записана книга Яна Коменського "Велика дидактика". Книги для бібліотеки надходили зі всіх регіонів країни як пожертви. Виділяли їх і бібліотеки міста, які уціліли. Але першим, хто прийшов на допомогу, був учитель математики з Літинщини Волошинюк. Підбірка книг та брошур, що він подарував, стала основою розділу математики. Викладачі надавали можливість студентам користуватися літературою зі своїх бібліотек.

У жовтні 1946 року в міському відділі культурно-освітньої роботи за № 5 було зареєстровано бібліотеку як структурний підрозділ педагогічного інституту. На початку 50-х років фонд нараховував 50 тис. видань. Працювали абонемент та читальний зал на 110 місць. А в 1956-1957 роки прийнято фонди ліквідованого на той час Вінницького педагогічного училища, на початку 60-х років фонди Бердичівського учительського інституту. В наступні роки особлива увага приділялась комплектуванню фонду з питань педагогіки, психології,

історії, філологічних та фізикоматематичних наук. Необхідно відзначити, що й сьогодні фонди нашої бібліотеки з цих наук в регіоні є найповнішими. Серед цінних надбань тих часів є повний комплект (в 2-х прим.) енциклопедичного словника Ф.А. Брокгауза та І.А. Ефрона.

У фонді 1300 видань 18 та 19 ст. Нині фонд бібліотеки нараховує 515 тис. одиниць. Крім книг, журналів, брошур, газет, бібліотека одержує ілюстративні, картографічні, нотні видання, автореферати дисертацій, наукові записки. Значну кількість видань одержано безкоштовно від різних організацій та юридичних осіб.

З 1992 по 1999 рік проведено реформування основного фонду. Переглянуто і вивчено фонди всіх структурних підрозділів бібліотеки. Вибрано цінні, рідкісні, ілюстративні, довідкові видання, одиничні примірники, по два примірники вузівських підручників і передано у фонд відділу книгозберігання. Ці заходи збагатили фонди відділу книгозберігання, що дало можливість більш повно задовольнити запити читачів в читальних залах.

В останні роки комплектувалися фонди в невеликій кількості примірників, але з широкого спектру знань 5-6 тис. назв в рік. Отже в період кризи видавничої справи, безгрошів'я бібліотека зуміла зберегти якість фонду на належному рівні.

Збільшилась кількість читачів, і за єдиним читацьким квитком їх нараховується майже 12 тис. Щорічно усі підрозділи бібліотеки обслуговують більше 33 тисяч читачів, їм видано понад 900 тис. одиниць літератури.

Бібліотека проводить значну видавничу діяльність. У минулі роки спільно з Обласною науковою універсальною бібліотекою ім. К.А. Тімірязєва видано низку бібліографічних покажчиків з літературного краєзнавства, а також покажчики "Самостійна робота студентів", "Позакласна робота в школі", "А.М. Подолинний. До 60-річчя з дня народження", "Здоровий спосіб життя та шкідливі звички", 3 випуски "Наукових праць викладачів ВДПУ".

На замовлення кафедр щорічно друкуються рекомендаційні списки навчальної літератури.

Структурні підрозділи бібліотеки. Штат бібліотеки

В бібліотеці функціонують 6 структурних підрозділів, які організовують і проводять весь комплекс робіт бібліотеки.

Директор бібліотеки - Білоус Валентина Степанівна (корп. № 1, кім. № 102)
Заступник директора – Гаврилюк Лариса Леонідівна (корп. № 3, пр. акт. зали)

1. Відділ комплектування та наукової обробки літератури.
Зав. від. - Шпильова Наталя Мстиславівна (корп. № 3, пр. акт. зали).
2. Відділ книгозберігання. Зав. від. - Марченко Марія Вікторівна (корп. № 1, кім. № 205)
3. Відділ обслуговування навчально-методичною літературрою.
Зав. від. - Руцька Валентина Євгеніївна (корп. № 3, пр. акт. зали):
-Абонемент (кім. № 05)
-Чит. зал навчально-метод. л-ри (корп. № 3, пр. акт. зали).
-Чит. зал періодичних видань (корп. № 3, пр. акт. зали)
4. Відділ обслуговування науковою та художньою л-рою.
Зав. від. - Іванчук Валентина Олексіївна (корп. № 1, кім. № 101):

- Абонемент (корп. № 1, кім. № 101)
- Загальний читальний зал (корп. № 1, кім. № 201)
- Чит. зал психолого-педаг. наук (корп. № 1, кім. № 338)
- Чит. зал муз.-пед. ф-ту (корп. № 2, кім. 421) .
- 5. Бібліографічно-інформаційний відділ Зав. від. - Мірохіна Тетяна Володимирівна (корп. № 3, пр. акт. зали):
 - Кімната каталогів і картотек (корп. № 3, пр. акт. зали)
- 6. Відділ комп'ютеризації та експлуатаційно-технічного обслуговування бібліотечних процесів. Зав. від. - Наугольних Світлана Глібівна (корп. № 1, кім. № 32)

З 2004 року в бібліотеці розпочався процес автоматизації бібліотечних процесів. Були придбані 3 ПК та інформаційне забезпечення ІРБІС (Інтегрована розширювана бібліотечно-інформаційна ситема). В 2004 році був створений відділ Комп'ютеризації та експлуатаційно-технічного обслуговування бібліотечних процесів. На сьогодні в бібліотеці формуються 7 електронних каталогів та 4 службові БД. Докладна інформація в розділі "Довідково-бібліографічний апарат". Колектив бібліотеки - це однодумці та ентузіасти, які на належному рівні формують фонди, організують довідковий апарат, обслуговують та інформують всі категорії користувачів бібліотеки.

Бібліотечні фонди

Бібліотечний фонд універсальний, загальна кількість майже 519 тис. примірників. З них:

Назва	Кількість прим.
Видань українською мовою	157225
Наукової літератури	219838
Навчальної літератури	232966
Художньої літератури	66096
Іноземної літератури	2480
Довідкових видань	Понад 19 тис.
Періодичних видань	38153
Журналів	36935
Газет (річних комплетів)	1218
Компакт дисків	50
DVD-дисків	6
Аудіо-касет	50

З 1950 р. формується фонд авторефератів дисертацій. На 01.01.06 фонд становив - 518900 документів. Бібліотека комплектується літературою з педагогіки, психології, математики, фізики, філології (укр., рос., англ., нім.), історії, початкового навчання, фізичного виховання, географії, трудового навчання, музичного виховання, хімії, біології. У бібліотеці є література 13 іноземними мовами.

З 1999 року при підтримці Міжнародного фонду "Відродження" та українсько-американського фонду "Сейбр-Світло" бібліотека – учасник запропонованого фондом Сороса та Інститутом "Відкрите суспільство" (Будапешт) мегапроекту "Пушкінська бібліотека", присвяченого 200-річчю з дня народження О.С. Пушкіна. За п'ятьма каталогами мегапроекту до бібліотеки надійшло 2691 назв (2931 пр.) унікальних російських видань енциклопедичної та довідкової літератури, а також книг з історії, культурології, філософії, економіки, екології та ін.

За програмою Міністерства освіти і науки України "Вузівський підручник" до бібліотеки надходить навчальна література, від обласного управління освіти – шкільні підручники. У фонді бібліотеки 291 назва (4770 примірників) навчально-методичної літератури викладачів університету.

В бібліотеці постійно формуються та поновлюються:

- Систематичний каталог;
- Два абеткових каталоги;
- 18 картотек, в тому числі систематична картотека статей, праць викладачів, лауреатів літературних та інших премій, забезпеченості навчальною літературою, назв художніх творів.

Довідково-інформаційний відділ проводить інформаційно-довідкову роботу, зокрема користувачам бібліотеки надаються довідки, консультації. Інформація про видання надається в усній, письмовій та наглядній формах.

Проводяться комплексні заходи : "Дні кафедр" та "Дні бібліографії" В системі вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) обслуговуються керівництво університету, кафедри педагогіки, психології, педагогіки і методики початкового навчання та ін.

Електронний каталог бібліотеки складається з 7 електронних баз даних, а з 2006 планується розпочати формування ще двох. Детальніше про це, - на окремій сторінці під назвою "Електронний каталог".

Доступ до інформації, що зберігається в електронних каталогах здійснюється за допомогою програми АРМ "Читач" (автоматизоване робоче місце) з бібліотечного комплексу ІРБІС. За допомогою цієї програми користувачі бібліотеки одержують змогу самостійно проводити пошук та замовлення видань, що відображені в електронних каталогах. Право доступу до електронних фондів мають тільки зареєстровані користувачі.

З 2004 р. бібліотека – учасник ЦУКК та РКК по створенню об'єднаного інформаційного ресурсу. Проводить спільну діяльність, спрямовану на удосконалення інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів, шляхом створення корпоративної бібліотечної системи аналітичного розпису журнальних статей.

Електронний каталог бібліотеки

Електронний каталог бібліотеки формується на основі бібліотечного програмного комплексу ІРБІС.

В бібліотеці формуються електронні бази даних:

- КНИГИ - включає бібліографічні описи надходжень книжкових документів та основних фондів

- **АНАЛІТИЧНИХ ОПИСІВ** - включає аналітичні описи статей, рецензії на книги та реферати;
- **ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ** - включає перелік періодики, з інформацією про надходження окремих номерів;
- **ПРАЦЬ ВИКЛАДАЧІВ** - включає бібліогр. та аналітичні описи праць викладачів університету;
- **КОМПАКТ, АУДІО, ВІДЕО ДИСКІВ** - включає описи видань на електронних носіях. Частина видань, - в повнотекстовому форматі;
- **АВТОРИТЕТНИЙ ФАЙЛ ІНДИВІДУАЛЬНИХ АВТОРІВ** - містить: відомості про відомих авторів України та світу, викладачів університету, подільських авторів, біографії окремих авторів в вигляді повнотекстових файлів
- З кінця 2005 року розпочато формування бази даних ЦИТАТ
- В 2006 році - бази даних **ПОВНОТЕКСТОВИХ ВИДАНЬ**

Статистичні дані по базах даних на кінець 2005 р.

Внесено до баз даних:	Кільк. описів в 2005 р.	Заг. описів в БД кільк.
"Книга"	1638	3986
"Аналітичні описи"	6703	16066
"Періодичні видання"	273	331
"Праці викладачів"	2783	3678
"Індивідуальних авторів"	3500	4039
"Компакт дисів, аудіо, відео"	154	174
"Цитат"	35	1098
"Повних текстів"	-	18(з них 5 електронних бібліотек)

На даному етапі запровадження бібліотечного комплексу ІРБІС, працює мережева версія комплексу, освоєно значну кількість процесів, зокрема:

- каталогізації різних видів документів,
- процес реєстрації видань,
- передплати періодичних видань
- проведена підготовка для пошуку користувачами видань в електронному каталозі бібліотеки.

Бібліотека підготувала комплекс електронних документів, об'єднаних в один програмний продукт для користувача, який включає:

- Власну WEB-сторінку бібліотеки
- Електронний файл презентації системи ІРБІС, та програми АРМ "Читач"
- Основи інформаційної культури

Тема 3. Основи бібліотечно-інформаційних знань як складова інформаційної культури майбутнього вчителя

3.1. Бібліотека як феномен світової культури

Бібліотека як феномен світової культури є, в першу чергу, об'єктом культурного призначення, якому відводиться особлива роль у задоволенні інформаційних та культурних потреб суспільства. У Законі України про бібліотеку та бібліотечну справу бібліотека визначена як "соціальний інститут, що забезпечує акумуляцію і загальнодо-ступність документально-інформаційних ресурсів, які містять і зберігають знання, набуті в процесі розвитку людства, сприяють піднесенню інтелектуального та культурного потенціалу суспільства". Це - головні орієнтири у відповіді на питання про те, якою і для кого повинна бути бібліотека.

Додамо, що бібліотеки, з одного боку спряють консолідації вітчизняної культури, а, з іншого, міжнаціональному культурному збагаченню. Прилучення читачів до духовних цінностей засобами бібліотек здійснюється не тільки через інформацію, розповсюдження й популяризацію творів літератури та мистецтва, через збереження та використання історичних документів, а й через естетичне виховання читачів, організацію їхнього відпочинку й дозвілля. Тому не є слушною думка про надання бібліотекам лише повноважень інформаційних служб.

Бібліотека - базовий компонент інформаційної інфраструктури сучасної освіти. Бібліотека як просвітня установа пропагує культуру читання, читання і письмо залишається основоположним інструментом культури, здатності до освіти.

Однією із головних функцій бібліотек є збереження в інтересах майбутніх поколінь духовного і матеріального надбання, культурного та інформаційного потенціалу нації. Закон «Про бібліотеки і бібліотечну справу» регламентує діяльність бібліотек, закріплює права громадян на певний рівень бібліотечного обслуговування, надає можливість реалізувати потреби в інформації. Ці права громадян підтверджені Конституцією України, а також Законом «Про місцеве самоврядування в Україні». Бібліотеки функціонують заради суспільства, служать суспільству, необхідні суспільству так само, як і заклади освіти, медицини. Найважливіше завдання бібліотек нині все частіше формулюється як забезпечення вільного й необмеженого доступу до інформації всім громадянам суспільства.

Особлива увага на державному рівні приділяється неперервності освіти; формування потреби і здатності особистості до самонавчання; запровадженню і розвитку дистанційної освіти. Досягнення цих цілей значною мірою залежить від рівня інформаційної культури, вміння студента орієнтуватися в інформаційному просторі, на належному рівні використовувати інформаційні ресурси бібліотеки. Значна роль у реформуванні вищої освіти відведена бібліотеці вищого навчального закладу як центру, діяльність якого покликана

забезпечити задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу і студентів вищого навчального закладу.

Основні напрями інформаційної роботи бібліотеки:

- формування інформаційного ресурсу в традиційному та електронному режимах (наукове комплектування; опрацювання та організація фондів відповідно до інформаційних потреб спеціалістів; аналіз документних потоків і складу фондів з метою забезпечення повноти комплектування, вивчення використання документів; розробка і впровадження локальних автоматизованих інформаційно-пошукових систем; підготовка і внесення інформації);
- створення системи вторинних документів (бібліографічних, реферативних, оглядово-аналітичних);
- довідково-інформаційне обслуговування (обслуговування спеціалістів у режимах ВРІ та "запит-відповідь", організація книжкових виставок та виставок нових надходжень).

Бібліотека залежна від змін у навколишньому середовищі - від стану книговидавання, книгорозповсюдження, телекомунікацій, від митних правил, які сприяють або перешкоджають її комплектуванню, від роботи зв'язку, але головне - від змін у соціальній структурі суспільства, появи нових соціальних груп із новими інформаційними потребами, від зміни ціннісних орієнтацій суспільства, від рівня життя основної маси населення, що тільки через бібліотеки може безоплатно задовольняти свої інформаційні потреби.

Бібліотечно-бібліографічна грамотність

У наш час практично неможливо знайти сферу людської діяльності, яка б не потребувала інформаційно-бібліотечного обслуговування чи використання нових інформаційних технологій.

Питання бібліотечно-інформаційної грамотності завжди були актуальними. Вважалося, що якщо людина володіє вільним пошуком інформації в довідкових апаратах бібліотек, то вона зможе почерпнути для себе максимум потрібної інформації. Адже написання авторських робіт від рефератів до дисертацій — справа творча. І жоден бібліотекар, навіть найдосвідченіший, не зможе передбачити потреби тої інформації, якою б скористався його користувач.

Бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад.

Обслуговування користувачів, задоволення запитів читачів – надводна частина “бібліотечного айсбергу”, в підводній його частині – складні бібліотечні процеси: комплектування БФ, пошук, оцінка, відбір документів, класифікація документів за таблицями ББК, обробка документів, створення довідково-бібліографічного апарату бібліотеки, розстановка БФ, зберігання БФ.

Бібліотечний фонд (БФ) – упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці відповідно до її функцій та завдань для зберігання та надання її читачам бібліотеки.

Початковим принципом формування БФ є селективність (з англ.) – відбір Д. Критерії відбору – науковість, історичність, художня цінність Д., його

практична значимість, відповідність профілю Ф., завданням бібліотеки та потрібність читачам.

Документ – матеріальний об'єкт з зафіксованою на ньому інформацією у вигляді тексту, звукозапису або зображення, які призначені для передачі в часі і просторі з ціллю зберігання та використання.

Модель БФ бібліотеки педуніверситету:

За видами видань: (універсальний):

- фонд підручників та навчальних посібників;
- довідково-інформаційний фонд (ДІФ);
- художньої літератури;
- періодичних видань;

За типами:

- галузевої літератури з урахуванням профілю ВНЗ (з педагогіки та психології);
- іноземна література;
- на магнітних носіях;
- рідкісної книги.

Користувач бібліотеки – фізична або юридична особа, яка звертається до послуг бібліотеки.

Комплектування фонду проходить етапи:

- аналіз зовнішнього документного потоку;
- відбір Д.;
- замовлення Д.;
- надходження Д., обробка та включення до фонду бібліотек

Джерела комплектування: книжкові магазини, книжкові видавництва, книготорговельні фірми, книгообмін, подарунки від благодійних фондів, юридичних та фізичних осіб.

Каталогізація – сукупність процесів, які забезпечують створення та функціонування бібліотечних каталогів. Каталогізація включає процеси аналітико-синтетичної обробки Д., процеси організації, ведення та редакції каталогів, управління системою каталогів та технологічними процесами каталогізації.

До важливих процесів каталогізації відноситься створення бібліографічного опису. БО – сукупність даних про Д.

Каталоги - сукупність розташованих за певними правилами бібліографічних записів, що розкривають зміст та склад БФ.

Бібліотечні каталоги є паперові та в електронному вигляді.

Систематизація Д. – відображення в пошуковому образі змістових та формальних значень Д. У вигляді класифікаційних індексів. Класифікаційне рішення виражається за допомогою індексів- поличного, що визначає місце Д. на полиці; каталожного – місце бібліографічного запису в каталозі. ББК – класифікаційна інформаційно-пошукова мова.

ДБА – сукупність традиційних та електронних довідкових та бібліографічних видань, бібліотечних каталогів та картотек, необхідних при обслуговуванні користувачів для пошуку необхідної інформації.

Посередником між користувачем (читачем) і книгою виступає **бібліографія**. Вона володіє інформацією про книги, допомагає знайти книги. **Бібліографія** – науковий опис книг і складання їх переліку за певною тематикою.

Термін “бібліографія” з’явився в Давній Греції в 5 ст. до н.е. Початкове значення відповідало лінгвістичному змісту його складових частин – книга і пишу, тобто книгописання або переписування книг. Довгий час цей термін не вживався. В 17 ст. у Франції термін “бібліографія”, набув нового значення – “опис книги” (за аналогією зі словами “географія” – опис землі, “біографія” – опис життя). Бібліографами називали грамотних людей, яких запрошували для складання “інвентарів”, “описів”, “реєстрів” книг з метою їх обліку як цінного майна. З часом бібліографія із засобів “інвентаризації” перетворилася в ідеологічне знаряддя впливу на використання літератури, в засіб інформації і пропаганди. Відповідно до існуючого державного стандарту “бібліографія” визначається як **галузь науково-практичної діяльності по підготовці та доведенню до користувачів бібліографічної інформації з метою сприяння використанню творів друку в суспільстві.**

Бібліографія здійснює попередню інформацію про нові видання, облік, систематизацію та пропаганду надрукованих видань та публікацій, допомогу у їх вивченні. Відповідно до виконуваних функцій бібліографія розподіляється за **видами:**

- **державна** (національна) бібліографія – яка займається обліком та реєстрацією всіх творів друку, які вийшли на території країни та створенні на основі цього універсальних джерел бібліографічної інформації;
- **науково-допоміжна** бібліографія – сприяє науовій та професійно-виробничій діяльності, розрахована на забезпечення різноманітних запитів науковців;
- **рекомендаційна** – сприяє навчанню, самоосвіті, самовихованню, зумовлена пропагандистською діяльністю у галузі популяризації вченого, письменника, особи, якій присвячено покажчик ;
- **галузева** – обслуговує галузі знань та практичної діяльності;
- **красназавча** – підготовка та розповсюдження бібліографічної інформації, пов’язану з певною місцевістю;
- **видавничо-книготорговельна** – сприяє видавничій та книготорговій діяльності.
- **бібліографія бібліографії.**
- **поточна** – підготовка та поширення бібліографічної інформації про новинки творів друку;
- **ретроспективна** - підготовка та поширення бібліографічної інформації про твори друку за певний минулий період часу.

Основні процеси підготовки бібліографічної інформації:

- бібліографічний пошук;
- бібліографічний відбір;
- складання бібліографічних записів;
- бібліографічне групування, систематизація творів друку;

предметизація. **Основна вимога, що стоїть перед бібліографією – спростити і скоротити процес ознайомлення з друкованим словом.**

Читачі діляться на дві групи:

1. Ті, яким бібліографія допомагає в доборі книг, формує інформаційну культуру, виховує читацький смак, розширює їхній світогляд.
2. Науковці.

Від запитів читачів залежить методика складання різних видів бібліографічних посібників.

Покажчик – довідкова книга або довідковий список у книзі.

Бібліографічний покажчик – книги про книгу. Містять не тільки опис книг, а й коротку анотацію – опис змісту книг.

Тематичні науково-допоміжні БП – присвячені окремим темам.

Персональні БП – присвячені одній особі (науково-допоміжні і рекомендаційні).

Семінарії – навчально-методичні та БП, що мають елементи науково-допоміжної та рекомендаційної бібліографії (семінарії, присвячені творчості М.Коцюбинського, П.Грабовського, Г.Сковороди).

Серед бібліографічних матеріалів важливе місце посідають довідкові видання: енциклопедії, словники, довідники та ін. джерела, що містять короткі відомості з певних питань.

Словник – довідкова книга, яка містить зібрання слів, розташованих за певним принципом, дає відомості про їх значення, використання, походження, переклад на ін. мову, інформацію про поняття, предмети, про діячів якоїсь галузі науки, культури.

Словники бувають:

- Енциклопедичні;
- Філологічні;
- Загальномовні;
- Спеціальні.

Енциклопедії – (грецького походження) – означає навчання по всьому колу знань:

- Універсальні (БСЭ, 1- вид. – 66 т.; 2- вид – 55 т.);
- Галузеві (Велика медична енциклопедія в 35 т.; Дитяча енци.; Енци. елемент. математики);
- Національні (УРЕ, 1 вид.-17т.; 2-вид.-12т.);
- Регіональні.

Довідники – видання, які містять короткі відомості наукового, суспільно-політичного, прикладного та побутового характеру.

Довідники – невеликі за змістом, розраховані на масового читача, мають пізнавально-навчальний характер.

Енциклопедичні довідники близькі до енциклопедичних словників та енциклопедій, містять зведення знань з конкретної галузі.

Довідкові видання складають **довідково-інформаційний фонд бібліотеки.**

Результатом інформаційно-бібліографічної діяльності є переважно бібліографічна інформація у формі покажчиків, бібліографічних довідок, різноманітних видів бібліографічного інформування. Сьогодні нові технології дають змогу перейти на більш високий, аналітичний рівень інформаційного обслуговування користувачів.

Відсутність цілісної концепції формування інформаційної культури індивіда, а також глобальні завдання підготовки молодого покоління до життя в інформаційному просторі надають цій проблемі загальнодержавного значення. У вирішенні цієї проблеми особливе місце належить саме навчальному закладу. Потрібні спеціальні пошукові знання. Без них не обійтися сьогодні нікому: ні вченому, ні вчителю, ні студенту, ні школяреві, та й самому бібліотекареві. Тому важливо вже з юних років виховувати необхідність одержувати знання, прищеплювати навички самостійного пошуку інформації, формулювати уміння її ефективного збору, систематизації та обміну з іншими користувачами. І тут на допомогу людині приходять різні технічні та програмні засоби — інформаційні технології.

На жаль, не кожен студент володіє основами бібліографічного пошуку, не добре знає правила роботи з каталогами, не всі вміють правильно поставити запит перед бібліотекарем. Це пояснюється тим, що в наших школах, а потім у ВНЗ основам бібліографічної грамотності приділяється мало уваги. А бібліографія це ж все таки наука, без знання якої людина в інформаційному суспільстві, як автомобіль без керма — не знає куди податися. І якщо вчитель не зможе використовувати традиційний бібліографічний довідковий апарат, то як він буде використовувати комп'ютерний банк даних, Інтернет-ресурси тощо.

Особлива, унікальна роль у формуванні інформаційної культури належить **бібліотеці**. Історично цей процес починається з засвоєння **бібліотечно-бібліографічної грамотності**, необхідної для підготовки кваліфікованого користувача, який здатний легко орієнтуватися у фонді та довідково-бібліографічному апараті бібліотеки. З часом потреби користувачів зміняться. З'явиться необхідність говорити не лише про **бібліотечно-бібліографічну грамотність**, а про культуру читання, що мається на увазі знання, уміння та навички, необхідні читачу для повноцінного вибору та розумінню творів друку.

Рівень культури користувача бібліотеки визначається наступними показниками:

- знання можливостей бібліотек та інформаційних центрів різних рівнів;
- вміння користуватися пошуковим апаратом, який допомагає орієнтуватися в інформаційних ресурсах (ДБА бібліотек, пошукові системи Інтернет, довідково-бібліографічний апарат бібліографічних та реферативних видань);
- комп'ютерної грамотності;
- особливості відбору джерел для читання;
- раціональності читання;

- характера професійного та загальноосвітнього читання.

Заходи, які проводяться у бібліотеці для підвищення інформаційної культури користувачів, забезпечують можливість безперервної освіти людини та підвищують їх відповідальність за прийняте рішення.

Навчити студентів орієнтуватися в світі інформації, користуватися джерелами інформації, знати, де і як можна підібрати необхідну літературу з певної теми — це етапи виховання інформаційної культури.

На наших практичних заняттях ми розповімо вам про довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, довідковий апарат книги — зміст та покажчики творів (якщо такі є), про роботу зі словниками, словниками-довідниками, ознайомимо енциклопедичними виданнями та правилами пошуку інформації в них, розповімо про тематичну рекомендаційну бібліографію. Ви закріпите свої знання зі здобування інформації в довідковому апараті бібліотеки, ознайомитеся з правилами бібліографічного опису творів друку. Та головне — навчитися самостійно знаходити потрібну інформацію в тематичному та алфавітному каталогах.

3.2. Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки

Згідно з ГОСТом 7.1-84 довідково-бібліографічний апарат (ДБА) – це **сукупність довідкових і бібліографічних знань, бібліотечних каталогів та картотек, призначених для інформування і популяризації творів друку та інших документів залежно від інформаційних потреб користувачів.**

Складовою частиною ДБА є система каталогів і картотек – сукупність планомірно організованих, взаємопов'язаних бібліотечних каталогів та бібліографічних картотек, які доповнюють одне одного, розкривають склад і зміст фондів бібліотеки в різних аспектах.

За структурою, тобто за способами групування бібліографічних записів, існує кілька видів каталогів, а найбільше поширені три: алфавітний, систематичний та предметний.

Алфавітний каталог (АК) – це бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовані за алфавітом імен або прізвищ індивідуальних авторів, найменувань колективних авторів або назв творів друку та інших документів. АК широко використовується користувачами бібліотеки, оскільки навіть мало підготовлені з них легко орієнтуються в його структурі.

Систематичний каталог (СК) – це бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовують за галузями знань відповідно до певної системи бібліотечно-бібліографічної класифікації. Він розкриває зміст бібліотечного фонду й інформує про те, які видання з тієї чи іншої галузі знань, з того чи іншого питання є в бібліотеці. СК – належить важлива роль серед інших каталогів і картотек у бібліотеці, він є обов'язковим для кожної бібліотеки.

Схема побудови СК повинна передбачати утворення ділень (рубрик) для всіх галузей знань і бути побудованою так, щоб у каталозі весь матеріал

розташовувався від загальних питань, наприклад, сільського господарства до його окремих галузей (агротехніки, рослинництва, тваринництва і т.д.).

У межах відділів та підвідділів весь матеріал розташовується в загальному алфавіті прізвищ авторів або назв творів.

Картки СК розміщують в каталожних ящиках, які вставляють в шафи. На ящиках в спеціальні рамки вкладають написи про те, які відділи знаходяться в тому чи в іншому ящику.

Біля систематичного каталогу знаходиться абетково-предметний покажчик – “Ключ” – у вигляді картотеки.

Абетково-предметний покажчик (АПП) – це абетковий перелік предметних рубрик, який відображає назви різних предметів: галузей знань, наукових дисциплін, процесів, подій, особистих імен, назв колективів, регіональних понять та інше. АПП – полегшує роботу з каталогом, допомагає користувачам і бібліотекарям знаходити потрібну рубрику.

Систематична картотека статей (СКС) – її структура подібна до структури систематичного каталогу. Відмінність СКС від систематичного каталогу полягає в оперативному відображенні нових матеріалів із журналів, газет, періодичних збірників; у постійному введенні нових рубрик.

Матеріали в СКС зберігають доти, доки вони актуальні й на них є попит, а в СК – до тих пір, поки документ знаходиться у фонді.

СКС організують аналогічно систематичному каталогу згідно з розділами таблиць класифікації, але використовують більш детальні рубрики, ніж у СК, у тому числі тематичні. В середині розділів картотеки картки розміщують за зворотню хронологічним порядком, що дозволяє користувачам знайомитися з найновішими публікаціями, а бібліотекареві – оперативно вливати нові картки і вилучати старі.

До ДБА бібліотеки відносяться і довідкові видання – це твори друку, що містять короткі відомості наукового, науково-популярного або прикладного характеру, викладені, оформлені та розміщені так, щоб їх можна було швидко знайти.

До основних видів довідкових видань належать: енциклопедії, словники, довідники.

Енциклопедія – наукове або науково-популярне довідкове видання, яке містить найістотнішу інформацію з усіх або окремих галузей знань та практичної діяльності. Енциклопедії відображають рівень науки і культури своєї епохи.

Енциклопедії поділяються на універсальні та галузеві: БСЭ, УРЭ, УСЕ.

Словник – довідкове видання, що містить впорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень тощо) з короткими їх характеристиками або характеристиками позначених ними понять або з перекладом іншою мовою. Словники бувають філологічні і термінологічні.

Довідники – видання, що містить короткі відомості наукового, виробничого і прикладного характеру з певного питання.

Довідкова література допоможе орієнтуватися у потоці наукової і політичної інформації.

Використання довідково-бібліографічного апарату

Довідково-бібліографічна робота бібліотеки - сукупність процесів приймання одноразових бібліографічних запитів, пошук і передача споживачам інформації відомостей про твори друку, а також про добути з цих джерел факти.

До основних видів довідково-бібліографічної роботи відносяться **бібліографічні довідки і бібліографічні консультації**, видані у відповідності до одноразових бібліографічних запитів.

Під **бібліографічною довідкою** розуміють відомості про твори друку та інші документи, або фактичні відомості, виявлені в них і видані у відповідності з разовим бібліографічним запитом. За формою довідки бувають письмові та усні. Тип бібліографічної довідки визначається змістом одноразового бібліографічного запиту і не залежить від форми відповіді.

Довідки поділяються на:

1. Тематичні	3. Адресно-бібліографічні
2. Бібліографічні уточнюючі	4. Фактографічні

Тематична довідка – це запит з конкретної теми, підбірка літератури за темою. Для підготовки використовуються систематичний каталог, бібліографічні картотеки, довідники, енциклопедії.

Бібліографічна уточнююча – довідка з уточнення відомостей про окремі відсутні або невірно зазначені елементи бібліографічного опису, без яких документ не може бути знайдений в довідково-бібліографічному апараті та в фонді бібліотеки. Бібліографічні уточнюючі довідки виконуються, як правило, за допомогою алфавітного каталогу, бібліографічних картотек, покажчиків.

Адресно-бібліографічна довідка – це довідка щодо наявності у бібліотеці конкретного видання (книги, статті) . Або ж коли необхідно встановити місцезнаходження видання для замовлення його по МБА. Виконується за допомогою каталогів та картотек.

Фактографічна довідка – містить конкретні відомості статистичного, хронологічного характеру. Це можуть бути конкретні дані про події, персоналії, параметри машин, географічні об'єкти і т.д. Фактографічна довідка єдина довідка, яка не містить бібліографічної інформації. Виконується фактографічна довідка з використанням енциклопедій, довідників, словників, картотек тощо.

В процесі довідково-бібліографічного обслуговування часто виникає необхідність надання читачам допомоги у вигляді консультацій.

Під **бібліографічною консультацією** розуміється консультація з методики бібліографічного пошуку, а також з методики бібліографічної роботи.

Під **одноразовим бібліографічним запитом** розуміється запит, який відображає одноразову потребу в інформації про твори друку та інші документи, а також про фактичні відомості, які містяться в них.

3.3. Роль бібліотек у формуванні інформаційної культури

Основне навантаження в процесі формування інформаційної культури особистості лягає на освітні й культурні установи, в тому числі й бібліотеки. Без

глибокого і різнобічного оволодіння обсягами і потоками інформації, які постійно зростають, соціальний розвиток суспільства неможливий. Саме цим визначається роль і значення інформаційної культури, діяльність бібліотек у цьому напрямі.

Сьогодні форми і методи роботи з формування інформаційної культури користувача в бібліотеках модернізувалися відповідно до вимог часу:

- **Наочні** (виставки-перегляди довідкових видань, схеми розміщення книжкового фонду, схеми-алгоритми пошуку різного виду і типу інформації, стенди, плакати із загальною інформацією про бібліотеку, про її правила користування і т.п.);

- **Друкарські видання** (пам'ятки, листівки, путівники, поради й ін.);

- **Комплексні** (екскурсії, заняття з основ інформаційної культури, огляди, індивідуальні й групові консультації; вікторини, лото, КВНи та інші активні форми; школи, дні, години інформації, дні бібліографії; бібліографічні всеобучі і т.ін.);

Все різноманіття заходів щодо формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів спрямоване на:

- навчання пошуку інформації за допомогою каталогів і картотек;
- навчання комп'ютерної писемності і пошуку інформації в електронних базах і банках даних, Інтернет;
- навчання раціональній роботі з книгою, орієнтації в структурі навчальних, наукових, довідкових видань; раціональному читанню
- навчання аналітико-синтетичній переробці інформації (складанню оглядів, анотацій, рефератів, доповідей і т.п.)

Інформаційна культура - це забезпечуюча оптимальне здійснення інформаційної діяльності сукупність знань, умінь і навичок, що вимагає, в свою чергу, їхнього постійного оновлення і поповнення. Тому разові заходи, що проводяться в бібліотеках, найчастіше, малоефективні. Серйозний, професійний підхід до роботи в галузі формування інформаційної культури користувачів забезпечують спеціальні програми, цикли заходів. Лише системний підхід до організації роботи з формування інформаційної культури майбутнього вчителя може дати відчутний результат.

З декількох етапів складається цикл заходів, що проводяться в бібліотеці ВДПУ:

- 1-й етап - знайомство з алфавітним і систематичним каталогами бібліотеки,
- 2-й етап - знайомство з картотеками бібліотеки,
- 3-й етап - оволодіння раціональними прийомами роботи з книгою (словниками, довідниками, енциклопедіями).

Однією з ланок інформаційної культури користувачів є бібліографічне орієнтування. Зміни, які відбулися протягом останні 10 років в освітньому середовищі, а також активне впровадження нових інформаційних технологій, примусили багато бібліотечних працівників переглянути організацію бібліотечно-бібліографічної освіти. Назріла необхідність обговорювати проблеми, що виникають в процесі організації навчання інформаційній грамоті,

долаючи міжвідомчі розбіжності, спільно знаходити оптимальні варіанти рішень.

Один із основних елементів інформаційної культури - знання інформаційних ресурсів. У наші дні бібліотеки є органічною частиною інформаційного суспільства. До інформаційних ресурсів бібліотек додаються машиночитні джерела інформації, а можливість підключення до міжнародних комп'ютерних мереж збагачує їх ще й світовими інформаційними ресурсами. Колекції CD-дисків, електронні книги, комп'ютерні енциклопедії, путівники, довідники з літератури, живопису, музики значно розширюють інформаційний простір дітей, готуючи їх до сприйняття інформації в новому вигляді, формуючи у них інформаційну культуру та розуміння світу як єдиного інформаційного простору.

Основа інформаційної підготовки читача - вміння ефективно вести пошук інформації. Навчання пошуку інформації безпосередньо пов'язується з умінням користуватися довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, а саме каталогами, картотеками, довідниками, словниками тощо. Поява комп'ютерних інформаційно-пошукових систем у бібліотеці вимагає від користувача спеціальних навичок - розуміння представлення інформації в базах даних, уміння вибрати основну галузь пошуку, користуватися ключовими словами. Для цього необхідна багатоступінчаста система навчання, адаптована для різних вікових категорій. Це можуть бути розвиваючі комп'ютерні програми, курси навчання основ інформатики та інформаційно-бібліотечних технологій, серії лекцій та бесід про можливості комп'ютера в бібліотеці та про інформаційні послуги, які надаються читачам.

Тенденції розвитку бібліотек

Бурхливий технологічний розвиток цивілізації, значні соціально-політичні зміни кінця XX ст. суттєвим чином впливають на еволюцію базисних елементів інформаційного простору, якими є бібліотеки. Зміни, що протікають торкаються, і моделі бібліотеки, як такої, і її соціокультурної ролі, призначення. Відповідно, суттєвих змін зазнає концепція професійної моделі бібліотечного працівника. Прослідуюмо головні тенденції цих процесів.

Зміни в технічній галузі пов'язані в основному з розвитком засобів далекого зв'язку та електронно-обчислювальної техніки, що уможливило оперативне звертання до віддалених джерел інформації. Сьогодні вже можна говорити не тільки про існування, а й про все бурхливіший розвиток так званої "електронної (кібернетичної) культури". Всі проекти бібліотек майбутнього пов'язані із забезпеченням доступу до віддаленої інформації. Це приведе, у свою чергу, до зміни функцій бібліотек, головним завданням яких буде забезпечення доступу до даних будь-якого виду, типу та форми.

Таким чином, перспективною моделлю є віртуальні бібліотечні колекції. Такою бібліотекою по суті є будь-яка автоматизована інформаційна сітка, а також будь-яка бібліотека, яка має доступ до цієї сітки - вона спроможна надати не тільки бібліографічну, реферативну інформацію, а й самі тексти документів. Наприклад, Юридична бібліотека Колумбійського університету США перевела повні тексти книг та журналів на електронні носії, щоб передавати їх

користувачам через автоматизовану інформаційну мережу. Таким же чином зробили бібліотеки Політехнічного інституту штату Вірджинія (США) та Монреальського банку Канади. Сьогодні подібна віртуальна бібліотека створюється й у Франції.

Виходячи з такої тенденції розвитку бібліотек, стає зрозумілим, що бібліотекарі (зокрема, українські) повинні з самого початку дуже відповідально поставитися до системи Інтернету, закріпити свою участь в ньому на такому рівні, щоб згодом, коли ця система без сумніву розвинеться, стати в ній суб'єктами, які приймають рішення. Головне, на чому повинні зосередитися бібліотекарі у віртуальному інформаційному просторі - це забезпечення споживачів інформацією там і тоді, де і коли в цьому є необхідність. Вже сьогодні зрозуміло, що однією з найважливіших тут стане робота по створенню і управлінню електронними фондами. Прикладом такої роботи є формування повної бази даних в галузі прав людини "DIANA" в США.

Тенденція до спеціалізації бібліотек спосотерігається вже давно. Їх прикладом можуть бути універсальні технічні, наукові, галузеві бібліотеки, а також молодіжні та дитячі. Сьогодні, у зв'язку з актуалізацією певних галузей знань, з'являються й нові спеціалізовані бібліотеки - юридичні(правничі), економічні тощо. Вони виконують свою роль найбільш повних сховищ інформації, найбільш досконалої її обробки у вузьких сферах, галузях науки, мистецтва, права, релігії тощо.

Проблема зміни функціонально-професійної орієнтації бібліотекарів в умовах нової інформаційної технології дискутується у вітчизняному та зарубіжному бібліотекознавстві досить широко. Одні вчені вважають, що в недалекому майбутньому роль та функції бібліотекарів кардинально не зміняться, інші - бачать бібліотеку майбутнього практично без книг і бібліотекарів у сучасному їх розумінні, треті - прогнозують перерозподіл функцій бібліотекарів та інформаційних працівників, сфер відповідальності фахівців-бібліотекарів та фахівців-техніків. Так вже зараз введення інформації, кодування, перевірка бібліографічних даних, визначення джерел комплектування, обробка серіальних видань, значна частина робіт по каталогізації доручається непрофесіоналам у бібліотечній справі. Ця тенденція має місце у бібліотеках та інформаційних центрах США, інших розвинених країн.

Таким чином, перед нинішніми і майбутніми бібліотекарями, бібліотечною освітою виникає цілий комплекс проблем, пов'язаних з пошуком шляхів і засобів адаптації спеціаліста до умов роботи з новими інформаційними технологіями, ефективною організацією міжбібліотечної кооперації, інтеграції бібліотечних ресурсів, еволюцією кадрової, організаційної, управлінської, економічної стратегії бібліотек при домінантній ролі бібліотекаря в забезпеченні обслуговування населення.

Питання участі довідкових служб бібліотек у створенні і використанні автама-тизованих каталогів ставилося Американською бібліотечною асоціацією ще на початку 80-тих років. Час і досвід показали доцільність взаємодії бібліотекаря-фахівця з ПК. Саме бібліотекар повинен бути провідною ланкою в

системі "Бібліотекар-споживач-довідково-пошуковий апарат-ПК". Практика свідчить, що тільки за цієї умови вимоги користувачів виконуються найповніше, а також у декілька разів зменшуються терміни розробки і вводу в експлуатацію баз даних.

Серед пріоритетів бібліотечного розвитку сьогодні на перше місце виходить комп'ютеризація інформаційно-бібліотечних процесів. Зараз у багатьох бібліотеках створені локальні комп'ютерні мережі. Найбільші бібліотеки та видавництва світу прагнуть мати доступ до каталогів і повних текстів. В Україні є спільний з німецькими видавництвами проект, за яким наші провідні бібліотеки будуть підключені до повнотекстових видань. Аналіз показує, що переведення всіх наявних у цифрову форму може зайняти 10 років і коштуватиме 10 млрд. дол. Якщо це станеться, то поширення і доступ до них істотно спроститься завдяки світовим базам даних.

Всесвітня мережа Інтернет, виправдовуючи своє призначення, стала глобальним сховищем інформації. З Інтернет можна почерпнути відомості стосовно будь-якого питання, яке цікавить, відшукати практично будь-який набір даних. Корисним і доцільним стало розміщення в Інтернет книг, наукових статей, різної документації, звітів тощо. В Інтернет створюються цілі електронні бібліотеки, системи доступу до збірок основних бібліотек світу. Наприклад, система TEL (The European Library) дає доступ до основних європейських бібліотек.

Автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів, що здійснюються в бібліотеках України, відкриває значні перспективи із створення і використання інформаційних ресурсів. Проте успіхи інформатизації неможливі без належного рівня інформаційної культури як суспільства в цілому, так і окремої особистості. Навіть найдосконаліша система інформації не буде ефективною, якщо її споживачі не уявлятимуть можливостей інформації, не будуть її активно використовувати.

Резюмуючи матеріал можна висловити впевненість, що на початку ХХІ ст. сутність бібліотеки, яка покликана збирати, зберігати і видавати інформацію в основному не зміниться. Широке впровадження в бібліотеках сучасних інформаційних технологій і автоматизованих систем та їхня інтеграція в перспективі з європейською та світовою інформаційними мережами дозволить вирішувати ці завдання на вищому якісному рівні, що підніме престиж вітчизняних бібліотек у суспільстві як інформаційних і культурних центрів.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету повільно, але невпинно рухаються у напрямі формування електронних бібліотек. Орієнтація на електронну бібліотеку — загальносвітова тенденція, потреба часу. Якщо не зважати на реалії, то невдовзі бібліотека може опинитися обабіч світового процесу створення сучасного інформаційного простору.

Тема 4. Раціональні прийоми роботи з підручником та іншими джерелами інформації на паперових носіях

4.1. Джерела інформації на паперових носіях

Наукові дослідження і весь практичний досвід людства показали, що **інформація** (від лат. — роз'яснення, виклад) — це одна з трьох основних (поряд з матерією та енергією) субстанцій (від лат. сутність, першооснова), що утворюють природний світ, у якому живе людина.

Інформація відіграє незамінну роль у будь-якій сфері людської діяльності (на всіх її рівнях). Головною характеристикою інформації є те, що вона на емпіричному рівні, тобто на рівні, доступному спостереженню, по-перше, розглядається не взагалі, а тільки відносно певної системи (наприклад, людини або суспільства).

Носієм інформації є книга — велике диво, створене людством. В енциклопедичному словнику сказано: **“Книга — неперіодичне видання у вигляді зброшурованих листів друкованого матеріалу (з визначеною мінімальною кількістю сторінок — згідно до рекомендацій ЮНЕСКО — обсягом понад 3 друк. аркуші, тобто понад 48 стор.), засіб масової інформації, знаряддя пропаганди знань і виховання.”**

Книга — важливий засіб інформації, знаряддя політичної та ідеологічної боротьби, поширення знань, освіти та виховання.

І.Франко: “ Книги — морська глибина.

Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перла виносить.”

Поширення та пропаганда книги (К.) — функція книжкової торгівлі. Відбір, спеціальна обробка та зберігання книг, їх пропаганда та керівництво читанням здійснюється в рамках бібліотечної справи.

Ціленаправлене інформування читачів про К. та інші твори друку — завдання бібліографії.

Історичне становлення книги тісно пов'язано з процесом створення та формування письма.

Сучасна книга у минулому мала багато прообразів:

“людина-книга” (люди-сказателі, які передавали інформацію);

вузликове письмо, яким володіли древні китайці, перси, мексиканці;

ієрогліфи на кам'яних плитах - образні знаки єгипетського письма (кінець IV тисячоліття до н.е.).

З часом виникло найбільш просте письмо — буквенне, а приблизно з XII ст. до н.е. з'явився перший алфавіт, який належав фінікійцям. На основі його був сформований візантійський (грецький) алфавіт. Винайдення **слов'янської азбуки** пов'язано з **буквенною системою**, яку називають **кирилицею**. Кирилиця виникла на базі візантійського (грецького) алфавіту.

Подорожуючи по країнах і народах, букви з каміння переходили на папірус (болотяна рослина на берегах річок Африки), з папірусу – на воскову дощечку, з воскової дощечки на пергамент (тонка козяча або теляча шкіра; першу таку книжку зробили в Малій Азії у стародавньому місті Пергамі – II тис. до н.е.) або бересту (верхній шар березової кори), з папірусу – на папір. Аркуші з папірусу були тендітні і на згинах швидко ламалися. Тому їх склеювали і скручували в сувій. Така книга отримала назву книга-сувій із папірусу. В одному з британських музеїв зберігається книга-сувій, довжиною 40,5 м, висота сторінки якої – 43 см.

Паперові фабрики, чи “паперові млини”, як їх називали, з’явилися у Європі (Німеччині, Франції, Італії) у XIII ст.

Першоосновою друкованої книги були рукописні книги. Найдавнішою датованою пам’яткою давньоруської писемності є знамените Остромирове євангеліє, переписане у Києві дяком Григорієм для новгородського посадника Остромира.

Пам’яткою київського рукописного мистецтва є Ізборник Святослава. Рукописні книги були гарно оформлені, оздоблені золотом, їх мініатюри, заставки, саме письмо були виконанні старанно, в розкішній кольоровій гамі, вони писалися роками – назтвалися літописами, а люди літописцями. На Русі книги були дуже дорогими. Людина, яка мала книжку вважалася багатою. Частенько до полиці книгу прикріплювали ланцюгами. Від книжкового багатства Київської Русі збереглося дуже мало. Книги гинули під час стихійних лих – пожеж, повідей, в часи воєнних лихоліть, спустошливих нападів татаро-монгольських орд.

Виняткове місце в українському книжковому мистецтві XIV ст. належить славнозвісному Київському псалтирю 1397 р. Відомі пам’ятки XV- XVI ст. Євангеліє (1401, 1526 pp.)

Друкарство виникло на Далекому Сході у XI ст. В Європі – в середині XV ст. (в деяких джерелах XVI ст.) **Йоган Гутенберг** (Німеччина) надрукував Біблію – шедевр раннього друку.

Книги раннього, “колискового” періоду книгодрукування, умовно – книги, видані першими дослідями Й.Гутенберга з 40-х pp. 15 ст. по 1 січня 1501 р. називаються **Інкунабули** (від лат. - колиска). Після винаходу друкарського станка книгодрукування швидко розповсюдилося в Західній та Центральній Європі. За зовнішнім виглядом Інкунабули були схожі на рукописну книгу (відсутність титульного листка, розміщення вихідних даних в кінці тексту, в колофоні, рукописне оформлення ініціалів, рубрик-заставок). Пізніше з’являються специфічні риси, характерні для друкованої книги – титульний листок, вигравірувані та литі ініціали, ілюстрації- гравюри на дереві (пізніше і на міді). За змістом Інкунабули охоплювали існуючий на той час європейський книжковий фонд середніх віків та Відродження, а також відому європейцям книжкову культуру народів Сходу та відроджену гуманістами античну літературу.

1/3 видань становили церковні книги (в т.ч. Біблії). Були видані переклади творів Арістотеля, Ібн Сіні, Ібн Рушда та їх коментарі, праці по теології,

філософії, медицині, праву, широко видавалася навчальна література. Інкунабули являли собою важливе джерело для вивчення історії культури від глибокої давнини до

На сьогодні збереглося біля 40 тис. назв (близько 500 тис. примірників).

Інкунабули зберігаються в великих наукових книгосховищах світу, ведеться їх міжнародний облік та опис, на базі якого створюється “Зведений каталог інкунабулів”.

Друкарні з’являються в різних містах і країнах. Відомий білоруський просвітитель і перекладач Франциск Скорина організовує друкування книжок у Празі і Вільні.

Першодрукарем у нашій країні став **Іван Федоров**, який у 1564 р. у Москві разом з Петром Мстиславцем випустив першу російську книгу “Апостол”. Серед книг виданих І.Федоровим - “Буквар”, слов’янсько –грецька “Азбука”, “Біблія”.

Професор, заслужений учитель України П.К.Щербань у статті “Нація в небезпеці” стверджує, що за 100 років до І.Федорова Степан Дропан ще в 1491 р. запровадив книгодрукування в Україні. Учений зауважує, що на кінець XVII ст. в Україні діяло 20 друкарень, а в Росії лише одна.

Розвиток книги нерозривно пов’язаний з історією науки і культури, з історією суспільства.

З кінця XVIII ст. починається справжня історія української національної друкованої книги. Видатними віхами в історії української книги були “Енеїда” І.Котляревського (1827), збірники пісень М.Максимовича (1834), “Русалка Дністрова” М.Шашкевича.

“Початком нової ери українського письменства” за висловом І.Франка став “Кобзар” Т.Шевченка, виданий вперше в 1840 р. **Сучасна книга (К.)** являє собою **кодекс – блок скріплених в корінці сторінок з текстом та ілюстраціями та зовнішніх захисних елементів** (оправа, обкладинка).

Прототипом сучасної К. є **поліптих – кілька скріплених між собою дощечок, натертих воском, які древні римляни використовували для письма**. В кодексах з’являється титульна сторінка (від лат.- надпис, заголовок), а також рахування сторінок та зошитів. З появою кодексів виникає і оправа, яку виготовляли з кількох склеєних листів папірусу або пергаменту, потім з дерев’яних дощечок, обтягнутих шкірою або тканиною.

Структура книги

Ознайомимося з елементами структури книги. Сучасна книга складається з обкладинки. Вона буває м’якою або твердою, з картону (тоді її називають палітуркою). Паперова обкладинка поверх палітурки – суперобкладинка, яка захищає обкладинку та служить елементом оформлення книги.

Відкриваємо книгу. Зліва - зворотний бік палітурки, справа – перша сторінка книжки. Книга з’єднується з оправною кришкою за допомогою **форзаца**. Такий самий форзац є і в кінці книжки. Форзац може бути гладеньким, білим, кольоровим.

Перегорнимо ще одну сторінку. На лівій стороні розміщено фронтиспіс. На правій знаходиться **титульна сторінка**, яка може бути розгорнутою, займати

2-гу стор. (контртитул). На титулі надруковано прізвище автора, назву книги, внизу – вихідні дані (місто, видавництво, рік). На титульній стор. може бути екслібрис (в пер. з лат. означає “із книг”).

На бібліотечних книгах на титульній стор. ставиться печатка бібліотеки, інвентарний номер.

Перша стор. К. – **авантитул**. Для змістової організації тексту використовують різноманітні способи рубрикації К. Інколи перед окремими розділами книги знаходиться **шмуцтитул**, на якому надруковано назву розділу. Заголовки окремих розділів, розміщені у верхній частині стор. – **колонтитули**, порядкові номери стор. – **колонцифри**, сукупність яких називають **пагінацією**. Порядкові номери зошитів (листків) К. – **сигнатура**.

Часто на початку кожного розділу є невеликий малюнок, який називають **заставкою**. Малюнок у кінці розділу – **кінцівка**.

Звернемося до **науково-довідкового апарату книги**:

Апарат (від лат.) – спорядження, обладнання.

Апарат книги – відомості наукового, довідкового або пояснювального характеру, яким супроводяться видання.

Довідковий (допоміжний) апарат книги складають: вихідні дані, зміст (заголовок), передмова (післямова), вступна стаття, прикнижкова анотація, примітки, коментарі, покажчики, прикнижкові бібліографічні списки, додатки, виноски, анотації, колонцифра, колонтитул та ін.

Кожна книга має в кінці чи на початку **зміст**.

В **передмові** ознайомлюють читачів із суспільним середовищем, з історичними подіями, з творчою діяльністю письменника.

Вступна стаття – завдання автора познайомити читача із значенням і характером видання, розкрити ідейний зміст та художню цінність твору, вміщених у зібранні, розповісти про основні події в житті письменника, про значення його творчості.

Примітки потрібні для того, щоб роз'яснити читачеві незрозумілі слова, вирази, терміни, згадувані в творі історичні події. Примітки – окремі короткі довідки з різних питань. У масових виданнях примітки подаються, як правило, у вигляді виноски внизу сторінки. У виданнях для кваліфікованого читача – в кінці книги, в спеціальному розділі. Ці примітки містять історико-літературні відомості про твір, його план, історію написання, друку. Такі примітки називають також коментарями.

Коментарі – (від лат. – нотатки, пояснення, тлумачення) – це система доповнень до тексту. Коментарі бувають: історико-літературні, реальні (система фактичних довідок), словникові (пояснення незрозумілих слів, зворотів).

Післямова допомагає читачеві розібратися в прочитаному.

Анотація – пояснює тему книги, вказує жанр або форму, іноді дає відомості про автора. Анотацію розміщують на звороті титулу або на клапані суперобкладинки.

Над анотацією, як правило, розміщують бібліографічні дані, які доповнюють дані на титулі (відомості про редактора, видавця, тираж, ціну, формат книги).

В багатотомних виданнях часто в кінці останнього тому вміщується **алфавітний покажчик творів**, що увійшли до видання. В АП вказано том, у якому надруковано твір, сторінки. Там, де твори розміщені не за хронологією написання, додається хронологічний покажчик.

Розмір К. називається **форматом видання**.

До видів друкованої продукції відносяться: книги, газети, журнали, плакати, нотні видання, фотобуклети, листівки та ін.

Коротко ознайомимося з **типами, видами і структурою книжкових видань**.

Основні критерії для визначення типу видання є його цільове і читацьке призначення. В залежності від читацької адреси та цільового призначення класифікують видання за типами:

1. **Документальні** – розраховані на науковців, дослідників. Відтворюють тексти рукопису чи рідкісного видання з максимальною достовірністю. Найчастіше це здійснюється фотомеханічним способом.

Такі видання називають ще й **факсимільними** (від лат. – роби подібне), що означає точний відбиток рукопису, малюнка тощо.

2. **Наукові видання** – (критичні), покликані допомагати вченим у дослідницькій роботі.

Наукові видання залежно від повноти і призначення можуть бути **академічні, неакадемічні, науково-масові**.

Академічні – містять всі тексти письменника, наведені з вичерпною повнотою. Використовуються в дослідницькій роботі науковцями. Здійснюють ці видання видавництва АН України.

(Наприклад: Повне зібрання творів Т.Шевченка в 10-т.; повне збір. творів І.Котляревського у 2-х т.).

Неакадемічні видання – найпоширеніша форма видань на допомогу поглибленню вивченню літературних явищ і процесів. Для них характерно – науковий коментар, критична підготовка канонічного тексту. **Канонічний текст** – авторський текст в його останній редакції.

Науково-масові – їх особливість - наукова підготовка тексту, але вони мають масове призначення, тобто розраховані на широке коло читачів. Цьому відповідає допоміжний апарат видання, популярний за змістом і формою.

Мемуари – (літературні мемуари) – важливе джерело відомостей про письменника. Дають можливість глибше пізнати життя видатних письменників, їх оточення, побут.

Монографії: (від грець. Один пишу) – науковий твір, в якому досліджується одне питання, одна певна тема – може бути присвячена висвітленню певного періоду, епохи історико-літературного тексту, певній історико-літературній проблемі, життю та творчості письменника.

Підручники (для вузів, шкіл) – розраховані для навчання, популярно написані, враховують і узагальнюють найновіші концепції з того чи іншого питання. Матеріал подається за навчальною програмою.

3. Масові видання - розраховані на різні групи читачів.

Види видань

В основу класифікації видань за видами покладено **ступінь повноти складу видань**.

Визначають такі види видань (художніх творів) :

1. Окреме видання твору – (в одному або кількох томах)

- твори великого обсягу.

1. **Збірники творів** – містять твори одного (авторські) або різних авторів.

Колективні збірники – укладаються за різними ознаками:

- За належністю до національної літератури;

- За однаковими жанрами, темами;

Деякі збірники мають назви: -альманах, антологія, хрестоматія.

- **Альманах** (від араб. час, міра, календар) - неперіодичний збірник творів, написаний різними авторами-сучасниками. Альманахи об'єднуються тематичними, жанровими та ін. ознаками.

- **Антологія** (від грецького) – збирання квітів – так у пізні античні часи називали збірники вибраних зразків поезії.

- **Хрестоматія** – збірник навчального характеру, що включає рекомендовані для читання твори.

Збірники бувають:

- **авторські** – складаються з творів одного автора, незалежно від того, підготовлено збірник самим автором чи іншою особою.

- **зібрання творів** – дають уявлення про творчість автора навіть тоді, коли твори подають вибірково. Зібрання бувають однотомні та багатотомні.

- **повне зібрання творів** – з максимальною повнотою включає твори письменника. Академічне ПЗТ включає все, написане автором, епістолярну спадщину(листи).

Інтереси широких мас задовольняє видання **вибраних творів** (зібрано найбільш цінні, цікаві твори).

Серійні видання – об'єднують різні видання:

- за національною ознакою;

- за жанром;

- за темою;

- цільовим призначенням;

- читацьким призначенням.

Періодичні видання - вид друкованої продукції.

Газета – (італ.) – періодичне, переважно щоденне видання друку, яке містить систематичні матеріали про події та явища суспільно-політичного, економічного та культурного життя.

Газета розповідає про все, що відбувається в житті.

Перші газети – в Китаї у VIII ст., в Європі – в XVI ст., в Україні – в XVIII ст. Газети бувають: державні, обласні, районні, низові, зарубіжні.

Журнал (від фр. – день) – періодичне друковане видання, яке містить статті чи реферати на суспільно-політичні теми, наукові, літературно-художні, спеціальні (галузеві) тощо.

Журнали з'явилися в Європі у II-пол. XVI ст., в Україні на поч. XIX ст.. журнали за обсягом більші, ніж газети.

Журнали та газети класифікують за схемою:

- товсті журнали;
- тонкі журнали;
- центральні літературно-художні і громадсько-політичні;
- центральні літературно-критичні з питань історії і теорії літератури;
- центральні з ін. галузей знань;
- місцеві;
- масові ілюстровані періодичні видання;
- навчально-методичні журнали;
- літературні та інформаційно-бібліографічні газети.

Бібліографічний опис

Бібліографічний опис – це сукупність бібліографічних відомостей про документ, які дають його загальну характеристику, певне уявлення про зміст, призначення і створюють можливість розшукати даний документ і відрізнити від інших, тобто ідентифікувати його.

Роль бібліографічного опису в різних галузях діяльності дуже велика. Адже вся інформація про твори друку здійснюється за допомогою бібліографічного опису.

Без нього неможливо написати реферат, курсову, дипломну роботу, тому, що в кінці роботи завжди надається бібліографія, тобто список використаної літератури, який складається за правилами бібліографічного опису.

Щоб бібліографічний опис міг реалізувати своє призначення, він має задовольняти ряд вимог:

вимога точності: всі бібліографічні відомості мають точно відповідати даним документу;

вимога повноти: повно характеризувати його;

вимога стислості, ясності: бути зрозумілим для користувачів;

вимога єдності опису: однакова послідовність елементів опису.

Бібліографічних описів складаються відповідно до стандарту “Бібліографічний опис документа. Загальні вимоги і правила складання”, який регламентує загальні правила складання описів книг, періодичних видань, та ін.

Бібліографічний опис завжди складається на основі аналізу документа. Якщо складається опис книги, перш за все треба ознайомитись з її титульним аркушем, оскільки саме тут містяться найважливіші відомості.

Бібліографічний опис складається з елементів.

Близькі за змістом елементи опису згруповані в області (зони) яких є сім.

1. Назви і відомостей про відповідальність.
2. Видання.
3. Вихідних даних.
4. Кількісної характеристики.
5. Серії.
6. Приміток.
7. Міжнародного стандартного номера книги, ціни і тиражу.

Вони відокремлюються одна від одної крапкою і тире. Кожний елемент має свій розділовий знак.

Якщо є заголовок, то з нього починається запис.

Заголовок бібліографічного запису.

Заголовок включає ім'я автора та назву організації, установи. На картці заголовок записується, починаючи від 1-ї вертикальної лінії на першому рядку.

1. Зона назви і відомостей про відповідальність.

Ця зона містить найважливіші дані про документ.

Розглянемо цю зону по елементам.

Вона починається з назви і на картці завжди пишеться від 2-ї вертикальної лінії інформацію ми беремо з титульної сторінки.

Другим елементом цієї зони є відомості, що відносяться до назви. Вони уточнюють назву, наприклад жанр твору (роман, повість) чи призначення (підручник). Цей елемент відокремлюється косою рискою /

2. Зона видання.

У ній наводяться дані про повторність видання, характер. Записується в скороченій формі.

3. Зона вихідних даних.

Вміщує 3 елементи: місце видання, видавництво, дату виходу. Назви міст скорочують у відповідності із стандартом (К., М., СПб.) Решта міст записується повністю.

4. Зона кількісної характеристики.

Сюди входить обсяг (кількість сторінок), ілюстрації і супровідний матеріал.

Перед іл. ставиться двокрапка :

5. Область серії.

Книжкова серія – це ряд самостійних творів, пов'язаних спільною темою, наприклад:

Жизнь замечательных людей. Серія записується в круглих дужках (ЖЗЛ)

6. Зона приміток. тут наводяться дані про бібліографічні списки, покажчики, тощо.

7. Зона Міжнародного стандартного номера книги (ISBN), ціни і тиражу.

ISBN мають не всі книги, а лише ті, що підлягають міжнародному обліку.

Перед ціною ставиться двокрапка, тиражем кома.

Всі документи описуються згідно точній послідовності зон і елементів всередині кожної зони.

За видами бібліографічні описи бувають:

1. Монографічний (опис одного документа).
2. Зведений (опис багатотомного документа, групи документів).
3. Аналітичний (опис частини документа).

Бібліографічний опис складають:

1. Під індивідуальним автором.
2. Під колективним автором.
3. Під назвою.

Індивідуальний автор - це особа, яка написала книгу.

Записується прізвище автора від першої вертикальної лінії на першому рядку, потім назва від 2-ї вертикальної лінії і далі, дотримуючись послідовності зон і елементів всередині кожної зони.

Якщо книга має 2-х авторів, то наводять прізвища обох, розділяючи їх комою.

Опис книг 3-х авторів складається так: записуємо прізвище першого і слова та ін. Далі назва, після назви всі автори перелічуються у відомостях про відповідальність ч/з косу риску /

1. Колективний автор – це установа, навчальний заклад, організація, наприклад:

Верховна Рада, ООН, ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Описуємо так, як під індивідуальним автором. На перше місце виноситься автор, у даному випадку колективний і далі за правилами.

2. Опис під назвою.

Під назвою описуються документи, що мають 4-х та більше авторів, збірки з загальною назвою, а також такі, що вийшли з друку без зазначення автора, наприклад:

Народні казки, міфи та ін.

Запис починається від 2-ї вертикальної лінії на першому рядку. Пишемо назву, а відомості про авторів наводяться через косу риску /

Зведений і аналітичний опис

Зведений опис складається на багатотомні видання. Його суть полягає в тому, що незалежно від кількості томів, роблять єдиний опис, який містить відомості про видання в цілому, а також дані про кожний окремий том. Зведений опис має дві частини: загальну, де надають відомості про все видання, та специфікацію, що містить дані про кожен окремий том.

Аналітичний опис – це опис частини документа, тобто опис статей з журналів, газет а також опис частини твору - розділу чи параграфа з книги. Цей вид опису застосовується для складання систематичної картотеки статей.

Аналітичний опис містить дані про складову частину видання і відомості про видання в якому ця частина розміщена, тобто джерело, з якого виписана стаття. Перед джерелом ставлять дві косі риски //

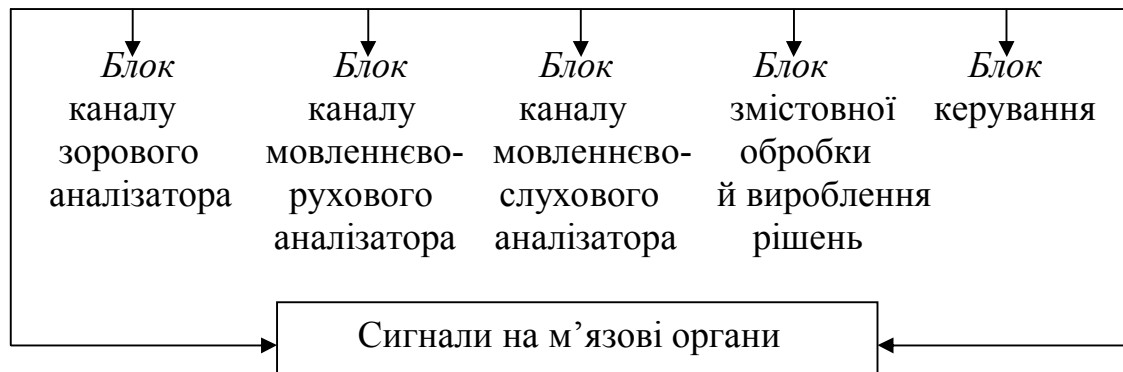
Складаючи описи статей із журналів, у відомостях про джерело вказують назву журналу, рік, номер та сторінки, на яких вміщена стаття.

Якщо стаття з газети, то вказують ще й дату. Коли частиною документа є книга, то в відомостях про джерело пишуть автора, назву, місце видання і сторінки.

4.2. Досконала навичка читання як складова інформаційної культури

Сучасне наукознавство трактує читання як окремий випадок прийому і переробки текстової інформації. Досить давно й багатоаспектно цей вид мовленнєвої діяльності досліджує інженерна психологія. Вона розглядає організм людини як складну кібернетичну машину, що сприймає інформацію із внутрішнього та зовнішнього середовища, переробляє її і зберігає необхідні відомості в системі пам'яті головного мозку.

Таке уявлення дає можливість побудувати узагальнену модель процесу читання:

В процесі читання можна визначити п'ять основних блоків. Сприймає інформацію блок зорового аналізатора. Переробка отриманої інформації проходить за участю мовленнєво-рухового, мовленнєво-слухового блоків і блоку змістовної обробки й вироблення рішень. На характер обробки впливає не тільки нова інформація, але й та внутрішня (базова) про предмет читання, що поступає з системи пам'яті у вигляді отриманих раніше відомостей та конструкцій, які являють собою програми розумових дій для ефективного осмислення прочитаного. Результат роботи блоку змістовної обробки – розуміння прочитаного, що як підсумок читання надходить в систему пам'яті. Блок керування контролює виконавчі органи: м'язи очей, рук, язика, губ. Цей етап і є власне керуванням, в наслідок якого замикається система перетворень в контурі "текст – читач – текст". Таким чином, система "сприймання – переробка інформації – вироблення рішень – їх виконання" утворює замкнений колоподібний простір між читачем і автором інформації. В будь-якому об'єкті керування має бути канал зворотного зв'язку. В ході читання цей канал реалізується виходом сигналу про прийняття корекційного рішення (в наслідок осмислення фрагменту тексту) для каналу зорового аналізатора: "Зупинись", "Читай далі", "Повернися до незрозумілого" (на відміну від загальної команди "Читай, читай, читай").

Отже, читання в системі *людина – текст* являє собою процес керування кількома процесами, де текст – об'єкт сприймання і пізнання закладеної в ньому змістовної інформації, головний мозок – пристрій переробки і керування.

Відповідно до пропонованої структурної моделі сам процес читання науковці уявляють таким чином: читач схоплює зором певний фрагмент тексту, що починає оброблятися в каналі зорового аналізатора. Відбувається також мовленнєво-слуховий та мовленнєво-руховий аналіз. Завдяки такій традиційній триступеневій обробці інформації приймається певне рішення в блоці змістовної обробки: команда на виконання регресії або на считування наступного фрагменту тексту, команда м'язам руки на перегортання сторінки, або команда на призупинення читання.

Читання – одночасний процес прийому та продукування висловлювання (інформації). Від того, як ці процеси організовані, який ступінь їх узгодження, залежить швидкість читання. Якщо при читанні виникає зовнішня артикуляція (промовляння вголос або пошепки того, що читається) і внутрішнє

прослуховування, то в цих випадках переробляють інформацію усі три блоки: зоровий, мовленнєво-руховий, мовленнєво-слуховий. Отже, текст сприймається зором, промовляється і прослуховується. Таким традиційно повільним способом читають майже усі читачі-початківці.

Проте багатоступенева обробка тексту не є обов'язковою; крім того, отримана інформація не засвоюється краще. За цього способу читання, сприймання та осмислення великих за обсягом фрагментів тексту, виділення їх логічних елементів ускладнюється. З точки зору кібернетики, повільний темп читання можна пояснити тільки низькою пропускну здатністю мовленнєво-слухового каналу в цілому через його інерційність. Дійсно, швидкість нашого мовлення незначна – 150 слів за хвилину. Це межа, за якою воно стає незрозумілим.

Отже, зовнішня артикуляція у будь-якій формі (промовляння вголос або пошепки) гальмує читання. Абсолютне її усунення дозволить виключити з обробки інформації при читанні один функціональний блок – мовленнєво-слуховий і перейти на нову, більш економну двоступеневу обробку інформації – з допомогою тільки зорового та мовленнєво-рухового блоків, робота яких також істотно змінюється. При такому читанні цілі групи слів замінюються в мозку одним ключовим словом-поняттям, що узагальнює зміст всієї фрази.

Фактори керування процесом читання можна поділити на дві групи: причинові (мозкові) та наслідкові (периферійні). Аналіз інформації, що поступає ззовні, розпочинається у периферійній частині. Проте тільки в мозкових кінцях аналізатора – в корі великих півкуль головного мозку – можливий елементарний аналіз усіх складних елементів зображення, що сприймається. Саме тут формуються програми і коди, з допомогою яких людина активно сприймає події зовнішнього світу. Тому слід впливати на обидві групи факторів: наслідкові, які визначають поведінку периферійних частин аналізаторів зорового, мовленнєвого і слухового, й причинові – механізми мозку. Шляхом різноманітних цілеспрямованих навчально-методичних впливів необхідно досягти розвитку периферійної частини зорового аналізатора, блокування мовленнєво-слухового аналізатора і, відповідно, перебудувати або створити нові програми роботи головного мозку при обробці інформації. Пристрій, що визначає процес читання, - головний мозок. Тому саме він є провідним причинним фактором, саме його діяльністю визначається поведінка всіх периферійних кінців аналізаторів. Ймовірно, що лише у функціях кори головного мозку слід шукати ті визначальні причинні фактори, які обумовлюють насамперед швидкість й ефективність читання. На жаль, наука ще недостатньо обізнана в механізмах мозкових процесів, котрі визначають цей вид мовленнєвої діяльності. І в наші дні невідомо, за якими законами відбувається відбір і обробка найбільш важливих змістовних одиниць тексту при читанні, з допомогою яких систем кодів це реалізується.

Науковці зауважують, що створюючи технологію оптимально швидкого читання, слід усвідомити причини повільного, традиційного читання, визначити їх природу. В наукових дослідженнях, що вивчають різні аспекти оптимального читання, називають п'ять основних недоліків традиційного читання:

- 1) наявність артикуляції;
- 2) обмежене поле оперативного зору;
- 3) наявність регресії;
- 4) недостатня мотивація оптимального читання;
- 5) відсутність уваги, слабка пам'ять читача.

Наявність артикуляції

Можливі три основних способи читання. Перший спосіб – артикулювання, або озвучення вголос (можливо пошепки) того, що читається. Другий спосіб – мовчазне читання, при якому мовленнєвий процес виявляється у формі внутрішнього мовлення, тобто зовнішньої артикуляції немає. При цьому текст усвідомлюється більш ефективно. В такий спосіб можливе оптимально швидке читання. Проте найбільш досконалим способом читання слід вважати мовчазне читання з максимальним скороченням внутрішнього мовлення, за якого воно виявляється лише у вигляді коротких залпів ключових слів та змістовних рядів, адекватно відтворюючих зміст тексту. Отже, артикуляція уповільнює процес читання і дитини, і дорослого, а тому її слід якнайшвидше уникнути.

Рух губ, язика та інших органів мовлення при мовчазному читанні уповільнюються тільки в зовнішньому аспекті, в дійсності вони знаходяться у постійному прихованому русі. Інтенсивність цих мікрорухів артикуляторів залежить передусім від рівня розвитку навички читання і складності тексту. Чим менше розвинена у користувача інформації навичка мовчазного читання, чим складніший текст, тим яскравіше виражена артикуляція, тим більш розгорнуте внутрішнє мовлення.

Під внутрішнім мовленням розуміють беззвучне понятійне мовлення. Залежно від ступеня вираження таке мовлення поділяється на дві форми: *розгорнуте* та *скорочене*. При повільному читанні виникає розгорнуте внутрішнє мовлення – своєрідне внутрішнє говоріння, що відбувається з майже аналогічною швидкістю, з якою читаємо текст вголос. За такого способу читають не стільки очима, скільки "вухами й губами", оскільки сприйнята інформація передається у мозок, де обробляється, за участю мовленнєво-слухового каналу, пропускна здатність якого значно менша, ніж зорового.

Штучне гальмування артикуляції помітно скорочує внутрішнє мовлення. В цьому випадку читач оперує вже не всіма словами вихідного тексту, а лише деякими з них або навіть цілими групами образів. Тільки при скороченому внутрішньому мовленні виявляється можливість швидкого, майже миттєвого сприймання змісту інформації. Експериментально доведено, що звичка промовляти слова притаманна більшості читачів. Формується вона ще в ранньому дитинстві, коли діти тільки розпочинають оволодіння процесом читання. І як усяка звичка, є досить стійкою. Навіть коли читач не відчуває модуляції м'язів, спеціальні пристрої її фіксують. Рентгенокінозйомка глоткових модуляцій у процесі читання засвідчила наявність внутрішньопорожнинної артикуляції також і у людей, які порівняно швидко читають.

Обмежене поле оперативного зору

При читанні очі людини знаходяться тільки в одному з двох станів: фіксації (зупинки) або зміни точок фіксації (русі). Сприймання тексту

відбувається тільки в момент зупинки, або фіксації очей. З 100 тисяч фіксацій, які роблять очі людини протягом дня, більша частина їх не є інформативною, тобто продуктивною. Зорові фіксації надзвичайно змінні за тривалістю й значною мірою залежать від об'єкту спостереження, його відомості та цінності з точки зору спостерігача. Підраховано, що протягом години очі читача 57 хвилин знаходяться у відносному спокої – вони зафіксовані на тексті. Зрозуміло, що швидкість переробки інформації в цих умовах залежить від того, яка кількість інформації буде сприйнята в момент зупинки. Таким чином, підвищення швидкості читання – це посилення здатності сприймати інформацію у більшому обсязі за одиницю часу при зупинці очей під час читання.

Під полем зору розуміють фрагмент тексту, котрий сприймається очима за одну фіксацію погляду. При традиційному читанні, коли сприймаються слова, іноді два-три слова, поле зору надзвичайно обмежене. Тому очі роблять чимало зайвих стрибків і фіксацій (зупинок). Такий прийом іноді називають дробленням погляду. Чим ширше поле зору, тим більше інформації сприймається при кожній зупинці ока, тим меншим стає число цих зупинок, як наслідок, більш ефективним читання. Вправний читач за одну фіксацію погляду встигає сприйняти не два-три слова, а весь рядок, ціле речення, іноді весь абзац.

Читання тексту цілими фразами більш ефективно не тільки з погляду швидкості: воно сприяє більш глибокому, правильному розумінню прочитаного. Це відбувається тому, що сприймання більших фрагментів тексту в моменти фіксації погляду викликає наочно-образні уявлення, котрі дозволяють яскраво уявити зміст інформації.

Значно гальмує швидкість читання і мимовільний перехід очей від кінця кожного прочитаного рядка до початку нового. Скільки рядків на сторінці, стільки ж і зайвих переходів, тобто непродуктивних рухів очей. На це витрачається не тільки час, але й фізичні зусилля. При оптимально швидкому читанні рух очей більш економний: вертикально по центру сторінки згори донизу. Аналіз спеціальних досліджень, що вивчають рух очей при читанні, доводить, що для підвищення швидкості читання необхідно: зменшити число фіксацій очей і їх тривалість; збільшити число слів, що сприймаються за одну фіксацію; зменшити число регресій. Очевидно, ці вимоги задовольнятиме така техніка читання, за якої очі читача рухаються вертикально згори донизу по уявній лінії, що проведена по центру сторінки, з незначними відхиленнями праворуч і ліворуч від неї.

Наявність регресії

Часто при читанні відбуваються довільні, механічні повторні фіксації очима того самого фрагменту тексту – фраз, речень, слів. Проте при регресіях на рядку очі здійснюють рух назад, не у вихідну точку фіксації, а тільки поблизу неї, обмежуючись своєрідною зоною передбачення, в якій немає чіткого й точного сприймання прочитаного слова. Цей недолік – найбільш поширений. Деякі читачі не усвідомлюють, що двічі читають будь-який текст – незнайомий і знайомий, складний і легкий.

Поруч з регресіями при повільному читанні помічені і зворотні рухи очей, що викликані ймовірними труднощами тексту. Такі повтори – також недолік

читання, адже подальше читання знімає запитання, що виникли у читача, і робить повторне читання зайвим. Але деякі наявні повтори можна вважати обґрунтованими. Вони виникають при появі нових думок, гіпотез, тлумачень. Деякі дослідники називають їх, на відміну від регресій, реципаціями. Їх основна мета – більш глибоке осмислення вже прочитаного тексту. Методика швидкого читання рекомендує повторне читання тільки на завершення всього тексту.

Недостатня мотивація оптимального читання

Проаналізовані вище недоліки стосуються наслідкових факторів. Проте ми відзначали, що механізми мовлення і рухи очей є наслідковими факторами; їх відповідне тренування важливе, але це не визначає швидкості читання. Важливіше змінити причинові фактори, тобто роботу механізмів мозку, що визначають процес читання. Головне в технології оптимально швидкого читання не стільки швидкість, скільки оптимальність, ефективність отримання значущої інформації завдяки правильному вибору стратегії змістовного сприймання тексту. Зрозуміло, що та чи інша швидкість і техніка читання підпорядковуються передусім прагматичним завданням й установкам, які читач для себе визначає. Саме доведення відповідних програм до автоматизму, уміння гнучко використовувати кожен з них в необхідний момент і визначає здатність швидко читати.

Необхідно зауважити, що відсутність стратегії читання шкодить багатьом читачам. Експериментальні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених переконують, що шляхом використання елементарної установки – інтегрального алгоритму читання – вдається вдвічі підвищити швидкість читання при вдвічі кращому усвідомленні інформації.

Інтегральний алгоритм читання створює своєрідний якісний фільтр, який захищає мозок від надлишкової інформації; його фактичне призначення – відібрати для наступної обробки значущу інформацію з урахуванням ситуації. Алгоритм читання визначає послідовність розумових дій при сприйманні основних фрагментів тексту. Слово інтегральний означає, що дія алгоритму поширюється на весь текст в цілому. Доцільно нагадати, що людина взагалі попередньо програмує чимало розумових дій, а не тільки читання. Є підстави вважати, що кожен читач має власні алгоритми і програми читання. Проте в їх ефективності у більшості читачів можна сумніватися, оскільки спостерігаємо приклади неорганізованого читання, коли читають джерело інформації то з початку, то з кінця, то з середини. Звичайно, таке читання користі не приносить.

Ідея інтегрального алгоритму читання ґрунтується на теорії установки Д.Н.Узнадзе. Психологічна установка, на думку відомого грузинського психолога, - це готовність людини до певної активності, до участі у будь-якому процесі, до реакції на знайомий стимул або відому ситуацію. В установці узагальнені загальний минулий досвід, усвідомлення наявної ситуації і мети діяльності, план дій. Якщо стимул повторюється багаторазово і реакція на нього доводиться до автоматизму, установку називають фіксованою. Вона може стати підсвідомим фактором регуляції поведінки.

Автори теорії установки стверджують, що шляхом багаторазових повторень установка перетворюється у стійкий стереотип на рівні активної

автоматизованої діяльності. Людина набуває певної системи навичок, яку з часом легко використовує автоматично, без напруження розуму.

Зразок інтегрального алгоритму виглядає так:

- 1 *Найменування (книги, статті)*
- 2 *Автор*
- 3 *Джерело та його дані*
- 4 *Основний зміст, тема*
- 5 *Факти*
- 6 *Критичні зауваження*
- 7 *Актуальність інформації*

Перші чотири блоки алгоритму не потребують пояснень. П'ятий блок – фактографічні дані – означає здобуття із тексту фактів та їх змістовне засвоєння. Шостий і сьомий блоки алгоритму передбачають урахування індивідуальних особливостей читача: його знань, досвіду, мети читання. Таким чином, ці блоки передбачають активну участь читача у виконанні складних аналітико-синтетичних мисленнєвих дій у процесі читання.

Інтегральний алгоритм читання є семантичним підґрунтям техніки оптимально швидкого читання, оскільки такий вид читання передбачає використання чітких і послідовних програм розумових дій. Читання як хаотичний, неорганізований процес стає підпорядкованим єдиній програмі – інтегральному алгоритму читання. Дотримання блоків алгоритму ніби визначає кроки вивчення тексту. Разом з тим інтегральний алгоритм читання значно підвищує активність сприймання, а отже і розуміння й запам'ятовування інформації. Швидке читання на відміну від повільного, пасивного сприймання тексту стимулює читача активно втручатися у структуру і зміст тексту, порівнювати і оцінювати різні змістовні блоки інформації.

Відсутність уваги, слабка пам'ять читача

Ступінь зосередження або організації уваги вважають показником швидкості читання. Психологи називають увагою вибіркову спрямованість свідомості при виконанні певної роботи. Читання – вид діяльності, в якому значення уваги визначальне. Дійсно, можна опанувати метод швидкого читання як теорію, проте без уміння зосередитися, організувати увагу використати метод неможливо. Отже, навчання оптимально швидкого читання має містити обов'язковим компонентом розвиток навички розумової концентрації – зосередження.

Швидкість читання більшості читачів значно нижча, ніж та, на яку вони здатні без негативного впливу на розуміння. Читач, що повільно читає, часто переключає свої думки на сторонні предмети, отже інтерес до тексту падає. Тому великі за розміром фрагменти прочитуються механічно, зміст інформації не усвідомлюється. Такому читачеві доводиться кілька разів перечитувати текст знову.

При читанні необхідно доволіно керувати увагою з допомогою спеціальних прийомів і вольових зусиль. Це найсуттєвіше при тренуванні уваги. Вона є своєрідним каталізатором процесу читання. Його ефективність значною мірою залежить від того, наскільки читач здатний керувати своєю увагою. Саме

вона визначає темп читання: як надто високий, так і уповільнений темп втомлює читача, сприяє пониженню концентрації уваги. Учитель має пам'ятати, що параметри уваги є найскладнішими в плані тренування показників психічної діяльності людини. Три місяці - це мінімальний термін, протягом якого, ретельно виконуючи вправи, можна очікувати позитивного результату.

Важливим критерієм оптимально швидкого читання є засвоєння (запам'ятання) актуальної інформації, оскільки використовувати у власному досвіді можна лише те, що міцно вкоренилося в пам'яті і досить швидко пригадується при необхідності. При навчанні оптимального читання доцільно створити такі емоційно сприятливі умови, за яких активізується довільне запам'ятовування. Педагогічним працівникам важливо пам'ятати і про обсяг оперативної пам'яті суб'єктів освіти, аби запобігти виникненню втоми.

Читання як діяльність щодо отримання змістовної інформації із певного джерела є складним утворенням. Воно передбачає наявність у читачів наступних умінь:

- уміння *а н т и ц и п і ю в а т и*, тобто передбачати зміст тексту за рахунок вдумливого прочитування заголовку і прогнозування того, який зміст можливий за такого заголовку; за рахунок стрімкого перегляду двох-трьох перших речень або першого абзацу й кінця тексту;

- уміння *в и з н а ч а т и г о л о в н е* при читанні, знаходити інформаційний центр;

- уміння *с к о р о ч у в а т и*, стискати текст за рахунок ліквідації надлишкової, другорядної інформації;

- уміння *і н т е р п р е т у в а т и* текст, тобто розуміти підтекст, зміст прочитаного і визначати своє власне ставлення до прочитаного.

Найважливіше – читаючи, задіяти як інтелект, так і емоції. Читач має усвідомлювати важливість того, що він робив до моменту читання, під час читання, що робитиме після отримання інформації. Залежно від цих обставин користувач інформації витратить на читання більше або менше зусиль, тобто отримає різний кінцевий результат.

Сформулюємо для студентської молоді основні правила ефективного читання. *Перед тим, як розпочати читання, потрібно визначити, якого типу текст знаходиться перед очима.* Доречно уважно прочитати його назву, підзаголовки – саме вони передають ідею автора. Потрібно попередньо визначити обсяг (довжину) тексту та його структуру: вступ, основні положення, приклади, висновки, додаткову інформацію. Корисно візуально уявити всю структуру (підпорядкування) тексту ще до початку читання. Це тренує зорову пам'ять й допомагає правильно розподілити увагу між частинами тексту. Під час читання важливо пригадувати, яку частину тексту читаете, яке її місце у всій інформації; створювати в пам'яті зоровий образ цілого, утвореного з окремих складових.

„Активне” читання передбачає, що *по ходу сприймання графічної інформації читач задаватиме собі питання за змістом прочитаного й шукатиме відповіді на них.* Саме так відбувається процес усвідомлення інформації.

Важливо *вибрати найбільш суттєве, сконцентруватися й проаналізувати його*. Тільки тоді прочитане надовго залишиться у пам'яті, оскільки працюватимуть механізми аналітичного запам'ятовування – продуктивного у віці від 10-12 років.

Доцільно *визначити час і тривалість читання різних інформаційних джерел*. Переглянути періодичне видання можна у перерві між парами (достатньо і 10 хвилин, аби визначити в актуальності пропонованої інформації), а от глибоке опрацювання підруничкової бази вимагатиме значно більше часу (не менше години) й ретельного планування режиму навчання і відпочинку. Попереднє визначення приблизної тривалості навчальних самостійних занять сприятиме концентрації розумових зусиль і розподілу особистого часу.

Необхідно так організувати самопідготовку, аби *забезпечити повну тишу і спокій*. Важливо зосередитися, зручно сісти, правильно організувати освітлення. Тільки тепер читач готовий плідно працювати із джерелом інформації.

Потрібно *чітко визначити мету, з якою розпочинається читання*. Слід запитати себе, що, власне, очікуєте від цього джерела; це має бути докладна чи оглядова інформація; де можна її застосувати.

Тепер час *обрати відповідний вид читання* (суцільне, вибіркове, оглядове). Іноді при читанні того самого тексту доцільно використовувати кілька стратегій. Комбінування видів читання – запорука усвідомлення інформації й тривалого її збереження.

В ході читання *необхідно концентрувати увагу на досягненні тієї мети, яка була запланована до початку самопідготовки*. З допомогою зорової пам'яті важливо запам'ятовувати образи ключових слів і їх розташування у тексті (так складатиметься зоровий план інформації). Для цього можна охайно використовувати олівець, маркер. Зорово-рухова пам'ять підтримуватиме продуктивність зорової пам'яті.

Після читання доречно пригадати все те, що прочитали (в уяві зберігатимемо зоровий образ-план тексту). Психологічні дослідження переконують, що дотримання цього правила дозволяє запам'ятовувати прочитане у кілька разів краще. Отже, ширшими будуть і наші можливості у застосуванні опрацьованої інформації.

Пам'ятатимемо, що читання – тільки інструмент, хоча і визначальний, у здобутті інформаційної культури. Допитливий читач систематично дбатиме про належну форму основного інструменту самовдосконалення. Розвивати увагу і пам'ять, збагачувати оперативне поле зору, запобігати зовнішній артикуляції та регресії, дотримуватися інтегрального алгоритму читання слід не час від часу, а постійно, протягом всього життя.

4.3. Цілі і види професійного читання

Основним джерелом професійно значущої інформації для вчителя залишається друкований текст. Читання спеціальної літератури – це обов'язкова складова частина не лише навчальної діяльності, а й професійної самоосвіти. Цілком зрозуміло, що кожен читач зацікавлений у тому, щоб зробити процес читання гранично раціональним і ефективним. Для цього потрібні спеціальні знання.

Читання наукового тексту є складовою частиною пізнавальної діяльності студента. Мета такого процесу – одержання із тексту необхідної інформації. Від того, наскільки усвідомлена читачем власна внутрішня установка до друкованого тексту (знайти необхідні відомості; засвоїти інформацію; критично проаналізувати матеріали і т.ін.), залежить ефективність читання.

Визначають чотири основних установки читання наукового тексту:

- інформаційно-пошукова (висувається завдання знайти, виділити необхідну інформацію);
- засвоювальна (зусилля читача спрямовані на те, щоб якомога повніше засвоїти і самі відомості, і логіку їх викладу);
- аналітико-критична (читач намагається критично осмислити матеріал, визначити своє ставлення до нього);
- творча (створює в читача готовність доповнити інформацію, створити власний інформаційний продукт).

З наявністю різних установок звернення до наукового тексту пов'язане існування декількох видів читання. В залежності від того, з якою метою студент збирається читати, він по-різному буде засвоювати інформацію. Крім того, різні установки вимагають звернення до різних джерел. Так, щоб здійснити пошук інформації, використовують спеціальні матеріали: каталоги, списки літератури, літописи журнальних статей і т.п.; в книгах насамперед проглядають зміст, анотацію, вступ.

Розглянемо різні види читання:

1. **Бібліографічне читання** – це перегляд карток каталогу, рекомендованих списків, зведених списків журнальних статей за рік і т.д. Мета такого читання – за бібліографічним описом знайти джерела, які можуть бути корисні в подальшій роботі.
2. **Оглядове читання**, як і бібліографічне, використовується для пошуку матеріалів, що містять потрібну інформацію. До нього звертаються після роботи з каталогами і списками літератури, оскільки з їх допомогою читач може лише зробити припущення, що в книзі або в статті даної назви міститься та інформація, що цікавить. Для остаточного розв'язання питання читач має проглянути відібрані матеріали, окремі їх частини, щоб з'ясувати, чи дійсно в них містяться необхідні відомості і наскільки повно в кожному з джерел вони представлені. В результаті такого перегляду читач з'ясовує, які з джерел будуть використані в подальшій роботі, а які ні.

В процесі такого читання (як і бібліографічного) реалізується інформаційно-пошукова установка.

3. **Ознайомлювальне читання** передбачає суцільне, досить уважне прочитання відібраних статей, книг, їх розділів, окремих сторінок. Мета такого читання – ознайомитися з характером інформації в цілому, з'ясувати, які питання винесені автором на розгляд; провести сортування матеріалу на суттєвий і несуттєвий, на зрозумілий і недостатньо зрозумілий; виділити моменти, що заслуговують особливої уваги. Після такого читання джерело або відкладається як невідповідне або залишається для вивчення.

4. **Вивчальне читання** передбачає досконале засвоєння матеріалу, відібраного в процесі ознайомлення із статтями, книгами. В процесі такого читання засвоюється вся пропонована інформація, реалізується установка на гранично повне розуміння і засвоєння матеріалу.
5. **Аналітико-критичне і творче читання** - два види читання, близькі між собою тим, що вирішують дослідницькі завдання. Перше з них передбачає спрямований критичний аналіз як самої інформації, так і способів її одержання і представлення автором. Друге – пошук тих суджень, фактів, з якими читач планує інтегрувати свої думки.

Якість професійного читання - це його гнучкість, що вимагає від читача уміння керувати зміною своїх установок. На якість і ефективність читання значною мірою впливає також техніка читання.

Для успішного читання студент має:

- повноцінно витягати інформацію що міститься в науковому тексті;
- здійснювати мислительну обробку одержаної інформації;
- фіксувати інформацію різними способами.

Перший компонент професійного читання передбачає глибоке засвоєння системи понять конкретної галузі знань. Нерозуміння значення термінів, що зустрічаються в тексті, ускладнює сприйняття матеріалу, а також знижує швидкість читання.

Другий компонент удосконалення технології читання наукового тексту пов'язаний з відпрацюванням умінь, що необхідні для розумової обробки одержаної інформації. До них відносяться такі вміння:

- розчленовувати зміст тексту на окремі змістові частини;
- сортувати смислові частини за їх значущістю, групувати за певними ознаками, визначати залежності між ними;
- співвідносити нову інформацію з наявними знаннями;
- згортати інформацію шляхом узагальнення.

Серед прийомів, що формують такі вміння, можна назвати самоопитування, тобто формулювання запитань до частин тексту. Корисно задавати собі запитання: „Про що пишеться в тексті? Що пишеться в тексті? Як пов'язана ця інформація з попередньою? Що з цього випливає?”. Такі запитання дозволяють уточнювати смислові зв'язки між окремими твердженнями, а таке обдумування матеріалу сприяє більш повноцінному засвоєнню інформації.

Серед прийомів, що дозволяють оволодіти операцією згортання, особливо важливі такі:

- сортування інформації на більш і менш важливу;
- виклад думок автора своїми словами в коротшій формі.

Оскільки почерпнута під час читання інформація може пригодитися для подальшого використання, то доцільно зафіксувати найголовніші відомості. До основних прийомів фіксації тексту відносять:

- виписки з тексту, створення тез, анотацій, реферата чи конспекта;
- зображення структури тексту, логічних відношень між його компонентами у вигляді схеми.

Під час читання тексту на полях статті (підручника) робляться позначки.

- ▼ – знайома інформація;
- ⊕ – нова інформація;
- х – інформація суперечить тому, що знав і думав раніше;
- ! – важлива інформація;
- ? – незрозуміла інформація;
- √ – додати інформацію з іншого джерела;
- Σ – висновок.

Записуючи прочитане у формі **цитат**, потрібно:

а) вибір їх підпорядковувати визначеній меті, використовувати для підтвердження чітко визначених думок;

б) кожен цитату варто брати в лапки. Якщо цитату виписують із середини пропозиції, то після вступних лапок ставлять три крапки; якщо з пропозиції випущені останні слова тексту, то крапки ставляться наприкінці цитати, перед лапками. У випадку випуску слова (або слів) у середині цитованого тексту також використовують три крапки (у відповідному місці цитати);

в) скорочення слів у цитатах не допускається;

г) після кожної цитати в дужках вказується джерело (прізвище автора, його ініціали, заголовок точна назва книги, статті, місце і рік видання, сторінка; для статті — точна назва книги або журналу, у якому вона розміщена, його вихідні дані, сторінка.).

д) цитуючи, необхідно відтворювати в точності виділення в тексті, застосовані автором (курсив, розрядку і т.д.).

Якщо які-небудь виділення в тексті (підкреслення і т.п.) внесені самим читачем, то даний факт повинний бути особливо відзначений, наприклад (підкреслене мною).

е) якщо цитати застосовують як основний спосіб запису при читанні якої-небудь однієї книги або статті, то всі записи об'єднують послідовною нумерацією; джерело цитування записують спочатку, а після кожної цитати вказують тільки номер відповідної сторінки.

Тези (з грецької. *teso* — затверджую) — це коротко сформульовані основні положення статті, книги, доповіді, лекції і т.ін. Вони сприяють формуванню вміння узагальнювати прочитане, робити з нього короткі висновки. Тези дають досить повне уявлення про предмет вивчення тільки в тому випадку, якщо вони розташовані правильно і послідовно, у логічному зв'язку і з'єднані між собою в струнку систему.

Теза називається простою, якщо містить тільки твердження чого-небудь (позитивне або негативне). Якщо ж вона включає, крім самого твердження, ще і коротке доведення, то її називають складеною.

Перед тим як записувати тези, доцільно розділити прочитаний текст на невеликі частини — розділи, параграфи або абзаци і сформулювати для себе сутність прочитаного своїми словами, немов відповідаючи на запитання: що саме тут стверджує, захищає автор?

У тезах рекомендується підкреслювати головні, ключові слова, що несуть особливе значення навантаження, — це полегшує орієнтування в складених

тезах і їхнє наступне використання. У тезах дозволяється скорочення великих, часто повторюваних слів (цього не роблять у цитатах).

Анотація — це короткий виклад змісту тексту і характеристика його читацького призначення.

Анотація на книгу може складатися до її прочитання, лише після уважного перегляду. У цьому випадку основою для анотування є заголовки і підзаголовки основних розділів книги. Так готуються анотації бібліографами для різних інформаційних бюлетенів, для бібліографічних карток і т.д. Інший спосіб складання анотацій читачами, як правило, анотацій розгорнутих, призначених для пригадування прочитаного через якийсь час. Написання такої анотації є завершальним етапом роботи з книгою (статтею) і здійснюється після уважного її прочитання.

Готуючись до написання анотації, необхідно насамперед у процесі читання відзначати для себе питання, що розглядаються автором. Перелік цих питань, власне кажучи є планом статті (книги). Це канва для майбутньої анотації; тепер необхідно, користуючись отриманим переліком, коротко, у вигляді зв'язного тексту, викласти зміст прочитаної роботи. В анотаціях, як і в тезах, можуть використовуватися цитати.

Тематичним конспектом називають конспект, складений за декількома джерелами на одну тему.

Доцільна така послідовність роботи над тематичним конспектом.

1) Уважний перегляд літератури з двома цілями: а) вибрати основну статтю, тобто ту, котра ляже в основу конспекту (як правило, це робота, що найбільш повно висвітлює питання); б) визначити план розкриття теми.

2) Складання (для себе) плану за темою і розподіл матеріалу статей відповідно до пунктів плану. На цьому етапі роботи доцільно користуватися закладками, на яких зверху вказувати номер пункту плану, а нижче — сторінку, на якій міститься відповідний цьому пунктові матеріал.

3) Безпосереднє складання конспекту: під заголовками (їхню роль виконують пункти плану) містяться основні тези автора і необхідні виписки — цитати, таблиці, схеми, приклади і т.д. Таким чином, конспект являє собою розчленований пунктами логічного плану переказ сутності прочитаного, що містить не тільки перелік основних положень (тез), а й міркування, що приводяться автором, факти, пояснення, приклади. Важливо мати на увазі, що надлишок фактів, прикладів робить конспект громіздким, тому їх треба застосовувати лише коли це доцільно, виправдано.

Для полегшення складання конспекту і наступного користування ним можна конспект основного джерела записувати тільки на одній стороні зошита, а доповнення з інших джерел — на іншій. Оскільки робляться виписки з декількох робіт, то після кожної з них обов'язково треба вказувати джерело. У конспекті доцільні різні додаткові записи — власні позначки на полях, підкреслення і т.д. Усе це полегшує процес подальшого користування конспектом.

Тема 5. Інформаційні можливості засобів телекомунікаційного доступу до інформації

5.1. Дидактичні можливості комп'ютерної техніки

Педагогічна робота значною мірою заснована на перетворенні інформації, тому практичні додатки комп'ютерних технологій різноманітні: підготовка навчально-методичних матеріалів, оформлення наочного приладдя, створення нових форм навчання, проведення психолого-педагогічних досліджень, оформлення службової документації тощо. У більшості випадків володіння комп'ютерною технікою підвищує статус педагога серед учнів, може стати основою для неформального спілкування.

Проблемі використання інформаційних технологій присвячена сьогодні значна кількість наукових досліджень: щорічно проводяться десятки науково-практичних конференцій, захищаються кандидатські і докторські дисертації. Серед останніх особливої уваги заслуговують дисертаційні дослідження І.М.Богданової “Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інформаційних технологій”, М.І.Жалдака “Система підготовки вчителя до використання інформаційних технологій у навчальному процесі”, І.М.Пустиннікової “Сучасні інформаційні технології в підготовці вчителя фізики”, Д.С.Карпова “Педагогические условия формирования интереса к овладению информационными технологиями у студентов гуманитарных специальностей педвузов” та ін., але в кожній з них студент розглядається як пасивний споживач готової комп'ютерної продукції.

Ми вважаємо, що вміннями використовувати ІТКТ у навчально-виховному процесі має володіти й учитель початкової школи, а використання ІТКТ у його професійній підготовці є однією з умов, що прискорюють процес професійного становлення. Формування навичок такої діяльності може здійснюватися навіть під час лекційних занять з гуманітарних наук, а не лише з природничо-математичних дисципліни, де ці технології просто незамінні.

Внаслідок ускладнення глобальних проблем життєдіяльності людини, трансформації соціокультурної системи динаміка розвитку світового освітнього процесу за останні роки набула достатньо високих темпів. Остаточно сформувалися тенденції, що свідчать про зміну парадигми вищої освіти, трансформації її соціальних функцій. Усе це призвело до зміни ролі вчителя в навчальному процесі, заміни традиційних педагогічних технологій та витоків інформації.

Сучасні комунікаційні технології дозволяють вчителю використовувати для цих цілей мультимедійні програми навчального призначення й авторські інструментальні засоби. Кожний учитель має можливість спроектувати необхідну комп'ютерну навчальну програму, що відповідає всім дидактичним вимогам, але в цьому, саме, і полягає технологічна складність її створення, її інноваційність.

Проектування вчителем процесу навчання має здійснюватися з урахуванням психологічних процесів пізнання. Успішність вибору та реалізація технологій навчання багато в чому залежить від глибинного розуміння викладачем сутності розумових і психічних процесів, що відбуваються в свідомості учнів.

На сьогодні, враховуючи дані інформаційної психології, вважається, що в навчанні має бути багато підходів, які враховували б такі моменти:

- наведення асоціацій під час викладу нового матеріалу;
- формування стійких асоціативних зв'язків шляхом неоднократного повторення навчального матеріалу;
- активізація пізнавальної діяльності шляхом створення проблемних ситуацій, узагальнення і систематизація навчального матеріалу.

Оскільки навчання передбачає накопичення корисної інформації, що відповідає цілям навчального процесу, і її активне застосування в діяльності, а сприйняття залежить від особливості пам'яті, типу мислення, а також типу темпераменту або центральної нервової системи, то викладачу слід знати і враховувати ці особливості, вибудовуючи технологію навчання.

Відомо, що органи зору людини сприймають в 100 разів більше інформації, ніж органи слуху. Це означає, що все побачене сприймається краще, ніж почуте. Крім того, 20% сприйнятої на слух інформації губиться, оскільки швидкість мовлення викладача і швидкість думки студента відрізняються приблизно в 10 разів. До того ж, у повідомленнях лектора часто міститься надлишкова інформація, його зовнішній вигляд, тембр голосу, міміка і жести, а також інші зовнішні подразники можуть слугувати відволікаючими чинниками, що втомлюють мозок. Знаючи таку особливість мислення, досвідчені педагоги використовують моменти повторення найбільш цінної інформації, але на це витрачається додатковий час.

Враховуючи, що обсяг засвоєної інформації має тенденцію зменшуватися досить швидкими темпами, викладачу треба вміти зменшити інтенсивність забування. Цього досягають шляхом повторення пройденого матеріалу. Але одна і та сама форма подачі навчального матеріалу знижує інтерес до інформації, не стимулює мислення. Тому від повторного проведення тієї самої сухої академічної лекції рівень знань студентів зросте не на багато. Матеріал має повторюватися на інших прикладах, за допомогою різних дидактичних і технічних засобів.

До чинників, що впливають на інтенсивність засвоєння інформації, слід віднести ще й емоційний фон, інтерес і мотивацію. Інтерес відіграє величезну роль у навчанні молодших школярів, але з віком учня його значення зменшується. Крім того, складний абстрактний матеріал, наприклад з математики, зробити цікавим не завжди вдається. Для цього використовують історичні довідки, біографічні дані про математиків, цікаві факти з життя. При цьому головне – не загубити серед додаткового матеріалу суті математичного твердження, що вивчається.

Враховуючи всі названі особливості сприйняття навчального матеріалу, можна зробити такі висновки:

- необхідно комбінувати вплив візуальної та аудіоінформації;
- доцільно використовувати додаткові емоційні подразники;
- постійно варіювати форми повторення матеріалу;
- форма подачі нової інформації має структуруватися так, щоб за найменшого обсягу вона мала найбільшу наукову ємкість.

Усім цим вимогам достатньою мірою задовольняють сучасні комп'ютерні технології, що дають можливість поєднання нових можливостей презентації навчального матеріалу (гнучка гіпертекстова форма, аудіо-, відео- наочність і т.ін.) з ефективними системами управління і контролю за процесом навчання.

Розглянемо основні напрями застосування комп'ютера в освітньому процесі, що реалізуються сьогодні в навчальних закладах. На сучасному етапі розвитку освіти найбільшого поширення одержали такі напрями, де комп'ютер – це:

- засіб для вивчення інформатики;
- основне джерело навчального матеріалу;
- тренажер для розвитку навичок;
- засіб для виготовлення і розмноження роздаткового матеріалу;
- засіб для контролю знань;
- засіб для інформаційної підтримки навчального процесу і додаткове джерело інформації.

Використання комп'ютера як засобу навчання виявило необхідність перегляду багатьох теоретичних положень дидактики і педагогічної психології. Так, експертні системи, що дозволяють довести учня до правильного розв'язку задачі будь-якої складності, а також гіпертекстові навчальні системи, що надають учню чи студенту значні можливості у виборі послідовності вивчення навчального матеріалу, вимагають внесення коректив у відповідні принципи навчання.

Револьюційні зміни в теорії комп'ютерного навчання, що відбуваються на даному етапі, пов'язані з появою і широким упровадженням технологій мультимедіа і гіпертекстових технологій. Особливо зростає останнім часом інтерес до мережевих технологій, активно розробляються концепції розвитку форми навчання, заснованої на таких технологіях. Все більшого поширення набуває інтернетівська концепція, побудована на взаємодії “клієнт-сервер” (вся навчальна інформація в форматі HTML (Hypertext Markup Language) доступна студентам на сервері навчальної організації).

Сучасні комп'ютерні телекомунікації спроможні забезпечити передавання знань і доступ до різноманітної навчальної інформації нарівні, а іноді і набагато ефективніше, ніж традиційні засоби навчання. Нові електронні технології, такі як інтерактивні диски CD-ROM, електронні дошки оголошень, мультимедійний гіпертекст, доступні через глобальну мережу Інтернет за допомогою інтерфейсів Mosaic і WWW, можуть не тільки забезпечити активне залучення студентів у навчальний процес, а й дозволяють керувати цим процесом на відміну від більшості традиційних навчальних засобів.

Інтеграція звуку, зображення і тексту створює нове, надзвичайно багате за своїми можливостями навчальне середовище. Інтерактивні можливості

використання комп'ютерних програм дозволяють налагодити і навіть стимулювати зворотний зв'язок, забезпечити діалог і постійну підтримку, що неможливо в більшості традиційних системах навчання.

За допомогою глобальних мереж долаються кордони, студент входить у єдиний освітній простір. Під час роботи в мережі Інтернет створюється найсильніша мотивація для самостійної пізнавальної діяльності студентів в групах та індивідуально. Така сумісна діяльність стимулює студентів до ознайомлення з різними точками зору на проблему, що розглядається, на пошук додаткової інформації, на оцінку одержаних власних результатів.

Основною стратегією формування змістового простору інтерактивного навчального середовища в цій концепції є гіпертекстовий принцип структурування та представлення інформації. Навчальні матеріали, підготовлені на основі мультимедійних гіпертекстових технологій, володіють низкою переваг як для викладача, який забезпечує, спрямовує і контролює процес навчання, так і для студента: перш за все, це принципово нові можливості презентації навчального матеріалу, пов'язані із застосуванням зорової і аудитивної наочності.

Слід також відзначити, що сама гіпертекстова структурованість навчального матеріалу має власне дидактичне значення, оскільки є гнучкішою формою подання інформації, що дозволяє максимально враховувати індивідуальні потреби студента. Кожне звертання до автоматизованого навчального курсу, основою якого є база даних, виконана в гіпертекстовому форматі, є процесом створення свого власного навчального тексту, що найбільш адекватно відповідає даній актуальній задачі, внаслідок чого процес навчання набуває творчого аспекту. Встановлюючи логічні зв'язки інформаційних блоків, будуючи інформацію, слідуючи власній логіці її осмислення, студент стає співавтором навчального процесу, що є однією з найбільш привабливих сторін використання комп'ютерних технологій.

Але на даний момент освітніх сайтів, що успішно функціонують, в глобальній мережі Інтернет існує мало. Це пояснюється складністю підготовки навчального матеріалу і відсутністю методичних та методологічних розробок інтерактивних стратегій. Проблемою є також організація "навігації", яка теж має вирішувати дидактичні завдання. В дослідженнях з теорії гіпертексту питання організації "читання" інформації розглядаються в сукупності з формальним аналізом структури гіпертекстового поля, можливостями технічних засобів управління "навігацією", а також особливостями когнітивних стратегічних пріоритетів людини, що є найменш дослідженою галуззю.

Вже зустрічаються дані [kedr@phlol.msu.ru; dedova@philol.msu.ru], що текстова інформація має займати не більше 1,5 або 2 екранів, в абзаці має бути не більше 1-2 посилань. Допустима ієрархічна глибина зв'язків, відповідно з теорією сприйняття інформації і когнітивної лінгвістики, не повинна перевищувати 5. Проблему становлять також такі ключові поняття, як обсяг і місце інформаційних вузлів з різним рівнем складності, топологічна ієрархія зв'язків між ними, рівень інформаційної компактності та індекс стратифікації.

Останній дозволяє оцінити допустимий ступінь свободи вибору послідовності читання гіпертекстового документу.

Науковці наголошують, що за допомогою комунікаційних технологій можна підвищити продуктивність освітнього процесу, візуалізувати основні принципи дидактики. Так, наприклад, за допомогою комп'ютера і відеопроєктора набагато ефективніше можна здійснювати принцип наочності.

Другою важливою складовою використання комунікаційних технологій є формування стилю фахової діяльності майбутнього педагога. Мультимедійні заготовки не тільки "оживляють" лекційне заняття, а й формують фаховий стиль учителя, тому що студент спостерігає конкретну педагогічну реальність, усвідомлює, осмислює, відчуває, розуміє, оцінює, сприймає або відхиляє.

Використання інформаційних технологій у процесі навчання сприяє формуванню креативності в майбутнього вчителя, а саме заняття може бути зразком проведення аналогічного заняття в школі. Ці технології ефективно працюють під час проведення лекційних, семінарських і лабораторних занять, а також під час самостійної роботи студента.

Практика педагогічних ВНЗ доводить необхідність використання в сучасних умовах ІТКТ, спрямованих на конструювання оптимальних навчальних систем, проектування навчальних процесів, розробку методів і засобів одержання, перетворення, передавання, збереження і використання інформації.

Інформаційно-телекомунікаційні технології (ІТКТ) базуються на таких основних дидактичних функціях:

- наочності, що забезпечує усвідомленість і осмисленість навчальної інформації, формування уявлень і понять;
- інформативності, оскільки засоби навчання є безпосередніми джерелами знання, тобто носіями визначеної інформації;
- компенсаторності, що полегшує процес навчання, сприяє досягненню цілі з найменшими витратами сил, часу;
- адаптивності, орієнтованої на підтримку сприятливих умов протікання процесу навчання, організацію демонстрацій, самостійних робіт, наступність знань;
- інтегрованості, що дозволяє розглядати об'єкт або явище як частину і як ціле.

До загальних функцій відноситься також функція інструментальна, орієнтована на забезпечення певних видів діяльності, дій, операцій і досягнення поставленої методичної цілі, і мотиваційна, що служить формуванню стійкої (зовнішньої) мотивації навчальної діяльності.

Розвиток готовності до використання комп'ютерних технологій йде по спіралі: від володіння навиками роботи на комп'ютері до володіння інформаційними технологіями, від орієнтації в інформаційному потоці середовища Інтернет до творчого осмислення можливостей ІТ, до реалізації на практиці власних проєктів.

Усі розглянуті дидактичні основи використання ІТКТ у навчально-виховному процесі переконують у тому, що вони володіють необмеженими

можливостями інтенсифікації процесу засвоєння інформації. Тому сучасний учитель, зокрема й учитель початкової школи, має бути озброєним таким засобом як ІТКТ, знати їхні переваги і недоліки, вміти застосовувати в навчально-виховному процесі початкової школи з найбільшою ефективністю і доцільністю, вміти оцінювати якість навчальних та інших інформаційно-комп'ютерних ресурсів.

Застосування комп'ютерних технологій має стати сьогодні обов'язковою складовою професійної діяльності кожного педагога. Найважливішою складовою комп'ютерної грамотності вчителя має стати не знання мов програмування чи оволодіння навичками програміста, а детальне знайомство з програмним забезпеченням комп'ютерів. В першу чергу це мають бути засоби інформаційно-пошукових систем і баз даних, призначених для непрофесійних користувачів. Ефективно засвоїти відповідне програмне забезпечення комп'ютерів, яке, до того ж, швидко поновлюється, майбутній учитель зможе лише за умови, якщо в процесі його підготовки таке забезпечення широко використовується. З цією метою у Вінницькому педагогічному університеті на кожному факультеті створено комп'ютерні класи, в яких відбуваються не лише заняття з інформаційних технологій, а й лекції та практичні заняття з інших предметів спеціальностей. Ми виходили з того, що, користуючись комп'ютерними технологіями в процесі навчання, майбутній учитель опановуватиме і методику їхнього застосування в школі.

Вчитель має бути обізнаним з різноманітними типами дидактичних комп'ютерних ігор, дитячими енциклопедіями на CD-дисках тощо. Окрім використання специфічних програм майбутній учитель має володіти навичками комп'ютерного дизайну, створення комп'ютерних тестів, знаннями особливостей впливу комп'ютера на психіку учнів різного віку. Саме викладач з високою інформаційною культурою потрібен сьогодні для підготовки покоління, здатного сприяти соціально-економічному розвитку країни. В першу чергу це стосується підготовки майбутніх учителів. Саме їм доведеться виховувати громадян постіндустріального суспільства, людей, готових до життя і праці серед лавиноподібного потоку інформації.

Ще однією важливою умовою успішного застосування комп'ютерних засобів в навчанні є мотивація. Мотивація – ця загальна назва для процесів, методів, засобів спонукання студентів до активного освоєння змісту освіти. Мотивація навчання, інтерес до пізнавальної діяльності, предмету займають провідне місце серед чинників, що визначають продуктивність дидактичного процесу. Вони впливають на інтенсивність уваги, якість запам'ятовування, розуміння навчального матеріалу, результати розумової діяльності.

На думку багатьох дослідників, інформаційна підтримка навчального процесу комп'ютерними технологіями допомагає реалізувати такі дидактичні проблеми:

- інтенсифікацію та оптимізацію навчального процесу;
- індивідуалізацію та диференціацію навчальної діяльності студентів;
- активізацію пізнавальної і творчої діяльності;
- розвиток самостійності в розв'язуванні навчальних завдань;

- організацію поетапного та підсумкового контролю результатів навчання;
- діагностування рівнів інтелектуальної активності студентів, їхніх особистісних якостей.

Власний досвід використання ІТКТ у підготовці вчителів початкових класів показує, що ці технічні засоби здатні виконувати і більш широку функцію, а саме – формування інформаційної культури майбутнього вчителя.

5.2. Технології застосування мережі Інтернет

Інтернет, за визначенням спеціалістів, це набір технічних засобів (комп'ютерів і засобів зв'язку), стандартів і домовленостей, що дозволяють підтримувати зв'язок між численними комп'ютерними мережами в цілому світі. Він нагадує павутиння неупорядкованих зв'язків, які взаємно пересікаються через супутникові, оптиковолоконні, телефонні та радіорелейні канали, що об'єднують мільйони комп'ютерів у світі.

Методи і засоби обробки інформації матеріалізуються і надходять до користувача персонального комп'ютера (ПК) у вигляді так званих інформаційних технологій, тобто сучасних видів інформаційного обслуговування, організованих на базі засобів обчислювальної техніки та зв'язку. На всіх етапах розвитку суспільства інформаційні технології забезпечували обмін інформацією між людьми, колективами, відображали відповідний рівень й можливості систем реєстрації, збереження, обробки та передачі інформації в різних сферах діяльності людства. Найважливішими історичними етапами розвитку інформаційних технологій є писемність, винахід книгодрукування, використання пошти, телефону, телеграфу, телебачення. Особливе місце в розвитку інформаційних технологій посідають комп'ютери, електронна пошта, широке використання Інтернету, які забезпечують не тільки змістовну обробку інформації, а й передачу текстових, мультимедіа (графіка, відео, звук) та інших матеріалів практично на будь-якій відстані в реальному масштабі часу.

Основу сучасних інформаційних технологій становлять три технічні досягнення: поява нового середовища накопичення інформації (магнітні та оптичні диски); розвиток сучасних засобів зв'язку, зокрема супутникові; постійне вдосконалення комп'ютерів і програмного забезпечення для автоматизованої обробки та передачі інформації в реальному масштабі часу.

Перш ніж перейти до розглядання конкретних послуг (сервісів) Інтернету, необхідно провести їх класифікацію. Найбільш придатним для класифікації послуг Інтернету є їх розподіл за часовим засобом отримання інформації: на прямі послуги та відкладеного читання. Ці умовні групи об'єднують сервіси за великим числом ознак. Сервіси, які належать до класу відкладеного читання, найбільш поширені та універсальні і мають найменше вимог до ресурсів комп'ютера та ліній зв'язку. Основна ознака цієї групи полягає в тому, що запит та добування інформації можуть бути достатньою мірою поділені за часом.

Сервіси прямого спілкування характеризуються тим, що інформація запиту повертається миттєво. Проте одержувачу інформації не потрібна миттєва

реакція. Аналогами сервісів прямих та відкладеного читання у послугах звичайної пошти можна назвати відповідно факс та посилку.

Для загального уявлення про можливості Інтернету розглянемо перелік і короткий зміст його сервісу (основних послуг).

Електронна пошта (E-mail) – перша за походженням послуга Інтернету і найбільш ефективна з усіх існуючих. E-mail – типовий сервіс відкладеного читання. Пошта забезпечує передачу текстових повідомлень у межах Інтернету, запам'ятовування її в пам'яті комп'ютера та виведення користувачеві в електронному або паперовому вигляді. За своїм призначенням електронна пошта не відрізняється від звичайної, проте функціонує значно швидше (практично миттєво). Оплата здійснюється за місцевим тарифом навіть за електронні листи, які відправлені кореспонденту в будь-яку крапку земної кулі. Ефективність електронної пошти не можна навіть порівнювати з системою телефонного зв'язку. За даними США в умовах широкої телефонної щільності вірогідність того, що телефонна розмова відбудеться, дуже невелика. Досвід управлінської діяльності свідчить, що більше половини викликів (56%) не потребують негайної реакції керівника, 29% із них можна відкласти до кінця дня, а 27% – до наступного дня. В той же час 60% телефонних викликів створюють в роботі перешкоди в тому розумінні, що перервана ними робота є суттєво важливою у порівнянні з телефонною розмовою.

Телеконференції (UseNet – мережеві новини) – другий (за електронною поштою) найпоширеніший сервіс Інтернету. UseNet – також типовий сервіс відкладеного читання. При цьому забезпечується централізований збір інформації за визначеною тематикою та надання її в розпорядження користувача мережі.

Найважливішими можливостями Інтернету є надання низки послуг, які пропонують користувачеві доступ до численних інформаційних ресурсів світу. До основних послуг такого класу належать:

Програма забезпечення дистанційного доступу до віддаленого комп'ютера (Telnet). При цьому користувач за допомогою свого комп'ютера має можливість працювати з програмами, розміщеними в пам'яті віддаленого комп'ютера в Інтернеті.

Протокол передачі файлів (FTP). За його допомогою користувач Інтернету може знайти в мережі необхідні для його професійної роботи програми, скопіювати їх та використати в своїй практичній діяльності.

Розподілена система структурованої інформації (Gopher). Gopher передбачає роботу з системою вкладених меню, наприкінці котрих знаходяться файли різних типів (прості тексти, звук, графіка та ін.). При його застосуванні до публічного доступу експортуються файли з інформацією, але не у вигляді файлової системи (як в ftp), а у вигляді анотованої деревовидної структури.

Гіпертекстова система з елементами мультимедіа (World Wide Web або WWW – всесвітня павутиння). WWW – найпопулярніша й найцікавіша послуга Інтернету, котра за запитом користувача може посилати на його комп'ютер документи з різним поданням інформації (тексти, у тому числі і гіпертексти, музику, графіку, тривимірні об'єкти та ін.). Причому посилання

вказують не тільки на специфічні для самої WWW документи, а й на інші інформаційні послуги Інтернету: протокол передачі файлів (ftp), мережеві новини (UseNet), електронна пошта (E-mail) та ін. WWW є типовим представником прямої послуги, яка обумовлює практично миттєве повернення інформації з Web-серверів.

Інтернет має можливість надавати багато інших послуг: **списки розсилки – maillists, систему індексування великих обсягів інформації, пошуку та витягання – WAIS, комп'ютерний телефон – Iphone** та ін. Ці послуги докладно описані в літературі та на Web-серверах Інтернету.

Суто технічні та економічні аспекти Інтернету характеризують дуже важливу, але не вирішальну особливість мережевої інформації. З погляду користувача вона (інформація) виступає як перетворена форма знань, здатна поширюватися в суспільстві і стати його надбанням. Таким чином, можна зробити порівняльну оцінку знань та інформації, визначити їхнє особисте та суспільне значення. Ми виходимо з того, що знання – це категорія, яка належить до окремої особистості, а інформація є суто соціалізованою і виступає як посередник у міжособовій комунікації.

Інформація – це щось об'єктивне, не пов'язане з особистою думкою або переживанням. Інформаційні технології Інтернету забезпечують створення високоавтоматизованого середовища, яке дозволить одержати доступ до будь-яких знань у вигляді тексту і в мультимедійному форматі. Фактично це означає, що інформаційне середовище Інтернету вирішує проблему доступу до знань в суттєво різному вигляді у будь-який час, у будь-якому місці.

Ця особливість інформації впливає не з якихось її технологічних властивостей, а з можливостей її функціонування в культурі. Інформаційне середовище, засноване на технічних та програмних засобах Інтернету, є невід'ємним фрагментом культури, а її особливості тісно пов'язані з соціально-культурною роллю.

Деякі автори вважають, що Інтернет – це кіберпростір, віртуальна субстанція, яка народжує кіберкультуру зі своїм напрямом думок, своєю мовою, своїми уявами про добро та зло, реальність та вимисел. Інформаційне середовище Інтернету можна розглядати як інформацію, що заздалегідь формується, зберігається, циркулює і видається на запит користувача. У цьому випадку вона виступає як об'єкт інформаційних технологій, що визначають умови її функціонування. Але як тільки ми починаємо розглядати це середовище як засіб комунікації (що не обмежується передачею фактичних даних, але має справу з передачею думок, наказів, обіцянок, гіпотез, запитань, різноманітних знань та ін.), то вона виступає як невід'ємний елемент культури і повинна розглядатися саме так.

Отже, соціально-культурні аспекти інформаційного середовища Інтернету пов'язані з його роллю в поширенні знань, а інформаційно-технологічні аспекти – з його здатністю поширювати, зберігати й обробляти інформацію.

Усі наведені фактори передбачають масове застосування сучасних інформаційних технологій (насамперед, персональних комп'ютерів, засобів зв'язку та програмного забезпечення усіх послуг Інтернету) у повсякденному

житті суспільства. Без перебільшення їх можна віднести до елементів сучасної культури.

Пошукові системи

Важливою особливістю інформаційних технологій Інтернету є наявність метайнформації, інакше кажучи, відомостей про "розміщення" інформації. Метаінформація дає відомості, де можна одержати знання, подані у вигляді інформації, і навіть знання, яких в даному інформаційному середовищі немає. Для цього в Інтернеті широко вживаються тематичні та індексні пошукові системи (наприклад, Yahoo, AltaVista, WebCrawler, Lucos, Rambler, Google, Aport та інші). Користувач звертається до інформаційних ресурсів цих пошукових систем, коли в нього виникає потреба здобути певні знання для розв'язання практичних завдань.

Проведений студентами факультету підготовки вчителів початкових класів колективний аналіз ресурсів мережі Інтернет дає підстави рекомендувати майбутньому вчителю такі сайти:

Інтернет-джерела з проблем інформаційної культури

1. ISU - information society of Ukraine <http://www.isu.org.ua>
2. Автоматизированная обработка информации <http://referats.myfind.ru/doc>
3. Автоматизированная обработка статистической информации <http://technol.studentu.ru>
4. Взаимодействия и личный путь каждого в достижении компьютерной компетентности <http://ifets.ieee.org/russian/depository>
5. Возможности дополнительных образовательных программ в повышении информационно-компьютерной компетентности педагогов <http://sites.iatp.ru/photo-gallery-event>
6. Вхождение в информационное общество <http://www.infosport.ru/Press>
7. Глоссарий по информационному обществу <http://www.iis.ru/glossary>
8. Документация в информационном обществе <http://vniidad.termika.ru>
9. Интернет и современное общество <http://conf.infosoc.ru>
10. Информатизация и информационная культура <http://manager.fio.ru>
11. Информатизация образования <http://cpq300.comp.pgu.karelia.ru>
12. Информатизация образования <http://www.pskovedu.ru>
13. Информатизация образования. <http://www.center.fio.ru>
14. Информатизация системы образования <http://www.stavminobr.ru>
15. Информатика в информатизации образования <http://edu.rt.ru/inform>
16. Информатика и информационные технологии - <http://www.school.edu.ru>
17. Информационная компетентность <http://www.emissia.50g.com>
18. Информационная компетентность <http://xyz.org.ua>
19. Информационная компетентность будущего учителя как педагогическая проблема <http://www.zabspu.ru/science/conf/sito/201.htm>
20. Информационная компетентность специалиста <http://www.eidos.ru>
21. Информационная культура молодежи <http://edc.samara.ru>
22. Информационная культура преподавателя как необходимый компонент современного образования <http://rspu.edu.ru/university/publish/pednauka>

23. Информационная культура: проблемы формирования <http://ito.edu.ru>
24. Информационное общество <http://www.politstudies.ru/board>
25. Информационное общество <http://school.spb.ort.ru/library/exam>
26. Информационное общество и культура <http://catalog.studentochka.ru>
27. Информационное общество? <http://www.techno.edu.ru>
28. Информационные технологии + информационная компетентность = учитель XXI века <http://www.gnpbu.ru/konf-80let/kof80-sek4.htm>
29. К вопросу формирования информационно-компьютерной компетентности учителей <http://www.ito.su/index.php/2003>
30. Компьютер - специальный прибор, созданный человеком для обработки информации <http://www.vvsu.ru/ТОК/basic/info8.htm>
31. Компьютерная грамотность <http://ito.edu.ru/2003/VI/VI-0-3067.html>
32. Компьютерная грамотность <http://www.rebenok.com/info/library>
33. Компьютерная грамотность в России <http://www.lib.csu.ru/DL/bases/prg>
34. Компьютерная компетентность – основа профессионализма современного учителя математики <http://www.bitpro.ru/ito/2003/II/3/II>
35. Компьютерное издательство как средство формирования информационной компетентности социального педагога <http://sputnik.mto.ru>
36. Компьютерные курсы. <http://www.omis.spb.ru>
37. Концептуальные вопросы информатизации образования <http://ito.bitpro.ru>
38. Курс «Работа с информацией» <http://existclub.narod.ru/metod/evlrsi1>
39. Международная научно-практическая и отчетно-выборная конференция "Информатизация образования - 2005" <http://www.exponenta.ru/educat/news>
40. Обработка информации <http://www.ctc.msiu.ru/materials/Book1>
41. Образовательный модуль "Знакомство с интернет" <http://education.centrinvest.ru>
42. Определения информационной культуры <http://netrover.narod.ru/infcult>
43. Организация автоматизированной обработки информации <http://radioland.net.ua>
44. Педагогические аспекты информационной компетентности учителя <http://www.bitpro.ru/ito/2003/II/3/II-3-3308.html>
45. Первин Ю.А. Информационная культура. Модуль 1 (пособие для учителя). <http://www.school55.tomsk.ru/Robot/reclam/www/perv>
46. Первые уроки курса "информационная культура" <http://www.bitpro.ru/ito/1995/a/>
47. Первый конкурс проектов в рамках программы «Технологии информационного общества» <http://www-sbras.nsc.ru/sicc/ist2.htm>
48. Подбор первоисточников. Работа с информацией <http://aspirantura.com/au3.htm>
49. Понятие «информационная компетентность» <http://teacher.org.ru/files>
50. Проблемы информатизации образования <http://www.websib.ru/noos>
51. Развитие информационной культуры <http://www.pcweek.ru>
52. Рекуррентный метод обработки информации <http://www.bitpro.ru>
53. Сеть Информационного Общества <http://www.isn.ru>
54. Современная информационная компетентность <http://mvpotter.narod.ru>

55. Содержание понятия «информационная культура» <http://bank.orenipk.ru>
56. Сорокина В.Н. Культура информационного общества <http://anthropology.ru/ru/>
57. Стратегии работы с информацией <http://www.citycat.ru>
58. Сформированная информационная культура <http://www.roo.gomel>
59. Телекоммуникации и информатизация образования <http://www.fines.ru/rus/parts>
60. Телеконференция "Информационные технологии в гуманитарных науках" http://www.kcn.ru/tat-ru/universitet/gum_konf
61. Условия формирования информационно-коммуникативной компетентности учителя <http://ito.edu.ru/2003/VIII/VIII-0-3098.html>
62. Форум - информационное общество <http://sociology.extrim.ru/cgi>
63. Центр информационной культуры <http://www.emc.spb.ru>
64. Человек и Информационное общество <http://www.phis.org.ru>
65. Школа информационной культуры <http://www.unets.ru/klient/starteen>
66. Этапы информатизации образования <http://bspu.ab.ru/Department>
67. Эффективная работа с информацией <http://cons.iak.ru/cons.nsf>

Інтернет-джерела з проблем початкової школи

68. Лишенко Г.П. Уроки математики в 4 класі: Навчальний посібник
Методичні вказівки www.osvitapublish.com.ua/Os05_04.html
69. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи www.apsu.org.ua/stand/list_stand.phtml?id=15&file=3
70. Структурно-системний аналіз логічних задач, використовуваних на уроках математики в початковій школі edu.ukrsat.com/labconf/tezy/2/ssanalyse.html
71. Вивчення математики в початковій школі www.ua.ua.info/content/?action
72. Інтегровані та нестандартні уроки chl.kiev.ua/cgi-bin/sp/index.php?page
73. Предмет і завдання методики початкового навчання математики <http://refineua.com.ru>
74. Дидактичні ігри для уроків математики у початкових класах <http://infocom.khmelnitskiy.ua/~oiuv/3.doc>
75. Викладання математики в початкових класах. Планування уроків у 3 класі. <http://opac.library.kr.ua/adv2.html?base=OUNBP&act..>
76. Король Я.А. Математика в початкових класах. Культура усного та писемного мовлення.- http://socium.sitecity.ru/ltext_1408213318.phtml?

Запитання і завдання для самоконтролю і заліку

1. Що таке інформаційне суспільство і як ви собі його уявляєте?
2. Розповісти про інформаційні революції в історії розвитку цивілізації.
3. Назвати основні властивості інформації і пояснити їх стосовно повідомлення вчителя.
4. Пояснити, що ви розумієте термін „інформаційна культура”.
5. Пояснити, для чого потрібна інформаційна культура людині.
6. Знайдіть у тексті означення поняття „інформаційна культура”, яке Ви вважаєте найповнішим.
7. Поняття „інформація”. Основні шляхи пошуку інформації
8. Інформаційні ресурси: визначення, структура інформаційних ресурсів України
9. Назвати основні види бібліотек.
10. Назвати основні функції бібліотек.
11. У кожному параграфі даного посібника визначте головну думку – тезу.
12. Випишіть з кожного параграфа невідомі або незрозумілі слова. Знайдіть їх тлумачення у відповідних словниках.
13. Розгляньте схему структури професійної культури вчителя. Поясніть місце ІК у ній.
14. Які види джерел інформації Ви знаєте?
15. У яких видах педагогічної діяльності, на Вашу думку, доцільно використовувати комп’ютерну техніку?
16. Для чого вчитель може використовувати мережу Інтернет?
17. Які види інформаційних продуктів може створювати студент, учитель?
18. Роль інформації в розвитку інформаційного суспільства
19. Бібліографічні, реферативні і повнотекстові бази даних в INTERNET
20. Глобальні пошукові системи, глобальні каталоги в INTERNET
21. Використання комп’ютера як засобу інтеграції навчальної інформації
22. Можливості використання мережі INTERNET у навчальному процесі.
23. Перелік і короткий зміст сервісу (основних послуг) Інтернету
24. Раціональні прийоми роботи з текстом
25. Деякі технології швидкого читання
26. Користуючись одержаними під час вивчення курсу „Основи інформаційної культури вчителя” знаннями, створіть власний інформаційний продукт.

Список використаної і рекомендованої літератури

1. Dizzard W. Coming information age.—N.-Y.,1982.—P.94.
2. Алешин Л.И. Культура информации в информационном обществе: постановка проблемы //Информационная культура: Процессы теоретического осмысления: Сб.ст.- Краснодар, 2001.- С.87-101.
3. Беркгаут В.В., Чардин И.С. Интернет: первые шаги. – М.: Валент, 2000. – 113 с. <http://www.internetbook.ru/>
4. Богатырева Е.Н. Феномен информации в контексте научного познания: философский анализ: Автореф. дис...канд.филос.наук.- Саратов, 2000.-С.6.
5. Бриллюэн Л. Наука и теория информации.- М.,1960.- С.47.
6. Винарик Л.С., Щедрин А.Н. Информационная культура: эволюция, проблемы. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999. – 144 с.
7. Глушков В.М. Мышление и кибернетика //Вопр. философии.-1963.-№1.- С.36.
8. Гончаров М.В., Шрайберг Я.В. Введение в Интернет: Учеб. пособие: В 9-ти ч./ Под общ. Ред. Я.В.Шрайберга. – М.: ГПНТБ России. – Ч. 1: Общие сведения. – 2000. – 60 с.
9. Гончаров М.В., Шрайберг Я.В. Введение в Интернет: Учеб. пособие: В 9-ти ч./ Под общ. Ред. Я.В.Шрайберга. – М.: ГПНТБ России. – Ч. 3: Интернет для науки, культуры и образования. – 2000. – 80 с.
- 10.ГОСТ 7.1-84. Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления.; Изменение №1 ГОСТ 7.1-84 .
- 11.Гриньова В.М. Педагогічна культура майбутнього вчителя як джерело його творчої професійної діяльності //Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Матеріали Міжнародної нау. конф.16-17 травня 2000 року. / За ред. С.О.Сисоєвої та О.Г.Романовського. – Харків: ХДПУ, 2000. – С.171.
- 12.Гулеватий А.А. Інформаційна культура як основа психологічної готовності особистості до використання комп'ютерної техніки //Самовиховання як фактор розвитку особистості: Збірник наукових праць №23. Частина II. – Хмельницький: Видавництво Національної академії ПВУ, 2002. – 431 с.
- 13.Гуревич Р.С., Коломієць А.М. Удосконалення підготовки вчителя у світлі вимог постіндустріального суспільства: проблеми і перспективи //Управління соціальними системами. Харків. – 2001. - №4. – С.20-26.
- 14.Гуревич Р.С., Коломієць А.М., Коломієць Д.І. Нові інформаційні технології в підготовці сучасного фахівця //Кримські педагогічні читання: матеріали Міжнародної наукової конференції /За ред. С.О.Сисоєвої і О.Г. Романовського – Харків:НТУ"ХП", 2001. – 385 с.
- 15.Гуревич Р.С., Коломієць А.М., Коломієць Д.І. Формування інформаційної культури педагога в контексті неперервної освіти //Неперервна професійна освіта: теорія і практика /Зб.наук.пр. – Ч.1. – К., 2001. – С.276-281.
- 16.Гуревич Р.С. Інформаційна культура – важлива складова загальної культури особистості //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід,

- проблеми /Зб.наук.пр.у2-х част. – Ч.1. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. – С.42-47.
- 17.Гуревич Р.С. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця як невід’ємна складова сучасної професійної освіти //Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Збірник наукових праць /За редакцією І.А.Зязюна та Н.Г.Ничкало. – Київ, 2003. – С.354-360.
 - 18.Гуревич Р.С. Формування інформаційної культури вчителів: проблеми та перспективи //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців /Збірник наукових праць. Випуск 9. – Київ – Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2006. – С. 34-38.
 - 19.Демичев Е.В., Демичева В.Н. Інформація, відображення, розвиток //Інформаційне суспільство: культурологічні аспекти і проблеми: Тез.докл. междунар.науч.конф.-Краснодар,1997.-С.15.).
 - 20.Джинчарадзе Н.Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз): Дис...д-ра філос.наук: 09.00.03. – К.: Київський ун-т ім.Т.Шевченка, 1997. – 452 с.
 - 21.Дьяконов В.П. Internet: Настольная книга пользователя. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: СОЛОН-Р, 2000. – 639 с.
 - 22.Жалдак М.И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе. Дисс.д-ра пед.наук //М.:НИИ СИМО АПН СССР, 1989. – 48 с.
 - 23.Жилкин В.В. Понятие информационной субкультуры //Информатика и образование, №2. – 2005. – С.106.
 - 24.Зиновьева Н.Б. Информационная культура личности. Введение в курс: Учеб.пособие для вузов культуры и искусства / Под ред.И.И.Горловой. – Краснодар: Краснодар.гос.акад.культуры, 1996. – 141 с.
 - 25.Итпекова Г.С. Методические аспекты подготовки учителя информатики //Информатизация и образование. – 1998. - №3. – С.40-43.
 - 26.Карабін О. Інформаційна культура студентів в контексті модернізації педагогічної освіти //Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2005. - №2. – 149 с.
 - 27.Каракозов С.Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности // Педагогическая информатика. 2000, № 2. – С. 41–54.
 - 28.Коджаспирова Г.М. Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и с пед. учеб. Заведений. – М.:Академия, 2001. – 176 с.
 - 29.Коломієць А.М., Рибак С.М. Комп’ютер як інструмент інтеграції знань студентів //Наука і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К., Логос, 2002. Том XXXV. – 312 с.
 - 30.Коломієць А.М., Фуштей І.А. Вчителю початкових класів про роль комп’ютерної ігрової індустрії у формуванні інформаційної культури школяра //Наступність у навчанні інформатики майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої вищої освіти: Збірник праць Всеукраїнського науково-практичного семінару (м.Хмельницький). – Редкол. – К.: Інститут педагогіки. – 2002. – С.44-46.

31. Костюк В.В. Вплив засобів масової інформації на формування особистості // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. / Редкол.: Т.І.Сущенко та ін. – Київ-Запоріжжя. – С.165.
32. Краткий курс истории Интернет: Пер. с англ./ Барри Лейнер, Винтон Среф, Дэвид Кларк и др. <http://www.jetinfo.ru/1997/14/1/article1.1997.html>
33. Лапшина І.М. Нові інформаційні технології. Програма курсу. – Вінниця:ВДПУ, 2000 – 24 с.
34. Медведева Е.А. Основы информационной культуры: Программа курса для вузов // СОЦИС. – 1994. - №11. – С.59-65.
35. Нечипоренко Л.С. Особистісна культура як умова формування творчої індивідуальності // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Матеріали Міжнародної нау. конф. 16-17 травня 2000 року. / За ред. С.О.Сисоєвої та О.Г.Романовського. – Харків: ХДПУ, 2000. – С.59.
36. Основы Интернет на сайте ИТС (Центр обучения интернет) <http://www.aznet.org/internet01.html>
37. Пасхин Е.Н. Информатизация образования и переход к устойчивому развитию: философско-методологический анализ: Дис...д-ра филос. наук.- М., 1997.
38. Першиков В.И., Савинков В.М. Толковый словарь по информатике. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 543 с.
39. Полонский В.М. Словарь понятий и терминов по образованию и педагогике. М., 2000. – 367 с.
40. Розенберг Н.М. Информационная культура в содержании общего образования // Сов. Педагогика, 1991 - № 3. – С.33-38.
41. Семеновкер Б.А. Информационная культура: От папируса до компактных оптических дисков // Библиогр. – 1994. - №1. – С.12.
42. Семенюк Э.Л. Информационная культура общества и прогресс информатики // НТИ. Сер.1. – 1994. - №7. – С.3.
43. Составление библиографического описания: Краткие правила / Междувед. каталогизац. комис. при Гос. Б-ке СССР им. В.И. Ленина.-2-е изд., доп.-М.: Кн. палата, 1991.-224 с.
44. Суханов А.П. Информация и прогресс. – Новосибирск: Наука, 1988. – 192 с.
45. Хангельдиева И.Г. О понятии «информационная культура» // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. науч. конф., Краснодар. – Новороссийск, – Краснодар, 1993. – С.2-7.
46. Хмельницький О.О. Інформаційна культура сучасного фахівця // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: Матеріали Міжнар. наук. конф. – Харків: ХДПУ, 2000. – С.390-393.
47. Шестоपालюк О.В. Використання інформаційних технологій в підготовці сучасного вчителя // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців / Збірник наукових праць. Випуск 9. – Київ – Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2006. – С. 31-34.
48. Шестоपालюк О.В. Педагогічна освіта Вінниччини: реалії і перспективи

розвитку //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців /Зб.наук.праць.–Київ–Вінниця:ДОВ„Вінниця”,2004.– С.29-33.

Зміст

Тема 1. Інформація в епоху інформаційного суспільства	3
1.1. Феномен інформації та її роль у розвитку суспільства	3
1.2. Інформація та інформаційні процеси на нинішньому етапі розвитку суспільства	8
1.3. Інформаційна культура суспільства та особистості	12
1.4. Інформаційна культура вчителя початкових класів	20
Тема 2. Бібліотека як інформаційний центр	28
2.1. Роль бібліотеки в задоволенні наукових і навчальних запитів користувачів	28
2.2. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського	34
Тема 3. Основи бібліотечно-інформаційних знань як складова інформаційної культури майбутнього вчителя	39
3.1. Бібліотека як феномен світової культури	39
3.2. Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки	45
3.3. Роль бібліотек у формуванні інформаційної культури	48
Тема 4. Раціональні прийоми роботи з підручником та іншими джерелами інформації на паперових носіях	52
4.1. Джерела інформації на паперових носіях	52
4.2. Досконала навичка читання як складова інформаційної культури	60
4.3. Цілі і види професійного читання	68
Тема 5. Інформаційні можливості засобів телекомунікаційного доступу до інформації	74
5.1. Дидактичні можливості комп'ютерної техніки	73
5.2. Технології застосування мережі Інтернет	78
Інтернет-джерела з проблем інформаційної культури	81
Інтернет-джерела з проблем початкової школи	84
Запитання і завдання	84
Список використаної і рекомендованої літератури	87

